ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ

ਫਰਵਰੀ-੨੦੦੯

February-2009

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਭੇਟਾ 7-00

SACHKHAND PATRA सचखंड पत्र

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਪਵਿੱਤਰ ਮਰਯਾਦਾ (ਪੂਜਾ ਪਾਠ)

ਤਖ਼ਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਗੋਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਤੋਂ ਜਲ ਦੀ ਗਾਗਰ ਗਾਗਰੀਆਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੈਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ	੨-੦੦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ
ਆਰੰਭ ਪਾਠ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੨-੧੫ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੩-੧੫ ਸਵੇਰੇ
ਗੁਰਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੩-੪੦ ਸਵੇਰੇ
ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ	੩-੪੫ ਸਵੇਰੇ
ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਪਤ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ	੬-੧੫ ਸਵੇਰੇ
ਭੋਗ ਦੇਗ (ਕੜ੍ਹਾਹ) ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ, ਦੂਸਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਪਰੰਤ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਚੌਕੀ ਆਰੰਭ ਗੁਰਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੀ ਚੌਕੀ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ	੬-੩੦ ਤੋਂ ੮-੦੦
ਕਥਾ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੮-੦੦ ਸਵੇਰੇ
ਆਰੰਭ ਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ, ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ	੧੦-੧੫ ਸਵੇਰੇ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ	੧੦-੩੦ ਸਵੇਰੇ
ਸਮਾਪਤੀ ਕੀਰਤਨ ਚਰਨ ਕੰਵਲ	੧੧-੩੦ ਸਵੇਰੇ
ਕਥਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੧੧-੪੫ ਸਵੇਰੇ
ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਫਾਈ	੧੨ ਤੋਂ ੧ ਦੁਪਹਿਰ
ਭੋਗ ਦੇਗ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ	੩-੦੦ ਦੁਪਹਿਰ
ਕਥਾ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼	੪ ਤੋਂ ੫ ਦੁਪਹਿਰ
ਕੀਰਤਨ ਸੋਦਰ ਚੌਕੀ	੫-੦੦ ਸ਼ਾਮ
ਪਾਠ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੬-੩੦ ਸ਼ਾਮ
ਆਰਤੀ ਚੌਕੀ ਸਵੈਯੇ	੭-੩੦ ਰਾਤ
ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ	੮-੪੫ ਰਾਤ

ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ

ਪਵਿੱਤਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਰਤੀ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ੨੪ ਘੰਟੇ ਅਤੁੱਟ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ।

ਸੱਚਖੰਡ ਸਮਾਚਾਰ

ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗ ਸੀ ਕਿ ਨਾਂਦੇੜ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਨਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ੩੦੦ ਸਾਲਾ ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਨਾਂਦੇੜ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਨਾਂ ਬਦਲ ਕਰ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਖੁਸੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੱਲੀਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਕੀ ਸਮਿਤੀ, ਸ੍ਰ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਾੜੀਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਕੀ ਸਮਿਤੀ, ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, ਸ੍ਰ. ਠਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੁੰਗਈ ਜੇ.ਏ.ਐਸ.੩ ਆਦਿ ਸੱਜਣ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਚਲ ਰਹੇ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦਸਵੰਧ ਵਜੋਂ ਕਾਫੀ ਮਾਇਆ ਸ੍ਰੀ ਲਲਵਾਨੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਲੋਂ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਿਰਪਾਓ, ਮੀਤ ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਬਾ ਜੋਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਮੋਮੇਂਟੋ ਦੇਕਰ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਨਾਂਦੇੜ ਜਿਲ੍ਹਾ ਕੁਲੈਕਟਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਧੇਸ਼ਿਆਮ ਜੀ ਮੋਪਲਵਾਰ ਨੇ ੩੦੦ ਸਾਲਾ ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸਮੇਂ ਬੇਅੰਤ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ । ਨਾਂਦੇੜ ਤੋਂ ਬਲਦੀ ਹੋਣ ਤੇ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰ. ਲੱਡੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਜਨ ਮੈਂਬਰ, ਸ੍ਰ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੱਲੀਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ, ਸ੍ਰ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਾੜੀਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੱਤਵੰਤੇ ਸੱਜਣ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਸ੍ਰ. ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਜ ਨਾਗਪੁਰ ਨਿਵਾਸੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਨਾਗਪੁਰ ਦੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਉਰਜਾ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸੁਨੀਲ ਜੀ ਤਟਕਰੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮੀਤ ਗ੍ਰੰਥੀ ਭਾਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਲ, ਹਾਰ ਅਤੇ ਮੋਮੈਂਟੋ ਦੇਕਰ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਨੇਜਿੰਗ ਡਾਇਰੇਕਟਰ ਸ੍ਰੀ ਸੰਜਯ ਸੇਠੀ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਜਯ ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਪੱਤਵੰਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸੀ.ਬੀ. ਮੋਦੀ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਬੀ.ਬੀ. ਪਾਟਿਲ ਜੀ, ਨਾਂਦੇੜ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਪੀ.ਆਰ. ਭਾਰਤੀ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਐਨ.ਵੀ. ਚੌਹਾਨ ਜੀ, ਸ੍ਰ. ਨਰੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੁੰਗਈ ਆਦਿ ਸੱਜਣ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ, ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੱਲੀਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਕੀ ਸਮਿਤੀ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ।

੧ੳ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ।।

ਅਬਿਚਲ ਨਗਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੂ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਰਾਮ ।।

ਮਨ ਇਛੇ ਸੇਈ ਫਲ ਪਾਏ ਕਰਤੈ ਆਪਿ ਵਸਾਇਆ ਰਾਮ ।।

ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ ਤਖਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ

ਸਾਲ ੩੫ ਫਰਵਰੀ ੨੦੦੯ ਅੰਕ ੪੧੨

ਸੰਪਾਦਕ

ਗਿਆਨੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਸ਼ੀਤਲ'

M.Com., L.L.B.

ਗੁਰਪੁਰਬ ਤੇ ਦਿਨ ਤਿਉਹਾਰ ਫਰਵਰੀ-ਮਾਰਚ-੨੦੦੯

* ਅਵਤਾਰ ਦਿਵਸ ਪਾ: ੭	੭ ਫਰਵਰੀ
* ਚੌਕੀ ਮੇਲਾ ਗੁਰ: ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬ	੮ ਫਰਵਰੀ
* ਜਨਮ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	੯ ਫਰਵਰੀ
* ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧੦ ਫਰਵਰੀ
* ਜਨਮ ਦਿ. ਸਾ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧੧ ਫਰਵਰੀ
* ਚੌਕੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾ. ਬਸਮਤਨਗਰ	੧੨ ਫਰਵਰੀ
* ਚੌਕੀ ਗੁਰ: ਹੀਰਾਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੧੪ ਫਰਵਰੀ
* ਚੌਕੀ ਗੁਰ: ਸ਼ਿਕਾਰਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੧੫ ਫਰਵਰੀ
* ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕਾ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ	੨੧ ਫਰਵਰੀ
* ਮਹਾਂ ਸ਼ਿਵਰਾਤ੍ਰੀ	੨੩ ਫਰਵਰੀ
* ਚੌਕੀ ਗੁਰ: ਰਤਨਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	੨੩ ਫਰਵਰੀ
* ਚੌਕੀ ਗੁਰ: ਨਾਨਕਸਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰ: ਬੰਦਾ ਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੨੪ ਫਰਵਰੀ
* ਪੂਰਨਮਾਸੀ	੯ ਫਰਵਰੀ
* ਸੰਗਰਾਂਦ	੧੨ ਫਰਵਰੀ
* ਮੱਸਿਆ	੨੪ ਫਰਵਰੀ
* ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ	੧੨ ਮਾਰਚ
* ਜਨਮ ਦਿ. ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧੮ ਮਾਰਚ
* ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿ. ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ	੨੩ ਮਾਰਚ
* ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਪਾ: ੭	੨੪ ਮਾਰਚ
* ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਪਾ: ੩	੨੯ ਮਾਰਚ
* ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਪਾ: ੨	੩੦ ਮਾਰਚ
* ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਪਾ: ੬	੩੧ ਮਾਰਚ
* ਪੂਰਨਮਾਸੀ	੧੧ ਮਾਰਚ
* ਸੰਗਰਾਂਦ	੧੪ ਮਾਰਚ
* ਮੱਸਿਆ	੨੯ ਮਾਰਚ

ਦਰਪਨ

* ਸੰਪਾਦਕੀ ੪
* ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਯਾਤਰਾ
  -ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ੫
* ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ : ਵਿਸ਼ਵ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਰਹਿਬਰ
  -ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧੀਰ ੯
* ਗੁਰ ਮੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ ।।
  -ਡਾ. ਸੋਨਦੀਪ ਕੌਰ ਜੀ ਮੋਂਗਾ ੧੬
* ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਤੋਲ ਕੇ
  -ਸ੍ਰ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਸਾਜਨ' ੨੩
* ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ-੨
  - ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ੨੫
* ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ
  -ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਜੀ ਬੱਗਾ ੩੩
* ਚਿੱਠਾ ਆਮਦਨ-ਖਰਚ
  ਮਹੀਨਾ ਸਤੰਬਰ-ਅਕਤੂਬਰ-੨੦੦੮ ੩੫

हिन्दी विभाग

* शुभ संदेश १
* भाई तारु सिंघ जी शहीद
  -स. जगजीत सिंघ जी २
* श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी का सार
  -स. दिलीप सिंघ जी छाबडा ६

ENGLISH SECTION

* Role of the Police in the Celebrations
  -Daljeet Kaur Ji Matharoo 2
* Shabad As Guru
  -Dr. Sangat Singh Ji Syalee 5
* The Sword of Guru Gobind Singh Ji
  -Prof. Puran Singh Ji 10

ਨੋਟ :- 'ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ' ਵਿਚ ਛਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕੁਲ ਵਿਚਾਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁ: ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਅਦਾਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇ । -ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਲਈ ਬੈਂਕ ਜਾਂ ATM ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧੇ ਮਾਇਆ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾਂ

੧) ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ ਸ਼ਾਖਾ ਨਾਂਦੇੜ ਲਈ Current Account No. 01 ਜਾਂ Saving Account No. 85 ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੈਂਕ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਬੈਂਕ ਕਮਿਸ਼ਨ / ਚਾਰਜ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ।

੨) ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿਚੋਂ Saving Account No. 0367000100002416 ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ।

੩) ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ATM ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ Current Account No. 11265873563 ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

੪) ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਸ਼ਾਖਾ ਤੋਂ Saving Account No. 11265876360 ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

੫) ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ AXIS (UTI) Bank ਵਲੋਂ On Line Donation ਭੇਜਣ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ www.hazursahib.com. ਸਾਈਟ ਤੇ ਜਾ ਕੇ On Line ਮਾਇਆ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ।

<u>ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੋਟ :</u>

- ਬੈਂਕ ਜਾਂ ATM ਰਾਹੀਂ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੈਂਕ/ਰਸੀਦ ਦੀ ਫੋਟੋ ਕਾਪੀ (ਜ਼ਿਰਾਕਸ) ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ, ਪਤਾ, ਫੋਨ, ਮੋਬਾਇਲ ਨੰਬਰ ਆਦਿ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਹਿਤ ਪੱਤਰ ਤੁਰੰਤ ਭੇਜੋ ਜਾਂ ਫੈਕਸ ਨੰਬਰ 02462-234812 ਅਤੇ E-Mail:contact@hazursahib.com ਰਾਹੀਂ ਸੂਚਿਤ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਵਲੋਂ ਜਮਾਂ ਭੇਟਾ ਦੀ ਪੱਕੀ ਰਸੀਦ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਤੇ ਤੇ ਭੇਜੀ ਜਾ ਸਕੇ।
- ਬੈਂਕ ਡਰਾਫਟ, ਚੈਕ Superintendent, Gurdwara Sachkhand Board, Nanded(M.S) ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਉਪਰ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ।
- ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਲਈ ਪਤਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕੈਪੀਟਲ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੋ ਜੀ।
- ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਭੇਜੀ ਮਾਇਆ Income Tax U/S.80G ਤਹਿਤ ਟੈਕਸ ਮੁਕਤ ਹੈ।

<u>ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਪਤਾ :</u>

Superintendent,
Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur
Abchal Nagar Sahib, Nanded-431601 (M.S.)-INDIA
ਫੋਨ ਨੰ: 02462-243559, 241266, 244166, 240083, 234813, ਫੈਕਸ : 02462-234812
ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਜਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ 313517, 234901, ਐਨ.ਆਰ.ਈ. ਜਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ 234902, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਰਿਸਰ 234903
E-mail:- contact@hazursahib.com Visit us at:- http://www.hazursahib.com.

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ
ਨਾਂਦੇੜ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ

੩੦੦ ਸਾਲਾ ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ-੨੦੦੮ ਨਿਮਿਤ

ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਿੱਕੇ ਜਾਰੀ

ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ,

ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ ੩੦੦ ਸਾਲਾ ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸੰਨ ੨੦੦੮ ਨਿਮਿਤ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਵਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ੧੫ ਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ੩੦ ਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਵੀ ਇਸੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਨਿਮਿਤ ਮਿਸ਼ਰ ਧਾਤੁ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਿੱਕੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤ੍ਰਿ-ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਯਾਦਗਾਰ ਵਜੋਂ ਤੁਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ।

ਸੰਗਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰ ਧਾਤੁ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ਲਿਖਾਰੀ ਕਾਊਂਟਰ ਵਿਖੇ ਭੇਟਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜੀ ।

੧)	ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਛੋਟਾ ਸਿੱਕਾ (੧੫ ਗ੍ਰਾਮ)	੫੫੦-੦੦ ਰੁਪੈ
੨)	ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਿੱਕਾ (੩੦ ਗ੍ਰਾਮ)	੧੧੦੦-੦੦ ਰੁਪੈ
੩)	ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਮਿਸ਼ਰ ਧਾਤੂ ਦੇ ਦੋ ਸਿੱਕਿਆਂ ਦਾ (੩੫ ਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ੭.੭੧ ਗ੍ਰਾਮ) ਸੇਟ	੨੫੦੦-੦੦ ਰੁਪੈ

ਵਾਧੂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ ਜੀ ।

Superintendent,
Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur
Abchal Nagar Sahib, Nanded-431601 (M.S.)-INDIA
ਫੋਨ ਨੰ: 02462-243559, 241266, 244166, 240083, 234813, ਫੈਕਸ : 02462-234812
ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਯਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ 313517, 234901, ਐਨ.ਆਰ.ਈ. ਯਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ 234902, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਰਿਸਰ 234903
E-mail:- contact@hazursahib.com Visit us at:- http://www.hazursahib.com.

ਸੰਪਾਦਕੀ :

ਸਿਮਰੌ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਰਾਇ..........

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਹਾੜਾ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਬੜੀ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਾਰਿਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਚਰਨਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਾਂ ਵੀ ਕਰੀਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੰਨ ੧੬੩੦ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਆਪ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਤਰ ਸਨ । ਆਪ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੰਨ ੧੬੪੦ ਵਿਚ ਅਨੂਪ ਸ਼ਹਿਰ (ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਨਿਵਾਸੀ ਭਾਈ ਦਇਆ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਬੀਬੀ ਕਿਸ਼ਨ ਕੋਰ (ਸੁਲੱਖਣੀ) ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ । ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ । ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਤੇ ਛੋਟੇ (ਗੁਰੂ) ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜਦੋਂ ੩ ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੬੪੪ ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਏ ਤਾਂ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਾਰਿਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਜੀ ੧੪ ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ । ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ੧੬੪੬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ । ਲੋਕੀ ਭੁਖੇ ਮਰਨ ਲੱਗੇ ਲਗਾਤਾਰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਰਸਾਤ ਨਾ ਹੋਈ, ਅੰਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨਾ ਹੋਈ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੋਂ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਦਾਸਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਾਰਿਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭੁਖੇ ਮਰਦੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਤੇ ਅੰਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਖੋਲ ਦਿੱਤਾ । ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਗਤ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਸਵੰਧ ਵਜੋਂ ਅੰਨ ਦਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਅਉਖੀ ਘੜੀ ਦਾ ਸਾਮਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਸ਼ਹਾਜਹਾਨ ਨੇ ਜਦੋਂ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮੰਦਰ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਵੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕ ਤ੍ਰਾਹਿ ਤ੍ਰਾਹਿ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ । ਕਰਤਾਰਪੁਰ, ਨੂਰ ਮਹਿਲ, ਡਰੋਲੀ, ਭਾਈ ਰੂਪਾ, ਆਦਿ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਹਰਾਜ ਪੁਜੇ । ਇਥੇ ਭਾਈ ਕਾਲੇ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ । ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਕਾਲੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਭਤੀਜਿਆਂ ਫੂਲ ਤੇ ਸੰਦਲੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਨਾ ਨੰਗਾ ਢਿਡ ਹੱਥਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਵਜਾਉਣ ਲਗੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਕਾਲਾ ਨੂੰ ਕਾਰਣ ਪੁਛਿਆ ਤੇ ਭਾਈ ਕਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰੇ ਭਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਮਰ ਗਏ ਹਨ । ਖਿਚਾਰੇ ਗਰੀਬ ਨੇ ਤੇ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੁੱਖੇ ਹਾਂ ਕੁਝ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾੜੇ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਪੀੜੀਆਂ ਸਤਲੁਜ ਤੇ ਜਮਨਾ ਵਿਚਕਾਰ ਰਾਜ ਕਰਨਗੇ । ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਪਟੀਆਲਾ, ਨਾਭਾ, ਤੇ ਜੀਂਦ ਤੀਕ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਹ ਰਿਆਸਤਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ ਤੇ ਫੂਲਕੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਕਹਿਲਾਏ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੀਨ ਦੁਖਿਆਂ ਲਈ ਵੱਡਾ ਦਵਾਖਾਨਾ ਖੋਲ ਰਖਿਆ ਸੀ ਜਿਥੇ ਅਸਾਧ ਰੋਗੀ ਵੀ ਰਾਜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਦਵਾਖਾਨੇ ਵਿਚ ਦੁਰਲਭ ਦਵਾਇਆਂ ਮਿਲਦੇ ਸਨ । ਇਕ ਵਾਰੀ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕੋਹ ਸਖਤ ਬਿਮਾਰ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਵਾਖਾਨੇ ਵਿਚ ਦੀ ਦੁਰਲਭ ਦਵਾਈਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਜੀ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਰਾਜੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇਣ ਲਈ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ ।

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਸਦਣ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮਰਾਇ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਿਆ ਸੀ । ਤੇ ਜਦ ਬਾਬਾ ਰਾਮਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰਸੂਖ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਬਣਾ ਕੇ ਰਖਣ ਲਈ ਗੁਰੂਬਾਣੀ ਦੀ ਤੁਕ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ।

–ਗਿ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੀਤਲ

ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ

ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਯਾਤਰਾ

-ਡੀ. ਪੀ. ਸਿੰਘ
ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ,
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਬੋਰਡ, ਨਾਂਦੇੜ ।

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਜਿੱਥੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਨ ੧੭੦੮ ਈ. ਵਿਚ ਗੁਰਿਆਈ ਗੱਦੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ : 'ਸਭ ਸਿਖਨ ਕੋ ਹੁਕਮ ਹੈ ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਯੋ ਗ੍ਰੰਥ ।। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮਾਨਿਓ ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਦੇਹ ।।' ਅੱਜ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਉਪਰੰਤ ਸੱਚਖੰਡ ਪ੍ਰਲੋਕ ਗਮਨ ਕਰ ਗਏ ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜਪਾਟ ਦੌਰਾਨ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਕਾਰੀਗਰ ਭੇਜ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਾਈ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਤਾਂਘ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਆਈਏ ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ ਦੀਆਂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੀਆਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਨਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਵੀ ੩੦੦ ਸਾਲਾ ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ ਦਿਵਸ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੱਚਖੰਡ ਪ੍ਰਲੋਕ ਗਮਨ ਦਿਵਸ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਾਂਦੇੜ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਅਰਬਨ ਮਿਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣ ਕੇ ਪਾਸ ਹੋ ਗਈ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਸਤਰ ਤੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਡਾ. ਪੀ. ਐਸ. ਪਸਰੀਚਾ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਸਮਿਤੀ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੰਮ ੪-੮-੨੦੦੬ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੰਮਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵੀ ਅੱਛਾ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਜਿਤਨਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਮਾਨਯੋਗ ਡਾ. ਪਸਰੀਚਾ ਜੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਡੂੰਘੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ । ਪਹਿਲੇ ਸਲੋਗਨ '੩੦੦ ਸਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ' ਬਣਾ ਕੇ

ਕਵਿਤਾ ਰੂਪੀ ਉਘੇ ਪੌਪ ਗਾਇਕ ਕਲਾਕਾਰ ਦਲੇਰ ਮਹਿੰਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸੰਗਤਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਈ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦੀ ਕਠਿਨਾਈ ਕਾਰਨ, ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਮਾਨਵਤਾ ਭਾਈਚਾਰਾ, ਸਭੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਣ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਇਤਿਆਦਿ ਹਨ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ ਦਿਵਸ ਅਕਤੂਬਰ ੨੦੦੮, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸੂਰਬੀਰ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਮਾਨਯੋਗ ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਬਾ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਨਵੀਂ ਟਾਟਾ ੭੦੯ ਚੈਸਿਜ਼ ਲੈਕੇ ਗੱਡੀ ਦੀ ਅੱਛੀ ਆਧੁਨਿਕ ਬਾਡੀ ਮੁੰਬਈ ਤੋਂ ਅਕਤੂਬਰ ੨੦੦੭ ਵਿਚ ਬਣਵਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ੧੫-੧੧-੨੦੦੭ ਨੂੰ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਤਿਆਰੀਆਂ ਚਲ ਹੀ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਧਾਮ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਯਾਤਰਾ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸ਼ਾਮ ੪-੩੦ ਵਜੇ ਤੋਂ ੧੫ ਮਿੰਨਟ ਲਈ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਟੀ. ਵੀ. ਚੈਨਲ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਵੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੰਗਤ ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਵੀ ਹੋਵੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ੧੫ ਮਿੰਨਟ ਲਈ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ ।

੧੫-੧੧-੨੦੦੭ ਵਾਲਾ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ । ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੰਗਤਾਂ ਹੁਮ-ਹੁਮਾ ਕੇ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਹੀ ਪੂਰੇ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਪ੍ਰੀਕਰਮਾ ਵਿਚ ਸਜ ਗਈਆਂ ।

ਸ਼ਾਮ ੪ ਵਜੇ ਭਾਈ ਚਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਗੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਭਾਈ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੇਦਾਂਤੀ ਅਤੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੀਤ ਜੱਥੇਦਾਰ, ਹੈਡ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਮੀਤ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਧੂਪੀਆ ਸਿੰਘ, ਇਸ ਸਿਮਰਨ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਲਈ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ । ਜੱਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਵੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਡਾ. ਪਸਰੀਚਾ ਜੀ ਜੋ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ ਫੋਨ ਆਉਣੇ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਸਾਰੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਹੁਮ ਹੁਮਾ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮਾਨਯੋਗ ਸ੍ਰੀ ਅਸ਼ੋਕਰਾਓ ਜੀ ਚੌਹਾਨ ਉਦਯੋਗ ਮੰਤਰੀ ਜੋ ਹੁਣ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਹਨ, ਨੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਾਈ । ਠੀਕ ਸ਼ਾਮ ੪-੩੦ ਵਜੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹੋਈ । ਨਵੀਂ ਤਿਆਰ ਆਧੁਨਿਕ ਗੱਡੀ ਫੁੱਲਾਂ, ਸਟੀਕਰਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਈ ਹੋਈ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੂਰਬੀਰ ਯੋਧਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਸਜਾਏ ਗਏ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਲਕੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ

ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਯਾਤਰੂਆਂ ਲਈ ਰਜਿਸਟਰ ਲੂਜ ਲੀਫ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਅਤੇ ਰਿਮਾਰਕ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ ਰਖੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਇਹ ਗੱਡੀ ਨਾਂਦੇੜ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ ਰਾਤ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਹੁੰਚੀ ।

੧੬-੧੧-੨੦੦੭ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ੮-੦੦ ਵਜੇ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਯਾਤਰਾ ਡਾ. ਪੀ.ਐਸ. ਪਸਰੀਚਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੂੰਜਾਂ ਅਤੇ '੩੦੦ ਸਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ' ਸਲੋਗਨਾ ਨਾਲ ਸ੍ਰ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਲੀਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਸਮਿਤੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਔਰੰਗਾਬਾਦ ਲਈ ਰਵਾਨਗੀ ਕਰਾਈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਵੀ ਅਲੱਗ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਯਾਤਰਾ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਜਾਗਰਤੀ ਯਾਤਰਾ ਲਗਪਗ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਪ੍ਰਾਂਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ੨੩੦ ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਰਾਜਧਾਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂਦੀ ਹੋਈ ਲਗਪਗ ੩੦੦੦੦ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਸਫਰ ਤਹਿ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਰਾਤ ੧੦-੮-੨੦੦੮ ਨੂੰ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਵਾਪਿਸ ਪਹੁੰਚੀ । ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾ ਦੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਇਸ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਸਵਾਗਤ ਲਈ ਬੈਂਡ ਬਾਜੇ, ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ, ਸੜਕ ਉਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੁਲਾਈ ਕੀਤੀ ਉਪਰੰਤ ਫੁੱਲ ਵਿਛਾਏ ਗਏ ਇਥੋਂ ਤਿਕ ਕਿ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ ਦੀ ਵਿਛਾਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਕਈ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ ਰਾਹੀਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੰਗਰ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ, ਸੁਕੇ ਮੇਵੇ, ਦੁੱਧ, ਚਾਹ, ਫਲ ਇਤਆਦਿ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰਾਂ ਅਤੇ ਪਤਵੰਤੇ ਸੱਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਜਿਸ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਨੇ ਜਾਣਾ ਸੀ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਡਾਲ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, 'ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਗੁਰ ਏਕ ਪੈਂਡਾ ਜਾਇ ਚਲ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋਟ ਪੈਂਡਾ ਆਗੇ ਹੋਏ ਲੇਤ ਹੈ'। ਕਈ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ, ਗਤਕਾ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ, ਤੋਪਾਂ ਦੀਆਂ ਸਲਾਮੀਆਂ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਰਾਜਧਾਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਤਵੰਤੇ ਸੱਜਣ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਜਰ ਹੋਏ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਆਸ਼ੋਕਰਾਓ ਜੀ ਚੋਹਾਨ, ਤਤਕਾਲੀਨ ਉਦਯੋਗ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਸਰਕਾਰ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼ੀਲਾ ਜੀ ਦਿਕਸ਼ਿਤ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਸ੍ਰੀ ਐਲ. ਕੇ. ਅਡਵਾਨੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇਤਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਵੀ. ਕੇ. ਮਲਹੋਤਰਾ ਜੀ ਸਾਂਸਦ, ਸ੍ਰੀ ਓਮਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ ਚੌਟਾਲਾ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹਰਿਆਣਾ, ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਬਾਰਡਰ ਤੇ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਸ੍ਰੀ ਭਾਟੀਆ ਜੀ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਲਾਬਨਬੀ ਆਜਾਦ ਅਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਨੇਤਾ ਸ੍ਰੀ ਫਾਰੂਕ ਅਬਦੂਲਾ ਜੀ, ਚੇਨਈ ਵਿਚ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਸ੍ਰ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਰਨਾਲਾ, ਬੈਂਗਲੋਰ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਕਰਨਾਟਕ ਸਰਕਾਰ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਭੋਪਾਲ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿਵਰਾਜ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ, ਹੁਬਲੀ

ਵਿਚ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਉਮਾ ਭਾਰਤੀ ਸਾਬਕਾ ਸਾਂਸਦ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ੍ਰ. ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਦਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼ੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਬਾਦਲ) ਆਦਿ ਨੇ ਅਤੇ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਿਮ, ਸਿੱਖ, ਇਸਾਈ ਆਦਿ ਸਾਰਿਆਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਵਰਨ-ਭੇਦ ਨੂੰ ਮਿਟਾਕੇ ਬੜੇ ਹੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ।

ਈ.ਟੀ.ਸੀ. ਚੈਨਲ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ । ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਲਈ ਇਸ ਹੋਈ ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੀਆਂ ਝਲਕੀਆਂ ਦਿਖਾਈਆਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕ, ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤਕ ਨੇ ਦਿਲੋਂ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਜਰੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਮਿਤੀ ੦੨-੦੬-੨੦੦੮ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰਪਤੀ ਸ੍ਰੀ ਜਾਰਜ਼ ਬੁਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਮਿਤੀ ੧੧-੦੬-੨੦੦੮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਭ ਇਛਾਵਾਂ ਭੇਜੀਆ।

੧੦ ਅਗਸਤ ੨੦੦੮ ਨੂੰ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਰਾਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਗਮ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਈ.ਟੀ.ਸੀ. ਚੈਨਲ ਰਾਹੀਂ ਰਾਤ ੮-੦੦ ਵਜੇ ਤੋਂ ੧੧-੦੦ ਵਜੇ ਤੱਕ ਹੋਇਆ । ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ । ਜਿਹਨਾਂ ਪਤਵੰਤੇ ਸੱਜਣਾ ਅਤੇ ਕੋਅਰਡੀਨੇਟਰਾਂ ਨੇ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਮਾਨਯੋਗ ਜੱਥੇਦਾਰ ਬਾਬਾ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਇਸ ਜਾਗਰਤੀ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਯਾਦ ਤਾਜਾ ਕਰਨ ਲਈ ੧੫-੧੧-੦੮ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸਮਾਗਮ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਵਿਖ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਰਹਿਣ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲੈਕਰ ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਆਰੰਭ ਹੋਈ, ਉਹ ਸਨ :-

''ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੀ ਨਹੀ ਬਿਗਾਨਾ
ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਹਮ ਕਉ ਬਨਿ ਆਈ ।।''

''ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤ ਸਬੈ ਏਕੈ ਪਹਿਚਾਨਬੋ ।।''

''ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰੁ ਉਪਾਇਆ
ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ ।।
ਏਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਉਪਜਿਆ
ਕਉਨ ਭਲੇ ਕੋ ਮੰਦੇ ।।''

''ਖਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ
ਉਪਦੇਸੁ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਕਉ ਸਾਝਾ ।।''

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ : ਵਿਸ਼ਵ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਰਹਿਬਰ

-ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਧੀਰ

ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਤਰਕ, ਵਿਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਿਆਵੀ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਐਨਲਾਈਟਨਮੈਂਟ ਦੀ ਕਾਰਟੀਜ਼ੀਅਨ ਸੋਚ ਅੱਜ ਉਤਰ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਵਿਚ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਅਮਨ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਹਿਹੋਂਦ, ਨਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਯੋਗ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ । ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਇਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਮਾਡਲ ਜੋ ਆਰਥਿਕ ਆਧਾਰ ਉਤੋਂ ਉਭਰ ਕੇ ਵਿਆਪਕ ਮਹਾਂਬਿਰਤਾਂ ਤਾਂ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਧੂਰੇ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਇੱਕ ਰੂਪ ਸਰਮਾਏ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੀ ਦੂਜੇ ਰੂਪ ਸੱਤਾ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਬਨਾਇਆ । ਇਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਨਿਆਇ ਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਨਿਹਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹੱਕ ਸੱਤਾ ਜਾਂ ਸਟੇਟ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਕੋਲ ਹੱਕ ਰਹਿਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਦੋਹਾਂ ਮਹਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਲਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ । ਦੂਜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਲਤ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸੰਪੂਰਨ ਸੱਚ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਕ ਨੇ ਇਰਾਕ ਅਫਗਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਦਿੱਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਨੇ ਸਤਾਲਿਨ ਦੇ ਦਮਨ ਚਕਰ ਸਮੇਂ । ਰੂਸ ਦਾ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਢਾਂਚਾ ਬਿਖਰ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਦਾਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਤੱਕ ਦਾ ਕਰੂਪ ਚਿਹਰਾ ਵੀ ਨੰਗਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ਫਿਊਕੋਮਾ ਦਾ ਐਂਡ ਆਫ ਹਿਸਟਰੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਫੋਕੀ ਫੜ੍ਹ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ । ਸੈਮੂਅਲ ਹੰਟਿਮਟਨ ਦਾ ਸਭਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਭੇੜ ਦਾ ਮਾਡਲ ਵੀ ਅਮਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਮਾਡਲ ਦੀ ਥਾਂ ਟਕਰਾਵ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਚਿਤ੍ਰਨ ਤਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਜਗਤ ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਬਹੁਰੰਗੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਨ ਦਾ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੀ ਸਾਰਥਕ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ :

''ਕੋਈ ਭਇਓ ਮੂੰਡੀਆ ਸੰਨਿਆਸੀ
ਕੋਊ ਜੋਗੀ ਭਇਓ ।।
ਕੋਊ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ,
ਕੋਊ ਜਤੀ ਅਨੁਮਾਨਬੋ ।।
ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਕੋਊ ਰਾਫਿਜੀ
ਇਮਾਮ ਸਾਫੀ ।।
ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤਿ ਸਬੈ ਏਕੈ
ਪਹਚਾਨਬੋ ।।''

ਇਸ ਜਗਤ ਤਮਾਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਗਾਲਿਬ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

''ਹੋਤਾ ਹੈ ਸ਼ਬੈ ਰੋਜ਼ ਤਮਾਸਾ ਮਿਰੇ ਆਗੇ ।
ਬਾਜ਼ੀਚਾ-ਏ-ਇਤਫਾਲ ਹੈ
ਦੁਨੀਆ ਮਿਰੇ ਆਗੇ ।''

ਇਸ ਜਗਤ ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ :

ਹਾਊਸ ਨੰ. ੨, ਸਟਰੀਟ ਨੰ. ੯, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਗਰ ਪਟਿਆਲਾ ।

"ਮੈਂ ਹੂੰ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਕਉ ਦਾਸਾ ।।
ਦੇਖਣ ਆਇਓ ਜਗਤ ਤਮਾਸਾ ।।"

ਪਰ ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸੇਧ ਦੇ ਚਲਦਾ ਰਹਿਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੀ ਹਰ ਧਿਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹਕ, ਨਿਆ, ਸੱਚ, ਧਰਮ ਲਈ ਲੜਾਂਗਾ । ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ, ਨੇਕ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖਲੋਵਾਂਗਾ :

"ਯਾ ਹੀ ਕਾਜ ਧਰਾ ਹਮ ਜਨਮੰ ।।
ਸਮਝ ਲੇਹੁ ਸਾਧੂ ਸਭ ਮਨਮੰ ।।
ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ ।।
ਦੁਸਟ ਸਭਨ ਕੋ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ ।।"

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਜਗਤ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇ ਬਹੁ ਰੰਗੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਂਦਾ ਸੀ :

"ਸੂਰਜੁ ਏਕੋ ਰੁਤਿ ਅਨੇਕ ।।
ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕੇ ਕੇਤੇ ਵੇਸ ।।"

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਟਾ ਵਟਾ ਕੇ ਨਿਰੰਤਰ ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਜਗਤ ਦੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰੇ ਦਾ ਕੋਈ ਇਕ ਨਾਮ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਕੋਈ ਇਕੋ ਰਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ , ਬਲਿਹਾਰੀ ਜਾਉ ਜੇਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਹੈ । ਇਸ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਹਰ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ :

"ਜਗਤ ਜਲੰਦਾ ਰਖਿ ਲੈ
ਅਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ।।
ਜਿਤੁ ਦੁਆਰੈ ਉਬਰੈ
ਤਿਤੈ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਿ ।।"

ਇਹ ਜਗਤ ਸੱਚੇ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਹੈ । ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਾੜੀ ਸੋਚ ਕਰਮ ਤੇ ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ ਬੰਦੇ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਧੁੰਦਲਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਉਸ ਵਿਚਲੀ ਜੋਤਿ ਸਾਫ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਜੋਤਿ ਤਾਂ ਉਹੀ ਹੈ । ਉਸ ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲੀ ਉਹ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਆਪ ਹੈ । ਇਹ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗਾ ਬਾਗ ਉਸ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੇਪਣ ਨੂੰ ਮਿਟਾਣਾ ਦੇ ਮਿਟਦੇ ਵੇਖਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਦੀ ਬਹੁ ਰੰਗੀ, ਬਹੁ-ਸੁਰੀ ਸਲਾਮਤੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨ ਜਾਤਾਂ, ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ, ਵਰਣਾ, ਮਤਾਂ ਮਤਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਛੱਤੀ, ਗੁਰੂਆਂ, ਭਗਤਾਂ, ਭਟਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਆਖਿਆ ਸੀ :

"ਸਭੇ ਜੀਅ ਸੰਭਾਲਿ ਅਪਣੀ ਮਿਹਰ ਕਰੁ ।।
ਅੰਨੁ ਪਾਣੀ ਮੁਚੁ ਉਪਾਇ
ਦੁਖ ਦਾਲਦੁ ਭੰਨਿ ਤਰੁ ।।"

ਇਸ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਲਈ ਥਾਂ ਸੀ । ਅਨੇਕਤਾ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ । ਇਸੇ ਅਨੇਕਤਾ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਿਆਲੀ ਸਾਲ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਪਰ ਘਟਨਾ ਭਰਪੂਰ ਕਾਲ ਖੰਡ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ, ਚਾਰੇ ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤੀ ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ :

"ਦੇਹ ਸ਼ਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ ਇਹੈ
ਸੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂ ਨ ਟਰੋਂ ।।
ਨਾ ਡਰੋ ਅਰਿ ਸਿਉਂ ਜਬ ਜਾਇ ਲਰੋਂ
ਨਿਸਚੈ ਕਰ ਅਪਨੀ ਜੀਤ ਕਰੋਂ ।।
ਅਰ ਸਿਖ ਹੋਂ ਅਪਨੇ ਹੀ ਮਨ ਕੋ
ਇਹ ਲਾਲਚ ਹਉਂ ਗੁਨ ਤਉ ਉਚਰੋਂ ।।
ਜਬ ਆਵ ਕੀ ਅਉਧ ਨਿਦਾਨ ਬਨੈ
ਅਤ ਹੀ ਰਨ ਮਹਿ ਤਬ ਜੂਝ ਮਰੋ ।।

ਕਿਸੇ ਡਰ ਦਾਬ ਜਾਂ ਧੱਕੇ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਦੀ ਗਲ ਪ੍ਰਭੂ ਅਗੇ ਕੀਤੀ ਇਸ ਬੇਨਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਜਾਂ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ । ਮੰਗ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਲਈ ਲੜਣ ਤੇ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਜੂਝ ਮਰਨ ਦੀ । ਔਖੀ ਘੜੀ ਜਾਂ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੁਰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਜਿੱਤ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ । ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ । ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉਹ ਸਾਰੀ ਮਨੁਖਤਾ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਦੁਸ਼ਟ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਨੇਕੀ ਤੇ ਨਿਆ ਦਾ ਹਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹਾਰੇਗਾ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਹਕ ਸੱਚ ਹੀ ਵਿਜੇਈ ਹੋਵੇਗਾ :

''ਦਾਨਵ ਦੇਵ ਫਨਿੰਦ ਨਿਸਾਚਰ
ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ ਭਵਾਨ ਜਪੈਂਗੇ ।।
ਜੀਵ ਜਿਤੇ ਜਲ ਮੈ ਥਲ ਮੈ
ਪਲ ਹੀ ਪਲ ਮੈ ਸੁਭ ਥਾਪ ਥਪੈਂਗੇ ।।
ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਤਾਪਨ ਬਾਢ ਜੈਤ ਧੁਨ,
ਪਾਪਨ ਕੇ ਬਹੁ ਪੁੰਜ ਖਪੈਂਗੇ ।।
ਸਾਧ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਸੰਨ ਫਿਰੈ ਜਗ,
ਸਤ੍ਰ ਸਭੈ ਅਵਲੋਕ ਚਪੈਂਗੇ ।।੭।।''

ਇਸੇ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲਾਇਆ । ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉਤੇ ਇਕ ਛਤਰ ਰਾਜ ਸੀ, ਜਿਸ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਭਾਵ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ, ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਨਿਆਂ ਪੂਰਨ ਜੀਵਨ ਵਿਹਾਰ ਕਾਰਨ ਤਖ਼ਤ ਉਤੇ ਬਦਨੁਮਾ ਦਾਗ ਕਹਿ ਕੇ ਫਿਟਕਾਰਿਆ । ਉਸ ਦੀ ਦਸ ਲੱਖ ਦੀ ਫੌਜ ਦਾ ਚਾਲੀ ਭੁਖੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚਾਲੀ ਭੁੱਖੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਤੇਰੀ ਦਸ ਲੱਖ ਫੌਜ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਆ ਪਏ :

''ਗੁਰਸਨਾਹ ਕਿ ਕਾਰੇ ਕੁਨਦ ਚਿਹਲ ਨਰ ।
ਕਿ ਦਹ ਲਕ ਬਆਇਦ ਬਰੋ ਬੇਖਬਰ ।''

ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਤੂੰ ਚਿੰਗਾੜੀਆਂ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ, ਪਰ ਭਾਂਬੜ ਅਜੇ ਕਾਇਮ ਹੈ । ਤੂੰ ਤਾਂ ਬਸ ਚਾਰ ਸਪੋਲੀਏ ਹੀ ਮਾਰੇ ਨੇ, ਅਜੇ ਫਨੀਅਰ ਕਾਇਮ ਹੈ । ਜੋ ਤੂੰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਕਾਹ ਦੀ ਮਰਦਾਨਗੀ ਹੈ :

''ਚਿਹਾਂ ਸ਼ੁਦ ਕਿ ਚੂੰ ਬਚਗਾਂ ਕੁਸ਼ਤਹ ਚਾਰ ।
ਕਿ ਬਾਕੀ ਬਿਮਾਂਦਸਤ ਪੇਚੀਦਾ ਮਾਰ ।
ਚਿ ਮਰਦੀ ਕਿ ਅਖ਼ਗਰ ਖਮੋਸ਼ਾਂ ਕੁਨੀ ।
ਕਿ ਆਤਸ਼ੇ ਕਸਾਂ ਰਾਂ ਬਦਉਰਾਂ ਕੁਨੀ ।''

ਤੂ ਤੇ ਤੇਰੇ ਬੰਦੇ ਮੂਹੋ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦਿਲੋ ਕੁਝ । ਮਰਦ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੋਰ ਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੋਰ । ਇਹ ਗਲ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ :

''ਹਮੂੰ ਮਰਦ ਬਾਇਦ ਸ਼ਵਦ ਸੁਖਨ ਵਰ ।
ਨਾ ਸ਼ਿਕਮੇ ਦਿਗਰ ਦਰ ਦਹਾਨੇ ਦਿਗਰ।''

ਇਹ ਬੋਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੱਚ ਸੁਣਾਇਸੀ ਸਚ ਕੀ ਬੇਲਾ ਦੇ ਹੀ ਬੋਲ ਸਨ । ਉਹ ਬੋਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਹਰ ਸੱਚ ਤੇ ਅਨੇਕਤਾ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਬਾਬਰ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਟੱਕਰ ਲਈ ਸੀ, ਉਸੇ ਸੁਰ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤਰ ਚੁਕ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੱਕ ਸੱਚ ਨਿਆਂ ਅਤੇ

ਬਹੁ-ਵਚਨੀ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਹਸਤੀ ਦੀ ਸਹਿ ਹੋਂਦ ਲਈ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲਈ । ਇਸ ਟੱਕਰ ਦੀ ਚਿਹਨਾਤਮਕ ਸਿਖਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਦਖਣ ਵਿਚ ਮੋਤ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਪਰੰਪਰਾ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੌਤ ਦਾ ਤਤਕਾਲ ਕਾਰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਡਰ ਬਾਗੀ ਬੋਲਾ ਵਾਲਾ ਉਹ ਵਿਜੈ ਪੱਤਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਜਫਰਨਾਮਾ ਨਾਮ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਆਈਨੇ ਵਿਚ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਜਗਤ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਲੜਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਜ਼ਮ ਦੁਹਰਾਇਆ ਸੀ । ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਨੇਕਤਾ ਦੇ ਸੁਰ ਸੁਣੀਂਦੇ ਹਨ । ਦੂਜੇ ਲਈ ਥਾਂ ਹੈ । ਮਹਾਂਕਵੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਇਉਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ :

''ਛਾਏ ਜਾਤੀ ਏਕਤਾ ਅਨੇਕਤਾ ਬਿਲਾਏ ਜਾਤੀ।
ਹੋਵਤੀ ਕੁਚੀਲਤਾ, ਕਤੇਬਨ ਕੁਰਾਨ ਕੀ ।
ਪਾਪ ਹੀ ਪਰਪਕ ਜਾਤੇ, ਧਰਮ ਧਸਮ ਜਾਤੇ ।
ਵਰਣ ਗਰਕ ਜਾਤੇ, ਸਹਿਤ ਵਿਧਾਨ ਕੀ ।
ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਦੇਹੁਰੇ, ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੂਰ ਹੋਤੇ ।
ਰੀਤ ਮਿਟ ਜਾਤੀ, ਕਥਾ ਬੇਦਨ ਪੁਰਾਣ ਕੀ ।
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਪਾਵਨ ਪਰਮ ਸੂਰ ।
ਮੂਰਤ ਨਾ ਹੋਤੀ ਜਉ ਪੈ ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ ਕੀ ।''

ਗੌਰ ਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਅਨੇਕਤਾ ਦੀ ਇਸ ਸੁਰ ਵਿਚ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣਾਂ ਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੀਆਂ ਦੀ ਗਲ ਮਹਾਂਕਵੀ ਨੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਹਿਲਾ ਉਸ ਨੇ ਕਤੇਬਾਂ ਤੇ ਪਾਕ-ਕੁਰਾਣ ਦੀ ਕੁਚੀਲਤਾ ਜਾਂ ਬੇਹੁਰਮਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਰੋਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਦਮ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਤੇਬਾਂ ਤੇ ਕੁਰਾਣ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਵੀ ਅਨਿਆਂਸ਼ੀਲ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਿਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦੇਣੀ ਸੀ । ਅਨੇਕਤਾ ਦੀ ਸੁਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣਨੀ । ਸਭ ਪਾਸੇ ਇਕੋ ਆਵਾਜ਼ ਹੋਣੀ ਸੀ । ਧਰਮ ਸੱਚ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜੋ ਸਤਾ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ । ਇਸ ਨਾਲ ਸਭ ਪਾਸੇ ਪਾਪ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ । ਧਰਮ ਦਾ ਸੱਚਾ ਰੂਪ ਕਿਤੇ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ । ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਤੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਵੇਦਾਂ, ਪੁਰਾਣਾ, ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੀਆਂ, ਦਿਹੁਰਿਆਂ, ਮੰਦਰਾਂ ਦੀ ਹਰ ਰੀਤ ਤੇ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ । ਇਸ ਸਾਰੀ ਅਨਿਸ਼ਟਕਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ।

ਸੂਫੀ ਕਵੀ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੀ ਇਕ ਰੰਗੇ ਇਸਲਾਮੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਕਹਿ ਕੇ ਰਤਾ ਉਲਾਰ ਸੁਰ ਇਉਂ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ :

''ਨਾ ਕਹੂੰ ਅਬ ਕੀ, ਨਾ ਕਹੂੰ ਤਬ ਕੀ,
ਬਾਤ ਕਹੂੰ ਜਬ ਕੀ ।
ਅਗਰ ਨਾ ਹੋਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ,
ਤੋ ਸੁੰਨਤ ਹੋਤੀ ਸਭ ਕੀ ।''

ਦਰਅਸਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇੰਜ ਵਲਗਣਾ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਵੇਖਣ ਦੀ ਸੋਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਹ ਉਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਨ ਜਿਸ ਨੇ ਵੇਈਂ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਨਾ ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ'। ਉਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ

ਰਾਏ ਬੁਲਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦਾ ਸਾਥੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਰਾਸੀ ਮਰਦਾਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਭਾਈ ਆਖ ਕੇ ਬੁਲਾਂਦੇ ਸਨ । ਉਸੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਨ, ਉਹ ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਕਦਸ ਧਰਮ ਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੀਂਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਤੋਂ ਰਖਵਾਈ ਸੀ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੂਫੀ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਖ ਕੇ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਕਹਿ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ : 'ਨਮਸਤੰ ਅਧਰਮੰ ।। ਨਮਸਤੰ ਅਮਜਬੇ' ਹੇ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਧਰਮ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹਰ ਚਿਹਨ ਚਕਰ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਨਾਮ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਮ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

''ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਰੁ ਬਰਨ
ਜਾਤਿ ਅਰੁ ਪਾਤਿ ਨਹਿਨ ਜਿਹ ।।
ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ਭੇਖ
ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤ ਕਿਹ ।।
ਅਚਲ ਮੂਰਤ ਅਨਭਉ ਪ੍ਰਕਾਸ
ਅਮਿਤੋਜ ਕਹਿਜੈ ।।
ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣ ਸਾਹੁ ਸਾਹਾਨ ਗਣਿਜੈ ।।
ਤ੍ਰਿਭਵਨ ਮਹੀਪ ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ
ਨੇਤ ਨੇਤ ਬਣ ਤ੍ਰਿਣ ਕਹਤ ।।
ਤਵ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ ।।
ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਨਤ ਸੁਮਤਿ ।।''

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਅਜੇਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਜਾਂ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਵਜ਼ੀਦ ਖਾਨ ਨਾਲ ਹੀ ਲੜਦੇ । ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਨਾ ਲੈਂਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੇ, ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਜਹੇ ਪੀਰ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਬਲੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਵਜੋਂ ਲੜ ਕੇ ਦਿੱਤੀ । ਗਨੀ ਖਾਂ ਤੇ ਨਬੀ ਖਾਂ ਜਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਦੇ ਘੇਰੇ ਤੇ ਅਤਾਬ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਚ ਦਾ ਪੀਰ ਕਹਿ ਕੇ ਨਾ ਆਪਣਾਂਦੇ । ਯੁਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਲੜਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਦੀ ਮਰਹਮ ਪਟੀ ਤੇ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਸਮੇਂ ਉਹ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ । ਭਾਈ ਘੱਨਈਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਿਨਾਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਬਿਨਾ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਹਕਾਂ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਫੌਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਿਤਵਿਆ ਸੀ । ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ ਇਸ ਤਥ ਨੂੰ ਇਉਂ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ :

''ਖਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਫੌਜ ।।
ਪ੍ਰਗਟਯੋ ਖਾਲਸਾ ਪਰਮਾਤਮ ਕੀ ਮੌਜ ।।''

ਇਸ ਫੌਜ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਉਤੇ ਹਰ ਦੀਨ ਦੁਖੀ ਦਾ ਹਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਫਤਹਿ ਵੀ ਇਸੇ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਹੈ । ਇਹੀ ਅਟਲ ਸਚਾਈ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਅਭਿਵਾਦਨ ਵਿਚ ਨਿਤ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਾ ਫਤਹਿ ।। ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਵੀ ਅਨਿਆਂ, ਜਬਰ, ਜ਼ੁਲਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਦੇ ਖਾਲਸੇ ਤੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਹਕ ਸਚ ਲਈ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਣ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਤਵਕੋ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਇਹ ਨਿਡਰ ਨਿਰਭੈ ਫੌਜ, ਸਿਖਿਅਤ ਜਾਂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਲੜਾਕੂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਿਰਜੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਨੀਵੇਂ ਲਤਾੜੇ ਸਵੈਮਾਣ ਗਵਾ ਚੁਕੇ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਆਦਰਸ਼ ਲਈ ਲਾਮ ਬਧ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਕੇਵਲ ਨਾਮ ੱਧਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਸਤਰ ਚੁਕਣ ਤੇ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਕੁਦਣ ਦਾ ਜ਼ਜਬਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਨੰਗੀ ਕਰਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫੜੀ ਤੇ ਜੋ ਰਤਾ ਕੁ ਗਲ ਤੇ ਡਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਪਾਨ ਫੜਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋਸ਼ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਨੀਵੇਂ ਲਤਾੜਾਂ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ:

''ਕਾਮ ਹਮਾਰਾ ਤੋਲਣ ਤਕੜੀ ।
ਨੰਗੀ ਕਰਦ ਕਭੀ ਨਾ ਪਕੜੀ ।
ਚਿੜੀ ਉੜੇ ਡਰ ਸੇ ਮਰ ਜਾਏ ।
ਮੁਗਲੋਂ ਸੇ ਕੈਸੇ ਲੜ ਪਾਏ ।''

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬੋਲ ਹੀ ਐਸੇ ਖੜਕਵੇਂ ਸਨ ਕਿ ਪੜ੍ਹਣ ਸੁਣਨਵਾਲੇ ਦਾ ਦਿਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ । ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਜੜਤ ਐਸੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਚਾਰਣ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦਾ ਟਕਰਾਅ ਗੂੰਜਦਾ ਜਰਾ ਵੇਖੋ :

''ਖਗ ਖੰਡ ਬਿਹੰਡੰ ਖਲਦਲ ਖੰਡੰ
ਅਤਿ ਰਣ ਮੰਡੰ ਬਰਬੰਡੰ ।।
ਭੁਜ ਦੰਡ ਅਖੰਡੰ ਤੇਜ ਪ੍ਰਚੰਡੰ
ਜੋਤਿ ਅਮੰਡੰ ਭਾਨੁ ਪ੍ਰਭੰ ।।
ਸੁਖ ਸੰਤਾ ਕਰਣੰ ਦੁਰਮਤਿ ਦਰਣੰ
ਕਿਲਬਿਖ ਹਰਣੰ ਅਸਿ ਸਰਣੰ ।।
ਜੈ ਜੈ ਜਗ ਕਾਰਣ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਬਾਰਣ
ਮਮ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਣ ਜੈ ਤੇਗੰ ।।''

ਨੀਵੇਂ ਨਿਤਾਣੇ ਤੇ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਕਤ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨਾਲ ਅਖ ਮਿਲਾ ਕੇ ਗਲ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਇਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਝੂਠੀ ਅਤੇ ਵਕਤੀ ਕਹਿ ਕੇ ਵੰਗਾਰਿਆ ਅਤੇ ਬਕੌਲ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਕਰਤਾ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇਉਂ ਕਿਹਾ :

''ਇਨ ਗਰੀਬ ਸਿਖਨ ਕੋ ਦਯੈਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ
ਯਹ ਯਾਦ ਰਖੈਂ ਹਮਰੀ ਗੁਰਿਆਈ ।।''

ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਜੋਸ਼ ਜਾਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਇਸ ਨਾਅਰੇ ਨੂੰ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਉਚਾਰਣ ਲਗੇ :

''ਤਖਤਿ ਰਾਜਾ ਸੋ ਬਹੈ ਜਿ
ਤਖ਼ਤੈ ਲਾਇਕ ਹੋਈ ।।''

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਐਸਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਭਰਿਆ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਕੁਝ ਹੀ ਸਮੇਂ ਪਿਛੋਂ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ ਹਕੂਮਤ ਲਈ ਸਿਰਦਰਦੀ ਬਣ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨ ਕਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾ ਕੋਲ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਆਪ ਨਵਾਬੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ । ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਉਤੇ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਵਾਬੀ ਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਸਾਡਾ

ਦਾਅਵਾਂ ਤਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਪੰਝੀ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ੧੭੩੩ ਵਿਚ ਝਬਾਲ ਕੰਗਨਪੁਰ ਤੇ ਦੀਪਾਲਪੁਰ ਦੀ ਨਵਾਬੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਹੋਣ ਉਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਕਰਤਾ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇਉਂ ਦਸਦਾ ਹੈ :

''ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਗਯੋ ਕਹੀ ।
ਅਸੀਂ ਨਬਾਬੀ ਕਦ ਚਹੈਂ ਲਹੀ ।।
ਹਮ ਰਾਖਤ ਪਾਤਸਾਹੀ ਦਾਵਾ
ਜਾਂ ਇਤ ਕੋ ਜਾਂ ਅਗਲੋ ਪਾਵਾ ।
ਧਰੂ ਵਿਧਰਤ ਅਰ ਧਵਲ ਡੁਲਾਇ ।
ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਨਾ ਖਾਲੀ ਜਾਇ ।
ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛਡ ਕਿਸ ਲਹੈਂ ਨਬਾਬੀ ।
ਪਰਾਧੀਨ ਜਿਹ ਮਾਂਹਿ ਖਰਾਬੀ ।''

ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਦਾ ਐਲਾਨਨਾਮਾ ਸੀ । ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੈ ਦੇਣਾ ਨਾ ਮੰਨਣਾ । ਐਸੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਜਬਰ ਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਸਭ ਸੁਖ ਨਾਲ ਵਸਣ ।

''ਹੁਣ ਹੁਕਮ ਹੋਆ ਮਿਹਰਵਾਨ ਦਾ ।
ਪੈ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸੈ ਰਵਾਣਦਾ ।
ਸਭ ਸੁਖਾਲੀ ਵੁਠੀਆ
ਇਹੁ ਹੋਆ ਹਲੇਮੀ ਰਾਜ ਜੀਉ ।''

ਅਜੇਹਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਜਿਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਤੇ ਸੇਧ ਸਭੈ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਸਦਾਇਣ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ । ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦੀ ਸਿਖਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਸਾਧਰਨ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਇਸ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਤਕਮੀਲ ਕੀਤੀ, ਸਾਜ਼ਗਾਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ ਵੀ ਬੜਾ ਕੁਝ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋਵੇ, ਉਦੋਂ ਉਹ ਕੁਝ ਕਰ ਦਿਖਾਣਾ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨੀ ਵੀ ਕਠਿਨ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਸੱਚ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ :

''ਬਹਾਰ ਮੇਂ ਮੱਟੀ ਭੀ ਉਗਲ ਦੇਤੀ ਹੈ ਫੂਲ,
ਮਰਦ ਹੈ ਤੋ ਖਿਜ਼ਾਂ ਮੇਂ ਬਹਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰ।''

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਉਜਾੜ ਅਤੇ ਪਤਝੜ ਵਿਚੋਂ ਫੂਲ ਖਿਲਾਏ । ਇਹੋ ਜੇਹੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਵਾਲੇ ਰਹਿਬਰ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਸ ਨਹੀਂ । ਹੁਸਨ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਸੌਕਣ ਵੀ ਕਰੇ । ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਉਹ, ਗੁਣ ਉਹ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਿਗਾਨੇ ਵੀ ਕਰਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਜੋਗੀ ਅਲਾਯਾਰ ਖਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ :

''ਇਨਸਾਫ ਕਰੇ ਜੀ ਮੇਂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਤੋ ਯਕੀ ਹੈ ।
ਕਹਿਦੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਕਾ
ਸਾਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
ਹਰਚੰਦ ਮੇਰੇ ਹਾਥ ਮੇਂ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਕਲਮ ਹੈ ।
ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਲਿਖੂੰ ਵਸਫ ਕਯਾ,
ਕਹਾਂ ਤਾਬਿ-ਰਕਮ ਹੈ ।''

ਗੁਰੁ ਮੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ ॥

-ਡਾ. ਸੋਨਦੀਪ ਕੌਰ ਮੋਂਗਾ

ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ, ਇਹ ਮਹਾਵਾਕ ਇੱਕ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜੁਗਤੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸੰਸਾਰ, ਪਦਾਰਥ, ਨਿਰਲੇਪ ਸੁਰਤੀ ਗਿਆਨ, ਇਸ ਰਹੱਸ ਦੀ ਸੀਮਾ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਦਘਦਾ ਮਘਦਾ ਰਹੱਸ ਹੈ । ਇਥੇ ਨਾਦ ਬਿਨੋਦ ਕੋਡ ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੀ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਰਥਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ ਹੈ । ਜੋ ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਮਿੱਠਤਾ ਵਰਗਾ ਹੱਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਿਤ ਦਿਨ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਅਤੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ (ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ) ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਉਕਤੀ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚੀਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਅਨੁਸਾਰ 'ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਗ੍ਰੀ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਨਿਗਲਣਾ ਅਤੇ ਸਮਝਾਉਣਾ ਜੋ ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਤਤੱਵਗਯਨ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰ, ਗੁਰੁ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਹੀ ਅਰਥ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ । ਗਿ. ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵੈਦਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ 'ਅੰਧੇਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਇਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ 'ਵਾ ਗੁ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਸਮੰਗਿਯਮ ਤਮ ਨਿਰੋਧਕ ਵਾਚਕਹ ॥ ਤਮ ਨਿਰੰਧਕ ਰੂ ਸ਼ਬਦੋ ਗੁਰੋ ਰੇ ਤਦੀ ਲਖਸ਼ਣ ॥' ਭਾਵ ਗੁ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਅੰਧੇਰਾ, ਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਰੋਸ਼ਨੀ) ਹੈ । ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਅੰਧੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਲਖਸ਼ਣ ਮੌਜੂਦ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਗੁਰੂ' ਹੈ । ਡਾ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਗੁਰੂ ਪਦਾ ਉਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਮ ਹਿੰਦੂ ਵਰਤਦੇ ਸਨ । ਹਰ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਕ ਉਨੱਤੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਦਾ ਸੀ......ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ............ਸਿੱਖ ਦਾ ਮੇਲ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੈ ।'' ਇਸ ਤੁਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਤ ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ ਸਭ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੰਥਕ ਗੁਰੂ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਦਸਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਹੈ । ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :

''ਆਗਿਆ ਭਈ ਅਕਾਲ ਕੀ
ਤਬੈ ਚਲਾਇਓ ਪੰਥ ॥

ਮ. ਨੰ: ੧੧੬, ਮੁਹਲਾ ਭੈਰਾ ਸਾਹਿਬ,
ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬ ।

ਸਭ ਸਿਖਨ ਕੋ ਹੁਕਮ ਹੈ
ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ ।।
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮਾਨਿਓ
ਪਰਗਟ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਦੇਹ ।।
ਜੋ ਪ੍ਰਭਿ ਕੋ ਮਿਲਬੋ ਚਹੈ
ਖੋਜ ਸ਼ਬਦ ਮਹਿ ਲਹੈ ।।''

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਿੱਤ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਦਸਾਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਦਾਰੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣ ਗਏ । ਗ੍ਰੰਥ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸੰਕਲਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਬਾਕੀ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸ਼ੁਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪਲੱਬਧ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਗਟ ਜੋਤਿ ਦੀ ਨਿਆਂਈ ਦੇਹ ਸਰੂਪ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰਾਹ ਦੀ ਅਗਵਾਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕਥਨ ਵੀ ਹੈ :

''ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ
ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ ।।
ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਕਹੈ ਸੇਵਕੁ ਜਨੁ
ਮਾਨੈ ਪਰਤਖਿ ਗੁਰੂ ਨਿਸਤਾਰੇ ।।''

(ਪੰਨਾ ੯੮੨)

ਮੇਰੈ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਥੇ ਉਸ ਸਦੈ ਚੇਤਨਾ ਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਮਾਨਵੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀ ਗੁਣ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨਯੁਕਤ ਦ੍ਰਿੜ ਅੰਤਰਮੁਖਤਾ ਵਜੋਂ ਵਰਣਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਸਾਰੀ ਬਾਹਰ ਮੁਖਤਾ ਵਿਚ ਗੁਆਚਦੀ ਨਹੀਂ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਦੀ ਹੈ ।

ਸਦਾ ਹੈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਘੋਖਿਏ ਤਾਂ ਉਹ ਅਬਿਨਸਣਚਾਰ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ :

''ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੇਰਾ ਸਦਾ ਸਦਾ
ਨ ਆਵੈ ਨ ਜਾਇ ।।
ਓਹੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਹੈ
ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ।।''

(ਪੰਨਾ ੭੫੯)

ਸੰਗ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦੀ ਭੇਦ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਜੀਵ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ । ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਮੇਲ, ਸੰਗ ਸੁਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :

''ਜੀਆ ਅੰਦਰਿ ਜੀਉ ਸ਼ਬਦੁ ਹੈ
ਜਿਤ ਸਹ ਮੇਲਾਵਾ ਹੋਇ ।।''

ਡਾ. ਗੁਰਭਗਤ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸੰਗ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸੰਤੁਲਿਤ ਸਹਜ-ਜੀਵਨ, ਅਰੂਪ ਅਤੇ ਬਹੁ ਮੁਖੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਸ੍ਵੈ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਅਗਿਆਨ ਕਾਰਣ ਕਦੇ ਕਦੇ ਨਿਰੋਲ ਬਿਰਹਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਮਿਲਨ ਦੀ ਮੂਰਤ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ । ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਦੁਲਹਨ ਦਾ ਰੂਪਕ ਵੀ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ ।'

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਬਿਨਸਣਹਾਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਦੀਵਤਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਵਰ ਪਾਇਆ ਅਬਨਾਸੀ ਨਾ ਕਦੈ ਮਰੈ ਨਾ ਜਾਇਆ.....। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਪਰਮ ਪਦ ਨੂੰ ਨਾਮ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਅਭਿਵਿਅੰਜਕ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹੋਂਦਮੂਲਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ ਕਥਨ ਹੈ :

''ਜਹ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਮੀਤ ਨ ਭਾਈ
ਮਨ ਊਹਾ ਨਾਮੁ ਤੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ।''
(ਪੰਨਾ ੨੬੪)

ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿਧੀ ਗੁਰੂ ਸ਼ਰਣ ਅਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਜੀਵਨ ਰਹੱਸ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

''ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮ ਰਿਦੈ ਨਿਤ ਧਿਆਂਈ
ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਸਗਲ ਤਰਾਂਈ ।।੧।।
ਗੁਰੁ ਮੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ ।।
ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਤਿਸੁ ਸਦਾ
ਸਮਾਲੇ ।।੧।।ਰਹਾਉ।।
ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਮੀਠਾ ਲਾਗੈ ।।
ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ
ਨਾਨਕੁ ਮਾਂਗੈ ।।੨।।੪੨।।੯੩।।''

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੇਲਣਹਾਰ, ਤਾਰਨਹਾਰ, ਮੁਕਤੀਦਾਤਾ, ਔਗੁਣ ਨਾਸ਼ਕ, ਸ਼ਰਧਾ ਪੂਰਕ, ਸਮਰੱਥ, ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜਣਨ ਵਾਲਾ, ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਅਤੇ ਵਿਚੋਲੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਚੋਲੇ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜੀਵ ਨੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਰਾਮਕਲੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ । 'ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਤਿਸੁ ਮਿਤ੍ਰ ਵਿਚੋਲੇ ਜਹਿ ਮਿਲਿ ਕੰਤੁ ਪਛਾਣਾ ।।' ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੀ ਟਿਕਾਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ '(ਹੇ ਭਾਈ ! ਮੇਰਾ) ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਮੈ ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਸਦਾ ਸਿਮਰ ਕੇ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।'

ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਚੇਤਨਾ ਇਕ ਰਹੱਸਭਰਪੂਰ ਸੱਚਾਈ ਹੈ । ਵਿਚਾਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਵਾਚਦਿਆਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਮੂਹਿਕ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੋਂਦ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਨਕਸ਼ ਬਿੰਬ ਅਕਸਰ ਜਿਗਿਆਸਾਵਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਡਾ. ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: **Mysticism is the surest and greatest source of personal rappot between man and The Eternal Being.**

ਇਸ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਵਿਚ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮਾਡਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ, ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਣੀ ਦੀ ਸੱਚਾਈ, ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਸਾਧਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਤਾਉਣਾ, ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ । ਜੋ ਸਦੀਵੀਂ ਸੱਚੋਂ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਿਮਾਣੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਸਚਿਆਰ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ

ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਸਮਾਦ ਅਨੁਭਵ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਚਖੰਡ ਨਿਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਅਕਾਲ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਸਦੀਵਤਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਛਡ ਅਡੋਲ ਅਤੇ ਨਿਰਭਉ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਵੱਟਦਾ ਹੈ । ਡਾ. ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ 'ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਾ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸੇਧ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਹੱਸਮਈ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਉਲੀਕਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦੀ ਰਾਹਬਰੀ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ......ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਖਾਵਾਂ ਰਵਈਆ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਨਸੀਹਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਵਿਕਾਸ ਧਾਰਮਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਵਿਵੇਕਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਹੋਇਆ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕਤਾ ਵੀ ਇੰਝ ਹੀ ਘੜੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਹ ਵੀ ਪਾਰਗਾਮੀ ਅਤੇ ਪਰਾਭੌਤਿਕ ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿਚ ਦੈਵੀ ਸੱਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮਾਡਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਸਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ (Process of meditation) ਛੁਪੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਲਈ 'ਹੁਕਮ' ਵਜੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਿੱਤ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਮੂਲਕ ਅਧਿਆਮਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਾਜਮੂਲਕ ਸਾਰਥਕਤਾ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ ਜੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖ ਵਿਸ਼ਵਾਸ 'ਗੁਰੁ ਮੇਰੈ ਸੰਗ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ', ਮਨੁੱਖੀ ਯੁਗਾਂਤਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ?

ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜਿਕ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਵਾਚਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਯੁੱਗ ਤਬਦੀਲੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸ਼ਰਤ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਹੋਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਭੂਗੋਲਿਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮਨੁੱਖੀ ਚੇਤਨ ਵਿਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ ਯੁਕਤ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀਆਂ ਸੂਝਵਾਨ ਰੁਚੀਆਂ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕਤਾ ਦਾ ਨੈਤਿਕ ਪੱਧਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਆਤਮਿਕਤਾ ਦੀ ਅਨਿਵਾਰਤਾ ਵੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਲੋੜ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਸੁਭਾਵਿਕਤਾ ਵੀ । ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੌਗਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣ ਲਈ ਜਨੈਟਿਕ ਵਿਕਾਸ

ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਠੰਡੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਉਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਣ ਸੰਘਣੀ ਜਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰੰਤੂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਹ ਲੋੜ ਬੌਧਿਕਤਾ ਪੂਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਲਿਕ ਅਤੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਸ਼ੀਲ ਪਰਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸਾਧਨ ਖੋਜ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਬਸ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਸੂਝਵਾਨਤਾ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਧਿਆਨ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਅਤੇ ਸੁਚੇਤਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ । ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਪਦਾਰਥਕ ਸੰਸਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਸੰਤੁਲਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਦੀਵੀਂ ਸੱਚ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਸੰਤੁਲਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ :

ਜਿਹੜੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਢਾਂਚੇ, ਰੂਪ ਜਾਂ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਸੰਤੁਲਨ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਈ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ , ਸਗੋਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਵਹਾ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਆਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਸੰਤੁਲਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੰਤੁਲਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਹ ਆਈਸੋਲੇਟਿਡ ਸਮੁੱਚਤਾ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਚੌਗਿਰਦਾ ਹੀਂ, ਸਭ ਕੁਝ ਜਿਸਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।'

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਨਵੀਨ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਿਰਫ ਮਨੁੱਖੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਿਕ ਮੁਲਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਰਹੱਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਮਾਜਿਕ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਮਾਡਲ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਝੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਅੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਵੈ-ਚੇਤਨ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਇਹ ਸਵੈ-ਚੇਤਨ ਗੁਰੂ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਣਾ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਯੁਗ ਅਨੁਕੂਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਦੀਵਤਾ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖੀ ਯੁੱਗ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਯਥਾਰਥਕਤਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਵੇਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜੇਕਾ ਯੁਗ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇੰਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਸੋਸ਼ਾਇਟੀ ਦੀ ਸਿਖ ਲਈ ਬੈਠੇ ਹਾਂ । ਨਿਊਕਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਧਾਨ, ਨੈਨੋਤਕਨਾਲਾਜੀ ਦਾ ਗੈਰ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਾਨੂੰ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਤਕ ਲਿਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਸ਼ਕਤੀ ਅੱਜ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਣ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਵਿਚ ਵਟ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਸਵੈ ਚਾਲਕ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਚੇਤਨਾ ਤੇ । ਮਕੈਨਕੀ ਵਿਚਾਰ ਬਨਸਪਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਉਪਰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਦਾ ਮਹਾਂਮਾਨਵ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਮਨੁੱਖੀ ਜਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਮਸ਼ੀਨੀ ਬਣਤਰਾਂ ਵਿਚ ਢਾਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗ

(Competition) ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਸਾਰੀ ਦੌੜ ਚਾਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਤਪਾਦਨ ਤਕਨੀਕ, ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਰਥਾ ਨੂੰ ਵਧਾਕੇ ਸਿਰਫ ਵਪਾਰਕ ਵਿਕਾਸ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਜਣਨ ਤਕਨੀਕ, ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਨਸਲ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ, ਮਨਚਾਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਮਿਥਦੀ ਹੈ । ਭਾਵਨਾ ਰਹਿਤ ਕਲੋਨ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਉਣਾ ਇਸ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ । ਤੀਸਰਾ ਸੰਚਾਰ ਤਕਨੀਕ ਜੋ ਮਸ਼ੀਨ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਗੈਰ ਰਵਾਇਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾ ਕਿ ਸਾਹਿਤ, ਕਲਾ, ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਫਲਸਫੇ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਦਿਸਹੱਦੇ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸਾਰੀ ਕਲਾ ਅੱਜ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਮੁਹਤਾਜ ਹੈ । ਚੌਥੀ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਨਾਸ਼ ਦੀ ਤਕਨੀਕ, ਜੋ ਸਾਧਾਰਨ ਛੁਰੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਮੰਤਵ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਲੁੱਟਮਾਰ, ਕੰਟਰੋਲ ਤੇ ਦਬਦਬਾ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਅੱਜ ਦੇ ਮਹਾਂ ਮਾਨਵ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦਰਜ ਹਨ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਵਾਦ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਨਾਸ਼ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਬਨਾਉਟੀਪਣ ਨੂੰ ਕਿਆਸ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਨਸਾਨੀ ਭਉ ਅਤੇ ਡਰ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ, ਜੋ ਕਾਲ, ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਘਬਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਅਵਸ਼ ਹੀ ਦਰਜ ਹੋਣਗੇ । ਇਹ ਸਾਰੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਕਾਸ ਵਲ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁਭਾਵਿਕਤਾ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਉਹਨਾਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ,ਜੋ ਸਹੀ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਵਿਚ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦੇਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਨਿਰਭਉਤਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਾਰਨ ਸੰਭਵ ਤਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ :

''ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਬੋਹਿਥ ਹੈ
ਕਲਜੁਗਿ ਖੇਵਟੁ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦਿ ।।''

ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਜਪੁਜੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਗੁਆਚੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਸਲ ਪੂੰਜੀ ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਹੀ ਸਿਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਵਿਦਵਾਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਦੋ ਮਾਨਸਿਕ ਰਿਤੀਆਂ ਹਨ ਉਸਾਰੂ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ, ਸੂਝਵਾਨ ਅਤੇ ਗੈਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ। ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਪਾਰਸ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਅੰਧਕਾਰਮਈ ਰੁਚੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ ਨਿਸ਼ਚੇ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋਨੋਂ ਰੁਚੀਆਂ ਵੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਸੰਗ

ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹੇਗੀ ।

ਐਨ. ਮੁਥੂ ਮੋਹਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ੧੯੯੫ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਈ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਸਾਡੀ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ' ਹੈ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰੀਆਂ, ਸਭਿਆਾਰ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰੀਆਂ, ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਗਿਆਨ ਵਲ ਝਾਤ ਮਾਰਕੇ, ਵਰਤਮਾਨ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮਾਡਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਜੋ ਬਹੁ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਜੀਉਣ ਦੀ (ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ) ਜਾਚ ਸਿਖਾਉਣ । ਇਸ ਬਾਬਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ :

Sikh spirituality is not a type of religisity that is aimed at the abstract transcendental. It infuses into the diversity of temporal reality values such as justice, dynamism, self-dignity, resistence to colonization and ego-less-ness. Thus a concrete and fluid spiritual unity sensitive to the problems of existence is formulated as the fundamental methodological principle of Guru Granth Sahib Guruparsad - The Grace of God.

ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ, ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਟੁੱਟ-ਭਜ ਨੂੰ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੇ ਮਨੁੱਖਵਾਦ ਦੀ ਸਿਖਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਊਚ-ਨੀਚ, ਜਾਤ-ਵਰਣ, ਲਿੰਗ-ਭੇਦ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ । ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਨੀਵੀ ਜਾਤਿ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁੱਲਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰਿਕ ਪ੍ਰਪੰਚ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਕਰੂਪਤਾ ਜਾਂ ਸਮਦਰਸ਼ਤਾ ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਆਪਣਾ ਕੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਨਰੋਏ ਧਰਮ ਅਧਾਰਿਤ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਅਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਸਾਰ ਨਿਰੰਤਰ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਅੰਤਰ ਸਬੰਧਿਤ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਨੇਟਵਰਕ ਹੈ । ਉਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਸਾਰ ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੰਤਰ ਸਬੰਧਿਤ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮੇਂ ਸਥਾਨ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮਾਡਲ ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਹਾਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜਿਕ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਇਕ ਬਿਬੇਕਪੂਰਨ ਟੇਕ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਮਹਾਂਵਾਕ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ :

''ਗੁਰ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕਿਆ ਕਹਾ
ਗੁਰੁ ਬਿਬੇਕ ਸਤਸਰੁ ॥
ਓਹ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਜੁਗਤ
ਜੁਗੁ ਪੂਰਾ ਪਰਮੇਸਰੁ ॥'' (ਪੰਨਾ ੩੯੭)

□

''ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਤੋਲ ਕੇ''

-ਸ੍ਰ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਸਾਜਨ'

ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ, ਰਜਾਇਆ, ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਤੋਲ ਕੇ ।
ਬਾਬੇ ਨੇ ਘਟਾ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ, ਨਫਾ ਹੀ ਕਮਾਇਆ, ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਤੋਲ ਕੇ ।।
ਜੋ, ਸੱਚ ਦੇ ਸੌਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਿਰਫ ਸੱਚ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਸੱਚ ਦਾ ਵਣਜ, ਕਰਨਾ, ਸਿਖਾਇਆ ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਤੋਲ ਕੇ ।।
ਉਚੀ ਕੁੱਲ 'ਚ', ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ, ਨੀਵੇਂ ਕਹੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਯਾਰ ਬਣਾਇਆ ।
ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ, ਲਤਾੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਗਲੇ ਲਗਾਇਆ ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਤੋਲ ਕੇ ।।
ਸੱਚ ਦੇ ਮੁਹਾਫਿਜ਼ ਨੇ, ਸੱਚ ਨੂੰ, ਬਚਾਇਆ, ਸੱਚ ਦੀ ਗਦਾ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ।
ਵਕਤ ਦੇ ਵਿਗੜੇ ਹਾਕਿਮ ਨੂੰ, ਅਪਣੇ ਚਰਨੀ, ਨਿਵਾਇਆ ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਤੋਲ ਕੇ ।।
ਰਿਆਇਆ ਦੇ, ਭਲੇ ਲਈ, ਜੇ ਕੈਦ ਹੋਣਾ ਪਿਆ, ਤਾਂ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ।
ਜ਼ਾਲਮ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ, ਉਸਦੀਆਂ ਚੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾਇਆ ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਤੋਲ ਕੇ ।।
ਓਹੋ ਹੀ, ਸਭ ਦਾ ਰਾਜ਼ਕ ਹੈ, ਇਕ, ਨਵੇਂ ਸੱਚ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ।
ਖੰਡਾਂ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਵਿਚ, ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ, ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਤੋਲ ਕੇ ।।
ਹੱਕ ਦੀ, ਕਮਾਈ, ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮਾਣ ਬਖਸ਼ਿਆ ਬਾਬੇ ।
ਕਿਰਤ ਦੀ ਰੁੱਖੀ ਰੋਟੀ ਚੋਂ, ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਵਗਾਇਆ, ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਤੋਲ ਕੇ ।।
ਪਰਾਏ ਧਨ ਨਾਲ ਬਣਾਏ, ਛੱਤੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭੋਜਨ, ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤੇ ਉਸਨੇ ।
ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਚੂਸਿਆ ਖੂਨ ਹੈ, ਸੱਚ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਤੋਲ ਕੇ ।।
ਕਿਸੇ ਤੋਂ, ਖੋਹ ਕੇ, ਖਾਣ ਨੂੰ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਵਰਜਿਆ ਬਾਬੇ ਨੇ ।
ਪਰ ਹੱਕ ਦੇ ਲਈ, ਲੜਨਾ ਤੇ ਮਰਨਾ, ਸਿਖਾਇਆ ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਤੋਲ ਕੇ ।।
ਅੱਜ ਦਾ ਜੋ, ਵਣਜ, ਵਪਾਰ, ਝੂਠ ਦੀ, ਸਮਤਲ ਉਪਰ, ਆ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ।
ਭੁੱਲ ਗਿਐ, ਜ਼ਮਾਨਾ, ਜੋ, ਸੱਚ ਦਾ, ਵਣਜ ਸਿਖਾਇਆ, ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਤੋਲ ਕੇ ।।
ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਹੀਂ, ਲੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ, ਇਸ ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਦੇ, ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਨਾਲ ।
ਕਈਆਂ ਨੂੰ, ਮੰਝਧਾਰ 'ਚ ਡੁਬਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਪਾਰ ਲਗਾਇਆ, ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ।।
ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਬਣਾ ਕੇ, ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ, ਸਭ, ਆਦੇਸ਼, ਉਸ ਠਾਕਰ ਦੇ ।
ਰਬਾਬ ਦੀ ਤਾਰ ਟੁਣਕੀ, ਬਾਬੇ ਨੇ, ਸ਼ਬਦ ਅਲਾਇਆ, ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ।।
ਮਰਜਾਣਾ, ਮਰਦਾਨਾ, ਬਣ ਕੇ, ਦੁਨੀਆਂ ਚੋਂ, ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਕੇ ਗਿਆ ।
ਬਾਬੇ ਸੰਗ, ਅਪਣੀਆਂ ਇੱਕੀ ਕੁੱਲਾਂ ਨੂੰ, ਤਰਾਇਆ ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ।।

ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ : **629-E,** ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨਗਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ ।

ਮੁੱਲਾਂ, ਪਾਂਧਿਆਂ, ਪੰਡਤਾਂ ਤੇ ਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਜੇਹੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਬਾਬੇ ਨੇ ।
ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਪਲਦਾ ਭਰਮ ਮਿਟਾਇਆ, ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ॥
ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਹੀ, ਰਾਹ ਆਪਣਾ ਕੇ, ਸਭ ਨੂੰ, ਸੱਚ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ।
ਕਰਮਾਂ ਕਾਂਡਾਂ ਦੇ ਫੈਲੇ ਜਾਲ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ, ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ॥
ਅੱਜ ਮੁੜ ਵਕਤ ਨੂੰ, ਨਾਨਕ ਦੇ ਉਸੇ ਨਾਦ, ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ ।
ਜੋ 'ਨਾਦ' ਉਸ ਵਕਤ, ਚਹੁੰ ਤਰਫੀਂ, ਸੀ ਗੁੰਜਾਇਆ, ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ॥
ਸਾਜਨ ! ਇਸ ਸ਼ਾਇਰ, ਨਿਮਾਣੇ ਦੀ, ਇਕ, ਇਲਤਜਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਚਰਨਾ ਚ ਬਖਸ਼ ।
ਮੈਨੂੰ ਵੀ, ਪਾਰ ਕਰ ਦੇ, ਮੰਝਧਾਰ ਚੋਂ, ਐ ! ਖੁਦਾਇਆ ਤੇਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ॥

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੁਛ-ਗਿੱਛ ਦਫਤਰ ਤੇ ਹੋਰ ਜਰੂਰੀ ਫੋਨ ਨੰਬਰ :

ਦਫਤਰ ਸੁਪਰਡੈਂਟ (ਸਰਬਰਾਹ)	243559
ਦਫਤਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਸਮਿਤੀ	234813
ਦਫਤਰ ਪੁੱਛ-ਗਿਛ ਰਿਹਾਇਸ਼	244166, 313517
ਦਫਤਰ ਪੁੱਛ-ਗਿਛ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ	241266
ਦਫਤਰ ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ (ਮਾਸਕ)/ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ	231170
ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਯਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ	313517, 234901
ਐਨ. ਆਰ. ਆਈ. ਯਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ	234902
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਰਿਸਰ	234903
ਨਾਂਦੇੜ ਕੋਡ ਨੰਬਰ	02462
ਫੈਕਸ ਨੰਬਰ ਦਫਤਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਬੋਰਡ	234812

ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ-੨

-ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ

ਪਹਿਲੀ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੁਆਰਾ ਸੰਨ 1604 ਈ. ਵਿਚ ਸੰਪਾਦਿਤ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਮੂਲ ਬੀੜ, ਜੋ ਹੁਣ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਸੋਢੀ ਪਰਿਵਾਰ ਪਾਸ ਸੁਰਖਿਅਤ ਦਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੀ, ਭਾਈ ਬੰਨੋਵਾਲੀ (ਖਾਰੀ) ਬੀੜ ਜੋ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਮਾਂਗਟ ਲੈ ਜਾਣ ਦੌਰਾਨ ਅਥਵਾ ਲਾਹੌਰੋਂ ਜਿਲਦ ਬੰਨ੍ਹਵਾਉਣ ਵੇਲੇ ਕਈ ਲਿਖਾਰੀ ਲਗਾ ਕੇ ਮੂਲ ਬੀੜ ਦੀ ਨਕਲ ਵਜੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ। ਇਹ ਬੀੜ ਮੂਲ ਬੀੜ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਬਾਦ ਲਿਖੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਵੀ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਤੀਜੀ, ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲਿਖਵਾਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਸੇ ਬੀੜ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਪਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ।

ਚੌਥੀ, ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਇਕ ਉਤਾਰੇ ਦਾ ਮੂਲ ਬੀੜ ਨਾਲ ਮਿਲਾਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਯਥਾ-ਸਥਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਕਰਵਾ ਕੇ ਮੁੱਖ ਗੁਰੂ-ਧਾਮਾਂ ਉਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਵਾਏ।

ਉਦੋਂ ਅਧਿਕਤਰ ਉਤਾਰੇ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਮਿਲਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੁਵਿਧਾ ਪੂਰਵਕ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮੂਲ ਬੀੜ ਨੂੰ ਉਦੋਂ 'ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੱਤਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ 4 ਅਕਤੂਬਰ 1708 ਈ. ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ-ਗੱਦੀ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਇਆ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਦੇ ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਾਦ 'ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ' ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ 'ਆਦਿ-ਗ੍ਰੰਥ' ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲਗਿਆ। ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਵੇਲੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ 'ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ', 'ਸਵਾਰਾ ਸਾਹਿਬ' ਆਦਿ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲਗਿਆ।

ਸੰਪਾਦਨ ਤਕਨੀਕ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਸੂਝ ਅਤੇ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤਾ। ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਕਲਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਿਆ ਕਿ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਜਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਜੋ ਨਿਰਗੁਣ ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਹੋਏ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਿੱਧਾਂਤਿਕ ਮਤ-ਵਿਰੋਧ ਨ ਰਖਦੀ ਹੋਏ। ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਵੀ ਸ਼ੰਕੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਈ, ਉਥੇ ਭਾਵ-ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਵਜੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੁਰੂ-ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਲੋਕ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਖ ਵਖ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ, ਭੱਟਾਂ ਦੀ

4193, Urban Estate, Phase-II,
Patiala (Punjab)

ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਇਕ ਥਾਂ ਸੰਕਲਿਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਦਾਰ ਰੁਚੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਰਬ-ਸਾਂਝਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਪਾਦਕ ਗੁਰੂ ਨੇ ਹਰ ਸ਼ਬਦ, ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਜਾਂ ਪਉੜੀ-ਸ਼ਲੋਕ ਦੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਸੰਖਿਆ-ਅੰਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੁਲ-ਜੋੜ ਅੰਕ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਥਾਵਾਂ ’ਤੇ ਅੱਖਰਾਂ (ਸ਼ਬਦਾਂ) ਵਿਚ ਵੀ ਗਿਣਤੀ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਗਿਣਤੀ ਕਰਕੇ ਰਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਰ ਸ਼ਬਦ/ਬਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਰਚੈਤਾ ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਭਗਤ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਜਾਂ ਸੰਖਿਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚਲੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ’ਤੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਨਿੱਤਨੇਮ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ, ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਰਾਗ-ਮੁਕਤ ਬਾਣੀ। ਇਸ ਵੰਡ-ਵਿਵਸਥਾ ਬਾਰੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਇਹ ਨਾਂ ਲੋਕ-ਕਾਵਿ-ਰੂਪਾਂ ਜਾਂ ਛੰਦਾਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪਹਰੇ, ਅਲਾਹਣੀਆ, ਕਰਹਲੇ ਆਦਿ। ਕਈਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਨੂੰ ਨਾਮਕਰਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ‘ਸੁਖਮਨੀ’, ‘ਅਨੰਦੁ’। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜ ਦਰਜਨ ਸਿਰਲੇਖ/ਉਪਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਜਾਂ ਸੋਧੇ ਜਾ ਚੁਕਣ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਉਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ— ‘ਸੁੱਧ’, ‘ਸੁੱਧ ਕੀਚੈ’ ਆਦਿ। ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਚੈਤਾ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਸ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਰਚੈਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਵੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਮਲ੍ਹਾਰ ਰਾਗ ਦੀ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ 27ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ‘ਪਉੜੀ ਨਵੀਂ ਮ.੫’। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਦੇ 14ਵੇਂ ਪਦੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—‘ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੀ ਨਾਲਿ ਰਲਾਇ ਲਿਖਿਆ ਮਹਲਾ ੫’।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਤਕਰੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਕ ‘ਤਤਕਰਾ ਰਾਗਾਂ ਕਾ’ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ, ਰਾਗਾਂ ਅੰਦਰ ਆਏ ਸ਼ਬਦਾਂ/ਪਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ/ਪਦ ਲਭਣ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

2

ਬਾਣੀ-ਪਰਿਚੈ

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ’ਤੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਨਿੱਤ-ਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਰਜ ਹਨ।

ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਰਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ 31 ਰਾਗਾਂ ਅਧੀਨ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਬਦ (ਚਉਪਦੇ) ਹਨ, ਫਿਰ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼

ਬਾਣੀਆਂ, ਛੰਤ ਅਤੇ ਵਾਰਾਂ ਸੰਕਲਿਤ ਹਨ। ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਵਿਚ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸੋਲਹੇ ਵੀ ਆਏ ਹਨ। ਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਤੀਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਲੋਕ, ਗਾਥਾ, ਫੁਨਹੇ, ਚਉਬੋਲੇ, ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਅਤੇ ਫ਼ਰੀਦ, ਸਵੈਯੇ, ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ, ਸਲੋਕ ਮ.੯, ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਅਤੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਰਾਗਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹਨ।

ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਰਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨੋਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਰਜ ਹਨ—ਜਪੁ, ਸੋਦਰ-ਸੋਪੁਰਖੁ ਅਤੇ ਸੋਹਿਲਾ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਜਪੁਜੀ', 'ਰਹਿਰਾਸ' ਅਤੇ 'ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਬਾਣੀਆਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਰਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ ਸੰਕਲਿਤ ਹਨ। ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਕਰਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਚੋਣ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਖ਼ੁਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਜਪੁਜੀ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ, ਰਹਿਰਾਸ ਸ਼ਾਮ (ਤ੍ਰਿਕਾਲ) ਵੇਲੇ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ ਸੌਣ ਵੇਲੇ। ਇਸ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਉਲੇਖ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਈਆ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ—

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੈ ਉਠਿ ਕੈ
ਜਾਇ ਅੰਦਰਿ ਦਰੀਆਉ ਨ੍ਹਵੰਦੇ।
ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਅਗਾਧਿ ਵਿਚ f
ਇਕ ਮਨਿ ਹੋਇ ਗੁਰ ਜਾਪੁ ਜਪੰਦੇ।...
ਸੰਝੈ ਸੋਦਰੁ ਗਾਵਣਾ ਮਨ ਮੇਲੀ
ਕਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲੰਦੇ।
ਰਾਤੀ ਕੀਰਤਿ ਸੋਹਿਲਾ ਕਰਿ
ਆਰਤੀ ਪਰਸਾਦੁ ਵਡੰਦੇ। (ਵਾਰ 6/3)

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਕੇਤ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ, ਫਿਰ 'ਜਪੁਜੀ' ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ, ਸੰਝ (ਸ਼ਾਮ) ਵੇਲੇ 'ਸੋਦਰੁ' ਦਾ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣ ਵੇਲੇ 'ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ' ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਹਰ ਸਿੱਖ ਲਈ ਆਵੱਸ਼ਕ ਸੀ।

ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ ਜਪੁਜੀ

ਪਹਿਲੀ ਬਾਣੀ 'ਜਪੁਜੀ' ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਹ 'ਜਪੁਜੀ' ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ 'ਮੰਗਲਾਚਰਣ' ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰੇ ਜਾਂ ਸੰਖਿਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਰਾਗ, ਹਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਵੈ-ਸਿੱਧ ਹੈ।

'ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ' ਸ਼ਬਦ ਦੋ ਪਦਾਂ ਦਾ ਮਿਲਵਾਂ ਰੂਪ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਪਦ 'ਮੂਲ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਜੜ੍ਹ'। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ—*ਮੂਲ ਬਿਨਾ ਸਾਖਾ ਕਤੁ ਆਹੇ* ।ਅਤੇ *ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ।* ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮੁੱਢ ਜਾਂ ਆਦਿ ਅਤੇ ਆਧਾਰ ਜਾਂ ਬੁਨਿਆਦ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਦ 'ਮੰਤ੍ਰ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਮਨਨ ਕਰੀਏ, ਉਹ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ। ਮੰਤ੍ਰ, ਅਸਲ ਵਿਚ, ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਸਮੂਚ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੇਵਤਾ ਜਾਂ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ ਜਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਲੌਕਿਕ

ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ *ਜੋ ਇਹੁ ਮੰਤ੍ਰ ਕਮਾਵੈ ਨਾਨਕ ਸੋ ਭਉਜਲੁ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੀ।* ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੋਇਆ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮੰਤ੍ਰ ਜਾਂ ਆਧਾਰ-ਭੂਤ ਮੰਤ੍ਰ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ' ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਿਆਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਇਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਰਸਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—*ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਹਰਿਨਾਮੁ ਰਸਾਇਣ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ।* ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਮਹਤਵ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਛੇਵੀਂ ਵਾਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ—*ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਮਰਣ ਪਰਵਾਣੇ।*

'ਜਪੁ ਜੀ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਤੇ ਮਹਤਵ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿੱਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਰਚਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਦਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾਂਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਆਰੰਭ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ 38 ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਲੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ਾ ਜਾਂ ਸਰੋਕਾਰ ਹੈ—*ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ ਕਿਵ ਕੂੜੈ ਤੁਟੈ ਪਾਲਿ।* ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਹ ਵੱਡੀ ਸਮਸਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਹਲ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ—*ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ।* ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ—*ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚੁ ਨਾਉ ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰ।* ਫਿਰ ਇਸੇ ਕਾਰਜ-ਵਿਧੀ ਦੀ ਸਾਰੇ ਜਪੁ ਜੀ ਵਿਚ ਵਿਆਖਿਆ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕ੍ਰਮ ਵੀ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੰਤਿਮ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ—*ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ਮਸਕਤਿ ਘਾਲਿ।* ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਨ, ਮੰਨਣ ਅਤੇ ਗਾਉਣ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਖੰਡਾਂ ਵਾਲੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹ ਭੇਦ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਬਾਣੀ ਸੂਤ੍ਰਿਕ ਜਾਂ ਗੁਟ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਮੁੱਖ ਸਿੱਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੋ ਕੇ ਜਿਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ—

ਭਰੀਐ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਕੈ ਸੰਗਿ।
ਓਹੁ ਧੋਪੈ ਨਾਵੈ ਕੈ ਰੰਗਿ।

ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿੱਤ ਨੇਮ ਦੀਆ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੋਦਰ

ਇਸ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਦੋ ਬਾਣੀ-ਜੁੱਟ ਦਰਜ ਹਨ। ਇਕ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ 'ਸੋਦਰ' ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ 'ਸੋਪੁਰਖੁ'। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪੰਜ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। 'ਸੋਦਰ' ਨਾਂ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੁੱਟ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਇਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ 'ਸ਼ਬਦ' ਜਪੁਜੀ ਅਤੇ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸ਼ਬਦ ਆਸਾ

ਰਾਗ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਅਤੇ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਚੌਥਾ ਸ਼ਬਦ ਗੂਜਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਉਚਾਰਿਆ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਗੂਜਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਗਿਆਸੂ ਇਸ ਭਵਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਖ਼ੁਦ ਹੈ।

'ਰਹਿਰਾਸ' ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੁੱਟ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ 'ਸੋਪੁਰਖੁ'। ਇਹ ਨਾਂ ਵੀ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਮਹਲੇ ਚੌਥੇ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ—*ਸੋ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹਰਿ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹਰਿ ਅਗਮਾ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ।* ਇਸ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਸਮਰਥਤਾ ਉਤੇ ਝਾਤ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਸਮੁੱਚ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਅਤੇ ਅਦੁੱਤੀ ਸਰੂਪ ਉਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਸ਼ਬਦ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਾਯਾ ਨਾਲ ਗ੍ਰਸੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਪਸਰੀਆਂ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਸ ਭਵਜਲ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਾ ਚੌਥਾ ਸ਼ਬਦ, ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ, ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਜੂਨ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਹੀ ਸਾਧਨ ਦਸਦੇ ਹੋਇਆਂ ਜਿਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਛਡ ਕੇ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਭਵਿਸ਼ ਸੁਧਰਦਾ ਹੈ।

'ਸੋਹਲਾ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਸਮੁੱਚ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਵੇਲੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅੱਜ-ਕਲ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੇ ਗੁਟਕਿਆਂ ਅਤੇ ਆਮ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ 'ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ-ਸਮੁੱਚ ਵਿਚਲਾ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਾਈਏ ਪੈਣ ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਹਾਗ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਅਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਰਸਮ ਦੇ ਰੂਪਕ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਪੇਕਾ ਘਰ ਛਡ ਕੇ ਪਤੀ ਰੂਪੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ (ਜਿਗਿਆਸੂ) ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ, ਹਰਿ ਜਸ ਰੂਪੀ ਸੁਹਾਗ-ਗੀਤ ਸੁਣ ਕੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਸਿੱਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਇਕ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਗੋਂ ਥਿਤਾਂ, ਵਾਰਾਂ,

ਮਹੀਨਿਆਂ, ਪਹਿਰਾਂ, ਘੜੀਆਂ ਵਜੋਂ ਕਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਇਕ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਕਈ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਭੇਦ ਹਨ। ਤੀਜਾ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ 'ਆਰਤੀ' ਸਿਰਲੇਖ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਧਾਰਣ ਆਰਤੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਤੇ ਵਿਰਾਟ ਆਰਤੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਚਿਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਚੌਥਾ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸ਼ਰੀਰ ਰੂਪੀ ਨਗਰ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਮ-ਦੰਡ ਸਹਿਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਬੰਦੇ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਵਾਂ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਰੂਪੀ ਇਹ ਅਵਸਰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ।

ਭਾਗ-ਦੂਜਾ

ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ 31 ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਿਖੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਗ-ਬੱਧਤਾ ਨਾਲ ਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਯੋਗ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਰਾਹੀਂ ਮਨ ਸਥਿਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਮਲ ਕਲਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਠੋਰ ਹਿਰਦਾ ਕੋਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਦੀ ਮੈਲ ਧੁਲਦੀ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਵਿਚਲੀ ਉਪਰਾਮਤਾ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਚਿੱਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਟਿਕਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਕੀ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀ ਵੀ ਕੀਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ ਭੁਲ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਵੀ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਰ ਕਰਨ ਲਈ ਖ਼ੁਸ਼ਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਭਗਤੀ-ਮਈ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰਬਾਬ ਦੀ ਧੁਨ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰ ਕਰ ਕੇ 'ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਨੂੰ ਗਾਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਭਗਤੀ ਰਸ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀ ਵੀ ਮੁਗਧ ਹੋ ਗਏ, ਜੜ ਵਸਤੂਆਂ ਵਿਚ ਚੇਤਨਾ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਵਸਤੂਆਂ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਝੂਮ ਉਠੀਆਂ।

ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਨਿਕਟ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮਨੋ-ਦਸ਼ਾ ਸਵੇਰ, ਦੁਪਹਿਰ, ਸ਼ਾਮ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਰੋਤਾ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰੁਤ ਦੀ ਬਦਲੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੀ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਗਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਨਿਯਮ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਾਗ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਰੁਤ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਮੇਲ ਨਾਲ 31 ਰਾਗਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 29 ਹੋਰ ਰਾਗਾਂ/ਰਾਗਨੀਆਂ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਹੈ।

ਰਾਗ-ਬੱਧ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਮਹਲਾ' ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਘਰ-ਅੰਕ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 17 ਹੈ। 'ਘਰ' ਅਸਲ ਵਿਚ, ਤਾਲ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਤਾਲਾਂ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਘਰ-ਅੰਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਰਾਗਬੱਧ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਚਉਪਦਿਆਂ ਜਾਂ

ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਦੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਬਾਦ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ 'ਰਹਾਉ' ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ 'ਟੇਕ' ਅਥਵਾ 'ਸਥਾਈ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਠਹਿਰਨਾ, ਰੁਕਣਾ। ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪਦਿਆਂ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ 'ਰਹਾਉ' ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਾਉ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਹਨ। ਕਈ ਵੱਡੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ 'ਰਹਾਉ' ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਥੇ ਵੀ ਇਹ ਉਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ 'ਸੁਖਮਨੀ' ਜਾਂ 'ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ' ਵਿਚ। ਕਈਆਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਤੋਂ ਅਧਿਕ 'ਰਹਾਉ' ਵੀ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਭਾਵ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ, ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿ-ਉੱਤਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਦਰਜ 31 ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ—ਸਿਰੀ, ਮਾਝ, ਗਉੜੀ, ਆਸਾ, ਗੂਜਰੀ, ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ, ਬਿਹਾਗੜਾ, ਵਡਹੰਸੁ, ਸੋਰਠਿ, ਧਨਾਸਰੀ, ਜੈਤਸਰੀ, ਟੋਡੀ, ਬੈਰਾੜੀ, ਤਿਲੰਗ, ਸੂਹੀ, ਬਿਲਾਵਲ, ਗੋਂਡ, ਰਾਮਕਲੀ, ਨਟ-ਨਾਰਾਇਨ, ਮਾਲੀਗਉੜਾ, ਮਾਰੂ, ਤੁਖਾਰੀ, ਕੇਦਾਰਾ, ਭੈਰਉ, ਬਸੰਤੁ, ਸਾਰੰਗ, ਮਲਾਰ, ਕਾਨੜਾ, ਕਲਿਆਨ, ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਅਤੇ ਜੈਜਾਵੰਤੀ। ਇਥੇ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਥਮ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਇਕ ਰਾਗ ਉੱਤਮ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਜਿਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ—*ਸਭਨਾ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚਿ ਸੋ ਭਲਾ ਭਾਈ ਜਿਤੁ ਵਸਿਆ ਮਨਿ ਆਇ।* (ਪੰਨਾ 1423)। ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਗਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੀ ਕੁਲ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ—

(1) **ਸਿਰੀ ਰਾਗ** : ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਸਥਾਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਰਵ ਪ੍ਰਮੁਖ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵਾਰ ਮ. ੪ ਵਿਚ 'ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਹੈ' ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ ਰਾਗ ਦੇ ਮਹਤਵ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰਵੀ ਥਾਟ ਦਾ ਔੜਵ ਸੰਪੂਰਣ ਰਾਗ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪਿਛਲਾ ਪਹਿਰ ਜਾਂ ਲੌਢਾ ਵੇਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਸਰੂਪ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਗਤੀ-ਮਈ ਪਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਅਧੀਨ ਕੁਲ 100 ਚਉਪਦੇ, 29 ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ, 4 ਪਹਿਰੇ, 3 ਛੰਤ, 1 ਵਣਜਾਰਾ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਹਨ— ਦੋ ਸੰਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਅਤੇ ਇਕ ਇਕ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ, ਬੇਣੀ ਅਤੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੈ।

(2) **ਮਾਝ ਰਾਗ** : ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਰਾਗ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਲੋਕ-ਧੁਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੂਰਬ-ਵਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਉਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਜਿਥੇ ਲੋਕ-ਕਾਵਿ-ਰੂਪਾਂ, ਲੋਕ-ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਲੌਕਿਕ ਉਪਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਿੰਬਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਥੇ ਲੋਕ-ਧੁਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਾਇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਔੜਵ ਜਾਤਿ ਦਾ ਇਹ ਸੰਪੂਰਣ ਰਾਗ ਸੰਗੀਤ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮੌਲਿਕ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ

ਗਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਚੌਥਾ ਪਹਿਰ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ 50 ਚਉਪਦੇ, 39 ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ, ਇਕ ਬਾਰਹਮਾਹਾ, ਇਕ ਦਿਨ-ਰੈਣਿ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਦਰਜ ਹਨ।

(3) **ਗਉੜੀ ਰਾਗ** : ਸੰਪੂਰਣ ਜਾਤਿ ਦੇ ਇਸ ਰਾਗ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਸੰਗੀਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਗੌਰੀ, ਗਵਰੀ, ਗੌੜੀ ਆਦਿ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰਾਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸੰਗੀਤ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਹੋਰ ਰਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਰਾਗਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਜਾਂ ਧੁਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲਗਭਗ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਚੌਥਾ ਪਹਿਰ ਹੈ। ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤੱਥਾਂ ਵਲ ਅਧਿਕ ਰੁਚਿਤ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਗੰਭੀਰ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ 251 ਚਉਪਦੇ, 44 ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ, 11 ਛੰਤ, ਇਕ ਬਾਵਨ-ਅਖਰੀ, ਇਕ ਸੁਖਮਨੀ, 1 ਥਿਤੀ, ਇਕ ਵਾਰ ਮ. ੪ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਮ. ੫ ਦਰਜ ਹਨ। ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ 74 ਪਦੇ, ਇਕ ਬਾਵਨ-ਅਖਰੀ, ਇਕ ਥਿਤੀ, ਇਕ ਵਾਰ (ਸਤ), ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਪਦਾ ਅਤੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ 5 ਪਦੇ ਹਨ।

(4) **ਆਸਾ ਰਾਗ** : ਇਸ ਰਾਗ ਦਾ ਗਾਇਨ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ 'ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ' ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗਾਉਣ ਦੀ ਰੀਤ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਨੇ ਤੋਰੀ ਸੀ। ਸੋਦਰ ਦੀ ਚੌਕੀ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਸੰਝ ਵੇਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਣ ਜਾਤਿ ਦਾ ਦੇਸੀ ਰਾਗ ਮੰਨਦੇ ਹੋਇਆਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਆਰੰਭ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਆਸਾਵਰੀ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਨੂੰ ਇਸ ਰਾਗ ਨਾਲ ਰਲਾ ਕੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਬਦ 'ਸੋਦਰ' ਦਾ ਅਤੇ ਇਕ 'ਸੋਪੁਰਖੁ' ਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛੋਂ 231 ਚਉਪਦੇ, 39 ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ, ਤਿੰਨ ਬਿਰਹੜੇ, ਦੋ ਪਟੀਆਂ, 35 ਛੰਤ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਹੈ। ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿਚ 37 ਸ਼ਬਦ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ, ਪੰਜ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ, ਛੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ, ਤਿੰਨੇ ਧੰਨੇ ਜੀ ਦੇ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੂਜਾ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇਂ ਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਦੋ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਹਨ।

(5) **ਗੂਜਰੀ ਰਾਗ** : ਇਸ ਰਾਗ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭੈਰਉ ਅਤੇ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਟੋਡੀ ਠਾਟ ਦੀ ਖਾੜਵ ਰਾਗਨੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਜਰ ਜਾਤਿ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਚਲਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਗ ਸਾਰੀਆਂ ਰੁਤਾਂ ਵਿਚ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਲ 48 ਚਉਪਦੇ, ਨੌਂ ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਅਤੇ ਦੋ ਵਾਰਾਂ (ਇਕ ਮਹਲੇ ੩ ਦੀ, ਇਕ ਮਹਲੇ ੫ ਦੀ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 8 ਸ਼ਬਦ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਹਨ—ਦੋ ਸੰਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ, ਦੋ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ, ਇਕ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ, ਦੋ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਦੇ ਅਤੇ ਇਕ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੈ।

(ਚਲਦਾ..

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ

-ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਬੱਗਾ

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ 'ਭ੍ਰਿਤ' ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪਾਂਤਰਣ 'ਭੱਟ' ਹੈ । ਇਹ 'ਭ੍ਰਿ ਧਾਤੂ' ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਮ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫਾਦਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਮਹਾਂਬਲੀ ਜੋਧਿਆਂ ਅਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਸਨ । 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਨੇ ਵੀ 'ਭਟ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਇਸੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਜਸ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਬੰਸਾਵਲੀਆਂ ਉਚਾਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭੱਟ ਦੇ ਅਰਥ ਜੋਧੇ ਅਤੇ ਬੀਰ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਭਟਾਕਸੁਰੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਹੈ । ਨੌਂਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਾ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੜਤ ਦੇ ਦਿਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਦਭੁੱਤ ਕਥਾਵਾਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਉਸਰਈਏ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

22/6 Aishbage Ali Colony, Bharat Dharam Kata, Lakhanow (U.P.)

ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮੁਹੰਮਦ ਗੌਰੀ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢਵਾਇਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮੁਹੰਮਦ ਗੋਰੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਚਾਂਦ ਵੀ ਭੱਟ ਕਬੀਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਬੰਧਤ ਸੀ । ਚਾਂਦ ਭੱਟ ਦਾ ਇਹ ਕਿੱਸਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਬੱਚੇ-ਬੱਚੇ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ । ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਟਾਂ ਦੇ ਦੋ ਹੀ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਸਨ ਕੀਰਤੀ ਅਤੇ ਬੀਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ।

ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ '੧' ਦਾ ਨਾਦ ਗੁੰਜਾ ਕੇ ਸ਼ੋਸ਼ਿਤ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਿਰਜਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਭੂਤ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਿਰਜਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਮੱਤ ਦੀ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ਦੀ ਪੈਗੰਬਰੀ ਰੂਹ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗੇ । ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਫੈਲੇ ਇਸ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਜਦੋਂ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪਈ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਰਗੀ ਰੱਬੀ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਖਾਂ ਮੁੰਦ ਗਈਆਂ, ਇਹ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰ ਉਠੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੀਰਤ ਤੇ ਬੀਰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ । ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਉਸਤਤ ਵਿਚ

ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੰਗਾਂ ਜੁੱਧਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ੧੧ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਕਿਤ ਹੈ :

੧) ਭੱਟ ਕਲਸਹਾਰ : ਭੱਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਵਿਚ ਸੱਵਈਏ ਉਚਰੇ ਹਨ । ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਭੱਟ ਚੋਖਾ ਸੀ । ਜੋ ਕਿ ਭੱਟ ਭਿਖਾ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸਨ । ਭੱਟ ਗਯੰਦ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਭਰਾ ਸਨ । ਕਵੀ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਕਲਸਹਾਰ ਦੀ ਥਾਂ ਉਪ ਨਾਮ ਟੱਲ ਜਾਂ ਕਲ੍ਹ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । ਬਾਣੀ : ਕੁਲ ਜੋੜ ੫੪ ।

੨) ਭੱਟ ਜਾਲਪ ਜੀ : ਭੱਟ ਜਾਲਪ ਜੀ ਨੂੰ 'ਜਲ' ਨਾਮ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਭਿਖਾ ਜੀ ਅਤੇ ਦੋ ਭਰਾਂ ਮਥੁਰਾ ਜੀ ਤੇ ਭੱਟ ਕੀਰਤ ਜੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ । ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਸਤਿਕਾਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨਾਲ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਸੀਮਾ ਉਲੀਕਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਕੰਮ ਹੈ । ਬਾਣੀ – ਕੁਲ ਜੋੜ ੫

੩) ਭੱਟ ਕੀਰਤ ਜੀ : ਭੱਟ ਕੀਰਤ ਜੀ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਭਿਖਾ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ ਹਨ । ਜਿੱਥੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ, ਉਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਫੌਜ 'ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਕੇ ਮੁਗਲਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਏ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹੀ ਜਲਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਜਾਮ ਵੀ ਪੀਤਾ । ਬਾਣੀ – ਕੁਲ ੮

੪) ਭੱਟ ਭੀਖਾ ਜੀ : ਭੱਟ ਭਿਖਾ ਜੀ ਭੱਟ ਰਈਆਂ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ । ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਭੱਟ ਕੀਤਰ ਜੀ, ਮਥੁਰਾ ਜੀ, ਜਾਲਪ ਜੀ, ਨੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਹਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਬਾਣੀ : ਕੁਲ ਜੋੜ ੨

੫) ਭੱਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ : ਭੱਟ ਸਲ੍ਹ ਜੀ, ਭੱਟ ਭਿਖਾ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸੇਖੇ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਤੇ ਭੱਟ ਕਲ੍ਹ ਜੀ ਦੇ ਭਰਾ ਸਨ । ਬਾਣੀ : ਕੁਲ ਜੋੜ ੩

੬) ਭੱਟ ਭਲ੍ਹ ਜੀ : ਭੱਟ ਮਲੱ ਜੀ ਦੇ ਭਰਾਂ ਤੇ ਭਿਖਾ ਜੀ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਹਨ । ਬਾਣੀ : ਕੁਲ ਜੋੜ ੧

੭) ਭੱਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ : ਭੱਟ ਨਲ੍ਹ ਜੀ ਨੂੰ 'ਦਾਸ' ਦੇ ਉਪ ਨਾਮ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਬੈਕੁੰਠ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਬਾਣੀ : ਕੁਲ ਜੋੜ ੧੬

੮) ਭੱਟ ਗਯੰਦ ਜੀ : ਭੱਟ ਕਲਸਹਾਰ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਉਸਤਤ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਭੱਟ ਗਯੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਵਈਏ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚੀ ਆਸਥਾ ਰੂਪਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਬਾਣੀ : ਕੁਲ ਜੋੜ ੧੩

੯) ਭੱਟ ਮਥੁਰਾ ਜੀ : ਭੱਟ ਮਥੁਰਾ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਭੱਟ ਭਿਖਾ ਜੀ ਸੀ । ਬਾਣੀ : ਕੁਲ ਜੋੜ ੧੪

੧੦) ਭੱਟ ਬਲ੍ਹ ਜੀ : ਭੱਟ ਭਿਖਾ ਜੀ ਦੇ ਭਰਾ ਸੇਖੇ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ ।
ਬਾਣੀ : ਕੁਲ ੫

੧੧) ਭੱਟ ਹਰਿਬੰਸ ਜੀ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਲੱਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਅੰਖਡ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਆਸਥਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਬਾਣੀ : ਕੁਲ ਜੋੜ ੨ ☐ ☐

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਚਿੱਠਾ ਆਮਦਨ-ਖਰਚ ਮਹੀਨਾ ਸਤੰਬਰ-੨੦੦੮

ਨੰ.	ਖਾਤਾ	ਆਮਦਨ	ਖਰਚ
੧)	ਐਡਵਰਟਾਈਜਮੈਂਟ	-	੨੭੯੧੬-੦੦
੨)	ਅਖੰਡ ਪਾਠ	੧੨੩੪੦੦੦-੦੦	੩੯੦੫੦੦-੦੦
੩)	ਐਂਬੂਲੰਸ	੪੦੩੨-੦੦	੩੧੭੪-੭੪
੪)	ਆਡਿਟ ਫੀਸ	-	੫੦੦੦੦-੦੦
੫)	ਬਿਹੰਗਮ ਫੰਡ	-	੯੦੯-੦੦
੬)	ਬੈਂਕ ਚਾਰਜਸ	-	-
੭)	ਬਿਲਡਿੰਗ ਫੰਡ	੫੫੨੨੦੯੭-੦੦	੨੫੦੦੬੩-੦੦
੮)	ਸੀ.ਐਮ.ਡੀ.	੩੬੨੫੦-੦੦	੭੨੫੦-੦੦
੯)	ਕੰਪਿਊਟਰ	-	੨੪੯੩੯੫-੦੦
੧੦)	ਕੋਰਟ	-	੩੫੮੨੨-੦੦
੧੧)	ਡਿਪਾਜੀਟ (ਅਮਾਨਤ)	੨੬੮੯੪੮-੦੦	੨੦੧੬੯੯-੦੦
੧੨)	ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ	੧੬੬੪੭੦-੦੦	੩੨੫੪੨੯-੧੩
੧੩)	ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫੰਡ	੨੫੯੫੦੦-੦੦	੧੮੯੮੮੭-੦੦
੧੪)	ਈ.ਪੀ.ਐਫ.	-	੫੨੬੯੮੦-੦੦
੧੬)	ਬਿਜਲੀ	੭੩੯੫੦-੦੦	੫੮੧੩੩੬-੦੦
੧੭)	ਫੈਸਟੀਵਲ	-	੧੮੮੩੧੯-੦੦
੧੮)	ਫਾਈਨ	-	-
੧੯)	ਗੋਲਕ	੬੨੧੧੨੯੮-੦੫	-
੨੦)	ਗ੍ਰੈਜੂਇਟੀ	-	੧੩੯੧੩੦-੦੦
੨੧)	ਗੁਰ: ਬੰਦਾਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੧੪੨੯੦੨-੫੫	੨੧੧੭-੦੦
੨੨)	ਗੁਰ: ਬਸਮਤਨਗਰ ਸਾਹਿਬ	੬੫੮੦੧-੦੦	੭੧੩੭-੦੦
੨੩)	ਗੁਰ: ਭਜਨਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	੯੬੩੩੨-੫੫	੧੩੨੯੫੦-੦੦
੨੪)	ਗੁਰ: ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ	੨੫੨੭੭-੬੦	੧੨੯੩੦-੦੦
੨੫)	ਗੁਰ: ਗੋਬਿੰਦ ਬਾਗ	-	੧੩੪੦-੦੦
੨੬)	ਗੁਰ: ਹੀਰਾ ਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੧੯੮੧੩੧-੮੦	੧੪੪੨੨-੦੦
੨੭)	ਗੁਰ: ਮਹਾਂਕਾਲ ਸਾਹਿਬ	-	-
੨੮)	ਗੁਰ: ਮਾਲਟੇਕੜੀ ਸਾਹਿਬ	੧੯੭੦੬੫-੭੦	-
੨੯)	ਗੁਰ: ਨਗੀਨਾਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੧੬੩੭੪੪-੮੫	੯੨੭੦-੦੦
੩੦)	ਗੁਰ: ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬ	੧੩੩੦੬੨-੫੦	-
੩੧)	ਗੁਰ: ਸ਼ਿਕਾਰਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੨੪੫੩੧੫-੪੦	੨੩੦੧੮-੦੦

੩੨)	ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੂਜ	-	-
੩੩)	**Honarirum**	-	੯੧੭੬੫-੦੦
੩੪)	ਹਸਪਤਾਲ	੬੯੭੦੦-੦੦	੧੧੮੭੬-੦੦
੩੫)	ਹਾਸਟਲ ਨਾਂਦੇੜ	-	੪੦੮੫-੦੦
੩੬)	ਹਾਸਟਲ ਹੈਦ੍ਰਾਬਾਦ	-	-
੩੭)	ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ	੮੨੯੨੨੫-੦੦	੭੩੧੩੯੪-੦੦
੩੮)	ਸੂਦ	੩੦੭੯੩੩੧-੦੦	੪੨੧੧੦-੦੦
੩੯)	ਆਈ.ਟੀ.ਆਈ.	-	੩੫੬੯੪੯-੦੦
੪੦)	ਖੇਤੀ ਬਾਸਰੀ	-	-
੪੧)	ਖੇਤੀ ਬਾਊਲੀ	-	-
੪੨)	ਖੇਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾੜਾ	-	-
੪੩)	ਖੇਤੀ ਦਾਬੜ	੩੧੩੪੨-੦੦	੨੧੦੮੭-੪੦
੪੪)	ਖੇਤੀ ਲਾਵਨੀ	-	-
੪੫)	ਖੇਤੀ ਮੱਲ੍ਹੀ	-	੩੨੮੭੭-੦੦
੪੬)	ਖੇਤੀ ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬ	-	-
੪੭)	ਖੇਤੀ ਪੋਹਰਾਦੇਵੀ	-	-
੪੮)	ਖੇਤੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰਪੁਰੀ	-	-
੪੯)	ਲੰਗਰ	੯੮੭੭੭੧੦-੦੦	੧੧੭੨੭੧੩-੯੦
੫੦)	ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ	-	੯੪੨੧-੦੦
੫੧)	ਮੇਨਟੈਨੈਂਨਸ	-	੨੭੬੦-੦੦
੫੨)	ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ	-	੮੧੩੫-੦੦
੫੩)	ਸਾਮੂਹਿਕ ਵਿਵਾਹ ਮੇਲਾਵਾ	੪੪੦੦-੦੦	-
੫੪)	ਮੈਡੀਕਲ		੩੧੩੯੩-੭੪
੫੫)	**Misc.Expences**	-	੧੨੭੫੫-੨੬
੫੬)	ਮੋਟਰ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਇੰਸ਼ੋਰੈਂਸ	-	੨੭੬੫੦੦-੦੦
੫੭)	ਮੋਟਰ ਵਹੀਕਲ	੨੦੦੧-੦੦	੬੦੬੧੮-੬੯
੫੮)	ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ	੪੭੮੫੩-੦੦	੨੬੧੪-੦੦
੫੯)	ਡਾਕ ਖਰਚ	-	੨੬੪੭੯-੦੦
੬੧)	ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ	-	੩੭੦੮੬੮-੦੦
੬੨)	ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਟੈਕਸ	੫੪੯੦੪-੦੦	-
੬੩)	ਪੂਜਾ ਪਾਠ	-	੮੬੮-੦੦
੬੪)	ਕਿਰਾਇਆ	੫੦੩੫੮੭-੦੦	-
੬੫)	ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ	੮੮੩੩੮-੦੦	੯੧੮੩੧-੫੦
੬੬)	ਸਹਿਜਪਾਠ	੧੧੮੮੦੦-੦੦	੨੭੫-੦੦
੬੭)	ਤਨਖਾਹ	੧੬੦੬੫-੦੦	੩੯੧੧੨੭੨-੦੦
੬੮)	ਸੇਲਸ ਆਫ ਔਲਡ ਸਟਾਕ	੧੫੩੯੫੦-੦੦	-
੬੯)	ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ	੨੮੫੦੦-੦੦	੧੫੦੦-੦੦
੭੦)	ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪ	-	੭੮੭੩੦-੦੦

੭੧)	ਸਿਕਿਉਰਟੀ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ	੬੬੧੮੨੬-੦੦	-
੭੨)	ਸ਼ਬਦ-ਭੇਟਾ	੩੧੩੫੦-੦੦	੭੨੧੪-੦੦
੭੩)	ਸ਼ਾਪ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ	੧੫੦੦੦੦-੦੦	੧੫੦-੦੦੦-੦੦
੭੪)	ਸਿਰੋਪਾਓ	-	੧੨੪੬੭੬੦੯-੦੦
੭੫)	ਅਸਤਬਲ	੭੪੮੨੨-੬੦	-
੭੭)	ਸਟੋਰ ਬਰਤਨ ਅਤੇ ਹਾਰਡਵੇਅਰ	੧੪੦੦-੦੦	੨੦੬੬੬-੦੦
੭੮)	ਸਟੋਰ ਇਲੈਕਟ੍ਰੀਕ	-	੪੧੮੩੯੫-੦੦
੭੯)	ਸਟੋਰ ਜਨਰਲ	੩੫੬੦੩੨-੦੦	੧੫੧੩੪੪੭-੭੧
੮੦)	ਪ੍ਰਸਾਦਿ	੨੫੩੦੯੮੮-੦੦	੭੦੫੯੦੨੧-੦੭
੮੧)	ਟੀ.ਏ. ਡੀ.ਏ.	੧੦੩੫੦-੦੦	੨੫੦੨੬-੦੦
੮੨)	ਟੈਲੀਫੋਨ	-	੨੬੭੯੯-੮੧
੮੩)	ਲੋਨ ਅਗੇਂਸਟ ਬੈਂਕ ਡਿਪਾਜ਼ੀਟ	-	-
੮੪)	੩੦੦ ਸਾਲਾ	੧੮੨੫੬੭੫-੧੩	੧੬੪੬੫੧੯੪-੯੫
੮੫)	ਟ੍ਰੈਕਟਰ	੧੩੦੦-੦੦	੩੨੮੪੫-੦੦
੮੬)	ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ	-	੯੬੮੦-੦੦
੮੭)	ਰਾਮਗੜੀਆ ਨਿਵਾਸ	-	੧੩੯੧੧੧੦-੦੦
੮੮)	ਈ.ਪੀ.ਐਫ. ਐਡਵਾਂਸ ਰਿਕਵਰੀ	੨੧੩੯੧੮-੦੦	੪੨-੦੦
੮੯)	ਜੀ.ਪੀ.ਐਫ. ਐਫ.ਡੀ.ਆਰ.	-	-
੯੦)	ਅਡਵਾਂਸ	੬੮੩੦੧੮੩-੮੦	੧੨੧੫੧੮੮੯੫-੦੦
੯੧)	ਜੁਰਮਾਨਾ	੧੮੦੧-੦੦	-
੯੨)	Trust Fund & Corpus	੫੨੩੩੧੩-੦੦	-
੯੩)	ਬ੍ਰਿਧਆਸ਼ਰਮ	੬੩੦੦੦੦-੦੦	੩੭੧੫੦-੦੦
	ਜੋੜ :	੪੩੭੯੨੮੪੪-੫੩	੧੭੧੮੬੪੯੬੭-੯੦
੯੪)	ਐਫ.ਡੀ.ਆਰ. ਮੁਰਾਦਮੰਦ	੩੩੯੬੫੭-੦੦	-
੯੫)	ਐਫ.ਡੀ.ਆਰ. ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ	੩੨੦੨੭੪੬੩੦-੦੦	੨੩੦੦੦੦੦੦੦-੦੦
੯੬)	Salary Deductions	੧੪੬੭੧੭੦-੦੦	੧੪੮੫੫੭੬-੦੦
੯੭)	ਬੈਂਕ Transactions	੨੧੫੯੩੮੧੧੪-੯੦	੧੭੭੩੫੦੮੬੦-੧੩
	ਉਪਨਿੰਗ ਅਤੇ ਕਲੋਜ਼ਿੰਗ ਬੈਲੈਂਸ	੮੦੫੭੭-੨੩	੧੧੯੧੫੮੯-੬੩
	ਕੁੱਲ ਜੋੜ :	੫੮੧੮੯੨੯੯੩-੬੬	੫੮੧੮੯੨੯੯੩-੬੬

ਸਹੀ/-
ਅਕਾਊਂਟੈਂਟ

ਸਹੀ/-
ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ
ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ
ਚਿੱਠਾ ਆਮਦਨ-ਖਰਚ ਮਹੀਨਾ ਅਕਤੂਬਰ-੨੦੦੮

ਨੰ.	ਖਾਤਾ	ਆਮਦਨ	ਖਰਚ
੧)	ਐਡਵਰਟਾਈਜਮੈਂਟ	–	੫੭੪੯੦-੦੦
੨)	ਅਖੰਡ ਪਾਠ	੨੮੬੯੦੦੦-੦੦	੩੭੮੩੭੫-੦੦
੩)	ਐਬੂਲੰਸ	–	੧੧੫੦-੦੦
੪)	ਆਡਿਟ ਫੀਸ	–	–
੫)	ਬਿਹੰਗਮ ਫੰਡ	–	੯੦੯-੦੦
੬)	ਬੈਂਕ ਚਾਰਜਸ	–	੧੯੬੭-੦੦
੭)	ਬਿਲਡਿੰਗ ਫੰਡ	੨੪੫੭੦੩੬੮-੦੦	੧੨੮੬੫੨੨੭-੨੫
੮)	ਸੀ.ਐਮ.ਡੀ.	੮੦੦੦-੦੦	੭੫੦-੦੦
੯)	ਕੰਪਿਊਟਰ	–	੩੧੧੫੦-੦੦
੧੦)	ਕੋਰਟ	–	੧੮੦੦-੦੦
੧੧)	ਡਿਪਾਜੀਟ (ਅਮਾਨਤ)	੨੯੬੬੧-੦੦	੧੦੨੭੭੨-੦੦
੧੨)	ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ	੧੨੮੬੮੦-੦੦	੩੦੧੫੨੭-੭੬
੧੩)	ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫੰਡ	–	੨੪੫੪੪੩-੦੦
੧੫)	ਈ.ਪੀ.ਐਫ.	–	੫੩੧੪੯੫-੦੦
੧੬)	ਬਿਜਲੀ	–	੩੧੭੦੦੧੭-੦੦
੧੭)	ਫੈਸਟੀਵਲ	–	੧੨੮੪੪੪-੦੦
੧੮)	ਫਾਈਨ	੧੦੩੦-੦੦	–
੧੯)	ਗੋਲਕ	੯੨੨੮੦੦੨-੬੫	–
੨੦)	ਗੈਜੂਇਟੀ		–
੨੧)	ਗੁਰ: ਬੰਦਾਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੨੯੦੦੯੨-੦੫	੧੪੧੨੫-੦੦
੨੨)	ਗੁਰ: ਬਸਮਤਨਗਰ ਸਾਹਿਬ	੫੮੪੬੬-੦੦	੩੫੩੩੫-੦੦
੨੩)	ਗੁਰ: ਭਜਨਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	੩੦੨੬੫੦-੦੦	੮੫੦੦-੦੦
੨੪)	ਗੁਰ: ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ	੫੫੮੩੮-੨੦	੨੬੭੫੦-੦੦
੨੫)	ਗੁਰ: ਗੋਬਿੰਦ ਬਾਗ	੧੦੨-੦੦	–
੨੬)	ਗੁਰ: ਹੀਰਾ ਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੩੧੧੮੦੪-੮੦	੨੨੫੧੮-੦੦
੨੭)	ਗੁਰ: ਪੋਹਰਾਦੇਵੀ ਸਾਹਿਬ	–	੩੯੦੦-੦੦
੨੮)	ਗੁਰ: ਮਾਲਟੇਕੜੀ ਸਾਹਿਬ	੩੪੫੩੬੨-੨੫	੧੪੨੫੦-੦੦
੨੯)	ਗੁਰ: ਨਗੀਨਾਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੩੧੮੦੦੯-੧੦	੧੭੫੮੦-੦੦
੩੦)	ਗੁਰ: ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬ	੨੫੦੫੮੧-੫੦	–
੩੧)	ਗੁਰ: ਸ਼ਿਕਾਰਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੪੦੮੨੨੦-੮੫	੮੧੫੫-੦੦

੩੨)	ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੂਜ	–	–
੩੩)	Honarirum	–	੧੫੦੮੯੯-੦੦
੩੪)	ਹਸਪਤਾਲ	੬੮੫੮੦-੦੦	੬੦੦੭੨੧-੪੦
੩੫)	ਹਾਸਟਲ ਨਾਂਦੇੜ	–	੬੧੯੦-੦੦
੩੬)	ਹਾਸਟਲ ਹੈਦ੍ਰਾਬਾਦ	–	–
੩੭)	ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ	੪੩੯੮੩੭-੦੦	੬੨੨੦੭-੦੦
੩੮)	ਸੂਦ	੩੫੧੧੯੯੧-੦੦	–
੩੯)	ਆਈ.ਟੀ.ਆਈ.	੧੪੬੮੫੫-੦੦	੪੯੦੮੮੬-੦੦
੪੦)	ਖੇਤੀ ਬਾਸਰੀ	–	–
੪੧)	ਖੇਤੀ ਬਾਉਲੀ	–	–
੪੨)	ਖੇਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾੜਾ	–	–
੪੩)	ਖੇਤੀ ਦਾਬੜ	–	੪੬੫੩੧-੪੨
੪੪)	ਖੇਤੀ ਲਾਵਨੀ	–	–
੪੫)	ਖੇਤੀ ਮੱਲ੍ਹੀ	–	੩੦੨੨੦-੦੦
੪੬)	ਖੇਤੀ ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬ	–	–
੪੭)	ਖੇਤੀ ਪੋਹਰਾਦੇਵੀ	–	–
੪੮)	ਖੇਤੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰਪੁਰੀ	–	–
੪੯)	ਲੰਗਰ	੨੪੬੧੦੬੮੧-੧੪	੫੨੧੭੬੮੫-੬੭
੫੦)	ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ	੭੯੫-੦੦	੭੯੭੫-੦੦
੫੧)	ਮੇਨਟੈਨੈਂਨਸ	–	–
੫੨)	ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ	–	੩੪੨੦੯-੨੭
੫੩)	ਸਾਮੂਹਿਕ ਵਿਵਾਹ ਮੇਲਾਵਾ	੨੨੦੦੦-੦੦	–
੫੪)	ਮੈਡੀਕਲ		੪੮੦੦-੦੦
੫੫)	Misc.Expences	–	੨੭੩੧-੦੦
੫੬)	ਮੋਟਰ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਇੰਸ਼ੋਰੈਸ਼	–	੪੨੬੯੭-੦੦
੫੭)	ਮੋਟਰ ਵਹੀਕਲ	੧੩੦੦-੦੦	੭੧੨੨੮-੩੮
੫੮)	ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ	੩੭੩੦੧-੦੦	੮੨੮੭੫-੦੦
੫੯)	ਡਾਕ ਖਰਚ	–	੧੫੧੦੧-੦੦
੬੦)	ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ	੫੦੬੨੧੨੫-੦੦	੧੯੮੮੩੨੬੩-੯੦
੬੧)	ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ	੧੭੭੩੦-੦੦	੩੧੩੪੪੮-੦੦
੬੨)	ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਟੈਕਸ	੪੭੪੯੧-੦੦	–
੬੩)	ਪੂਜਾ ਪਾਠ	–	੮੫੧੬੫੦-੦੦
੬੪)	ਕਿਰਾਇਆ	੩੮੩੫੧੫-੦੦	–
੬੫)	ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ	੭੬੮੨੩-੦੦	੩੫੦੦੦-੦੦
੬੬)	ਸਹਿਜਪਾਠ	੨੨੫੩੦੦-੦੦	੨੭੫-੦੦
੬੭)	ਤਨਖਾਹ	੨੦੮੨-੦੦	੫੫੫੫੬੮੮-੦੦
੬੮)	ਸੇਲਸ ਆਫ ਔਲਡ ਸਟਾਕ	–	–
੬੯)	ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ	੨੯੯੦੦-੦੦	੧੮੦੦-੦੦
੭੦)	ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪ	–	੨੬੨੫੦-੦੦

੭੧)	ਸਿਕਿਉਰਟੀ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ	੧੩੭੨੯੪੬-੦੦	੨੮੦੦੦੦-੦੦
੭੨)	ਸ਼ਬਦ-ਭੇਟਾ	੯੫੨੧੧-੦੦	੨੭੬੬੭-੦੦
੭੩)	ਸ਼ਾਪ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ	-	-
੭੪)	ਸਿਰੋਪਾਓ	-	੧੩੫੩੯੩੫੨-੦੦
੭੫)	ਅਸਤਬਲ	੩੩੬੦੭੨-੧੫	-
੭੬)	ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ	-	੯੪੦੫-੦੦
੭੭)	ਸਟੋਰ ਬਰਤਨ ਅਤੇ ਹਾਰਡਵੇਅਰ	-	੩੦੭੨੬੪-੯੫
੭੮)	ਸਟੋਰ ਇਲੈਕਟ੍ਰੀਕ	-	੪੧੩੯੯੬-੦੦
੭੯)	ਸਟੋਰ ਜਨਰਲ	੧੧੯੯੪੯-੦੦	੧੧੪੬੬੭੮-੨੦
੮੦)	ਸਸਪੈਂਸ	-	-
੮੧)	ਟੀ.ਏ. ਡੀ.ਏ.	-	੧੯੪੧੨-੦੦
੮੨)	ਟੈਲੀਫੋਨ	੫੦-੦੦	੩੨੯੪੪-੦੦
੮੩)	ਲੋਨ ਅਗੇਂਸਟ ਬੈਂਕ ਡਿਪਾਜ਼ੀਟ	-	-
੮੪)	੩੦੦ ਸਾਲਾ	੧੧੮੩੮੨੯੩੬-੧੩	੨੧੫੨੭੩੭੬-੦੦
੮੫)	ਟ੍ਰੈਕਟਰ	੫੦੦-੦੦	੧੧੧੦੬੪-੦੦
੮੬)	ਵੈਟ ਟੈਕਸ	-	-
੮੭)	ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ	-	-
੮੮)	ਈ.ਪੀ.ਐਫ. ਐਡਵਾਂਸ ਰਿਕਵਰੀ	੨੧੪੮੦੩-੦੦	-
੮੯)	ਜੀ.ਪੀ.ਐਫ. ਐਫ.ਡੀ.ਆਰ.	-	-
੯੦)	ਅਡਵਾਂਸ	੨੧੭੫੩੭੬੩-੫੦	੧੮੪੨੭੪੧੭੩-੦੦
੯੧)	ਡਰੈਸ ਫੰਡ	-	-
੯੨)	Trust Fund & Corpus	੭੭੬੯੩੮-੦੦	-
੯੩)	ਬ੍ਰਿਧਆਸ਼ਰਮ	੧੧੦੧੨੦-੦੦	੪੬੩੨੧-੦੦
	ਜੋੜ :	੨੧੭੦੨੪੪੬੪-੦੭	੨੭੩੨੩੯੫੮੫-੨੦
੯੪)	ਐਫ.ਡੀ.ਆਰ. ਮੁਰਾਦਮੰਦ	੧੫੭੨੧੯੭-੦੦	੧੨੦੩੯੭੧-੦੦
੯੫)	ਐਫ਼ਡੀਆਰ. ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ	੬੧੨੯੮੦੮੬੯-੦੦	੫੭੨੫੪੨੨੦੫-੦੦
੯੬)	Salary Deductions	੧੪੬੪੨੨੩-੦੦	੧੪੫੬੦੯੫-੦੦
੯੭)	ਬੈਂਕ Transactions	੩੪੫੫੦੯੬੫੯-੦੦	੩੨੯੭੨੧੪੯੫-੨੭
	ਉਪਨਿੰਗ ਅਤੇ ਕਲੋਜ਼ਿੰਗ ਬੈਲੈਂਸ	੧੧੯੧੫੮੯-੬੩	੧੫੭੯੬੫੦-੨੩
	ਕੁੱਲ ਜੋੜ :	੧੧੭੯੭੪੩੦੦੧-੭੦	੧੧੭੯੭੪੩੦੦੧-੭੦

ਸਹੀ/-
ਅਕਾਊਂਟੈਂਟ

ਸਹੀ/-
ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ

हिन्दी विभाग

शुभ विचार

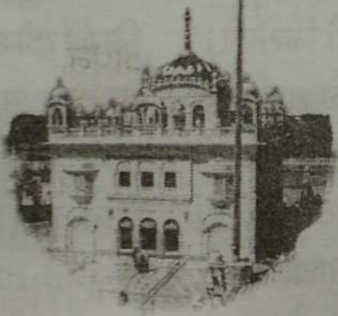

ऐसी प्रीति करहु मन मेरे ।।
आठ पहिर प्रभ जानहु नेरे ।।

(श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी, पृष्ठ-८०७)

ऐ मेरे मन प्रभु (परमात्मा) से ऐसा प्रेम कर कि वह प्रभु तुम्हें आठों प्रहर एकदम करीब प्रतीत हों ।

भाई तारु सिंघ जी शहीद

-स. जगजीत सिंघ

भाई तारु सिंघ जी ने बडे सहज भाव से कहा कि 'यदि मुसलमान बनने से इंसान को मृत्यु नहीं आती तो मुसलमान होना ठीक है । लेकिन यदि एक मुसलमान भी मरता है तो मै क्यों अपना धर्म छोडूँ ? फिर मेरा धर्म तो सब धर्मों से निराला है । मैं मरने से नहीं डरता । सिखी मेरे केशों तथा सांसों के साथ ही निभेगी।'

किसी मनुष्य या महापुरुष को शारीरिक रुप से मार देने से उसके आदर्शों को नहीं मिटाया जा सकता बल्कि उसके आदर्श विश्व के लिए एक मार्गदर्शन के रुप में उन्नति का साधन बनते है । 'शहीद' नाम उस व्यक्ति के नाम के साथ जुडता है, जिसकी शहीदी धर्म की रक्षा के लिए समाज सुधारों के कार्य को करते हुए, सत्य कर्तव्यनिष्ठा, निडरता तथा प्रभु की रजा में रहते हुए हो । जिस धर्म में किसी परोपकार या अनुयाई की शहीदी हुई हो वह धर्म हमेशा गौरवमयी होता है । इस प्रसंग में सिख धर्म का गौरव लासानी है क्योंकि सिख धर्म की बुनियाद ही शहीदियों की ईटों पर रखी गई है । भाई तारु सिंघ जी की शहीदी का सिख धर्म व इतिहास में विशेष गर्व के साथ वर्णन होता है । आओ देखते है कि किस प्रकार व किन परिस्थितियों में इस गौरव को प्राप्त किया भाई तारु सिंघ जी ने ।

बाबा बंदा सिंघ जी बहादर की दर्दनाक शहादत के पश्चात भी सिखों पर मुगल सरकार का जुल्म कम नहीं हुआ । धर्म का सहारा लेकर स्वार्थी हाकिमों की और से गैर मुसलमानों को इस्लाम स्वीकार करवाना अपमानित करने का एक ढंग समझा जाता था । लाहौर के गर्वनर जकरिया खान जिसे खान बहादुर के नाम से भी जाना जाता है और जो अबवसमद खान का पुत्र था, ने सिखों को गावों-घरों से चुन-चुन कर खत्म करने की बीडा उठा रखा था । उसने सिखी स्वरुप में परिपक्व सिखों पर इतने अत्याचार किये कि मानवता त्राहि-त्राहि कर उठी । प्रत्येक सिख उसे अपना दुश्मन नजर आता था । इसलिए उसने सिखों को धर्म परिवर्तन करवाने या खत्म करवाने के लिए अलग-अलग क्षेत्रों में मुखबिर भेज दिये तथा सिंघों की खबर देने व उनका सिर काट कर लाने वाले को ईनाम दिया जाता था । इसी दौर में भाई तारु सिंघ जी ने अपनी जिंदगी सिखी धारण करके मानवता की सेवा में लगानी चाही ।

भाई तारु सिंघ जी जिला अमृतसर के गांव पहूला के निवासी थे । बचपन में ही पिता का साया सिर से उठ जाने पर उनकी माता ने उन्हें अमृत छका कर सिंघ सजाया तथा ईमानदारी व परिश्रम की किरत करने की युक्ति सिखाई । प्रभु का नाम सुमिरन तथा बेसहारों व जरुरतमंदों की सहायता करने की प्रेरणा दी । भाई जी बचपन से ही संत स्वभाव के थे । थोड़ी सी जमीन से ही उनके परिवार का पोषण ठीक ढंग से चल रहा था ।

उधर जकरिया खान के जुल्मों के सताए लोग स्वयं को असुरक्षित तथा बेसहारा समझने लग गए थे । लेकिन गुरु के सिघों का मनोबल अब भी जुल्म के विरुद्ध लडने के लिए ऊँचा था। लाहौर को जाने वाले मुख्य मार्ग के समीप ही भाई जी की जमीन थी । जमीन के पास जंगल तथा झाडियां थी । सरकार के अत्याचार की मार झेल रहे सिख व सरकारी नजरों में 'फिरंगी' कहे जाने वाले सिंघ इन्हीं जंगलों झाडियों में छिप

कर सरकारी अन्याय के खिलाफ संघर्ष की योजनांए बनाते थे । कई खुदर्गज इंसान अपने देश तथा धर्म के साथ गद्दारी करके मुगल सरकार का साथ देकर दम तोड़ रहे मुगल साम्राज्य को उत्तेजना दे रहे थे । सरकारी मुखबिरों में हरभगत निरंजनीए का नाम उन क्रूर मुखबिरों में लिया जाता था जो सच्चे रब्ब को भूल बैठे थे तथा उसकी कायनात को बर्बाद होते देखना चाहते थे ।

दूसरी ओर प्रभु के भक्त भाई तारु सिंघ जी जब जंगल में किसी जरुरतमंद बेसहारा या घायल सिख के बारे में सुनते तो तुरंत उसे घर लाकर खाना खिलाते, मरहम पट्टी करते, तन, मन तथा धन से पूरी सेवा करते । यहां तक कि जो सिख भाई जी के घर शरण लेने आता उसे जकरिया खान की चालों तथा योजनाओं के बारे में भी यहीं से जानकारी मिलती । धीरे-धीरे भाई जी सेवा-भावना की दृष्टि से दूर-दूर तक प्रसिद्ध हो गए । गांव वासियों द्वारा भी भाई जी को मुगलिया सरकार के भय से परिचित कराया गया लेकिन भाई जी का उनको एक ही उत्तर था कि जीने की उम्मीद तो अमृत छकते समय ही छोड़ दी थी क्योंकि गुरु का सिख बनकर यह जीवन उन्हीं को अर्पित कर दिया है । गुरु साहिब ने सिखों को शिक्षा ही परोपकार, स्वयं को न्योछावर करने की दी है । सिखों को अमृत से शक्ति ही ऐसी मिली है कि स्वाभाविक रुप से गुलामी को स्वीकार ही नहीं करतें ।

हरभगत निरंजनीए ने बहुत आतंक फैला रखा था, क्योंकि उसे उस समय की सरकार का समर्थन प्राप्त था । भाई जी के लोक भलाई के कार्यों की प्रशंसा उसके कानों तक पहुँच चुकी थी । उसके हृदय में ईर्ष्या की ऐसी ज्वाला भड़की कि उसने भाई जी को गिरफ्तार करवाने की ठान ली । वह सरकार का प्रथम दर्जे का मुखबीर था और वो यह सुनहरी मौका हाथ से नहीं जाने देना चाहता था । निरंजनीए ने जकरिया खान को यह कह कर भड़का दिया कि भाई तारु सिंघ जी सिक्ख बागियों का साथ दे रहा है तथा उन्हें पनाह देकर उनकी मदद कर रहा है । 'सरकार! वह जितना भोला दिखता है उतना ही खतरनाक भी है । वह दुश्मनों को प्रफुल्लित कर रहा है । हजूर यह तो सरकार विद्रोही है, फौरन गिरफ्तार कर लेना चाहिये ।

मुखबिर निरंजनीए की बातें जकरिया खान के सीने में आग की लपटें जलाती हुई निकल गई । उसने भाई जी को तुरंत गिरफ्तार करके लाने के आदेश दे दिए । आदेश पाकर सिपाही भाई जी को लेने गांव में आ पहुँचे । सब लोग हैरान थे कि दीन-दुखियों की सेवा करने वाला प्रभु का भक्त जालिमों के हाथ आ गया है, परमात्मा जाने अब क्या होगा । भाई जी की माता जी ने अपनी ममता को पिघलने न दिया बल्कि यही कहा कि बेटा अब तू उस जगह जा रहा है जहां पर एक सिख को कई परीक्षाओं का सामना करना पड़ता है । ध्यान रखना सिखी पर कोई आँच न आए । इसके बदले प्राण देने पड़े तो भी संकोच मत करना । धन्य है ऐसी माताएँ जो अपने बच्चों को सिखी की खातिर प्राण न्यौछावर कर देने की शिक्षा देती रही ।

जकरिया खान की कचहरी में भाई जी को पेश किया गया । पहले कई तरह के लालच तथा फिर कई प्रकार के दंड दिए गए । भाई जी पर बागी सिखों का साथ देने तथा उन्हें पनाह देने का आरोप लगाया गया । भाई जी ने कहा कि जरुरतमंदों तथा दुखियों की मदद करना

किसी भी सिख का पहला कर्तव्य है । लाहौर के सूबेदारों ने भाई तारु सिंघ जी के सामने दोशर्ते रखी कि मुसलमान बन जाओ या मरने के लिए तैयार हो जाओ ।

भाई तारु सिंघ जी ने बड़े सहज भाव से कहा कि 'यदि मुसलमान बनने से इंसान को मृत्यु नहीं आती तो मुसलमान होना ठीक है । लेकिन यदि एक मुसलमान भी मरता है तो मै क्यों अपना धर्म छोड़ूँ ? फिर मेरा धर्म तो सब धर्मों से निराला है । मैं मरने से नहीं डरता । सिखी मेरे केशों तथा सांसों के साथ ही निभेगी।' जकरिया खान भाई जी की बात कि 'सिखी मेरे केशों तथा सासों के साथ ही निभेगी । 'सुनकर क्रोध में आ गया तथा भाई जी के सिर के केश खोपड़ी सहित उतार देने का हुक्म दे दिया ।

तब नबाव बहु क्रोधहि भरा ।
सउ हुकम उन मोचीअन करा ।
इस दी खोपरी के साथे बाल ।
काट उतारो रबी नाल ।
(पंथ प्रकाश-कृत भाई रतन सिंघ भंगु)

भाई तारु सिंघ जी सूबेदार का हुक्म सुनकर प्रसन्न हुए, कि शुक्र है परमात्मा का । अमृत छकते समय सिखी को केशों-सांसों के संग निभाने का जो वादा किया था उसे पूरा करने का वक्त आ गया है ।

जल्लाद मोची को बुलाया गया । उसने अपनी खुर्पी को धार लगाकर तेज कर लिया था। भाई जी के हाथ और पैर बांध कर बैठा दिया गया । भाई जी निरंतर 'वाहिगुरु' का सुमरिन किए जा रहे थे तथा चेहरे पर तनिक भी खिन्नता नहीं थी । मोची ने जब खुर्पी भाई जी के सिर पर रखकर हथौड़े से वार करना चाहा तो उसे भी एक बार ऐसा आभास हुआ कि मानो 'मै यह पाप नहीं कर सकता ।' किसी का धर्म भ्रष्ट करना खुद के नियमों का उल्लघंन है । 'लेकिन मोची बेचारा भी क्या करता, हकूमती तलवार जो उसके सिर पर लटक रही थी उसे यह सब करने के लिए विवश कर रही थी । आखिर मोची ने भाई जी की खोपड़ी केशों सहित उतार सिर से अलग कर दी । सब कायनात शान्त हो गई, चारों और सन्नाटा छा गया, सब देखकर स्तब्ध रह गए । जनसाधारण के लिए कितना भयानक दृश्य था । एक जिंदा मनुष्य की खोपड़ी उतारना। हर एक की जुबान पर यही शब्द थे कि जुल्म होते तो बहुत देखे लेकिन गुरु के सिखों जितनी जिन्दादिली व साहस किसी में नहीं देखा । हर कोई भाई जी के धीरज की दाद दे रहा था । आखिरकार भाई तारु सिंघ जी सिखी सिदक केशों-श्वासों संग निभाते हुए शहीद हो गए । यह घटना सावन १८०२ (प्रथम जुलाई १७४५) में घटित हुई ।

कितनी दिल हिला देने वाली शहीदी थी भाई तारु सिंघ जी की, लेकिन भाई जी ने गुरु गोबिंद सिंघ जी का सिख होने का कर्त्तव्य निभाया। सिखी उसूलों को सदा ही अपने सामने रखा । आवश्यकता है हम सब सिख भाईयों को भाई तारु सिंघ के आदर्श जीवन से प्रेरणा लेने की । भाई जी ने तत्कालीन सरकार का इतना विरोध होते हुए भी धर्म को बखूबी निभाया । लेकिन आज जब हम अपने धर्म के इच्छानुसार रहने के लिए स्वतंत्र हैं तब भी हम सिखी से क्यों दूर चले जा रहे हैं ? शायद हमारा अपना गौरवमयी इतिहास ही उसका वर्तमान मार्गदर्शन होता, इसलिए आज आवश्यकता है, अपने इतिहास को पुनः अध्ययन करके अपने, सिख धर्म को गुरु मर्यादानुसार प्रफुल्लित करने की, क्योंकि

किसी का कहना है कि :-

'शहीदी की जो मौत है,
वह कौम की हयात है ।
हयात तो हयात है,
मौत भी हयात है ।'

पंजाबी कवि स. दान सिंघ 'कोमल' ने सिखों की बहादुरी तथा कुर्बानियों का उल्लेख इस प्रकार किया है :-

'जालम जे करदे रहिणगे,
ऐसे तरां मनमानियां ।
सूरे वी करदे रहणगे,
उसे तरां कुर्बानियां ।
गिनती विच भावें घट हां,
पर वद के बलिदान ने ।
हाली वी एंदा जापदै,
होर कई इम्तिहान ने ।
दसदै समां कि सिंघ मुड़,
कसट्टी लाए जाणगे ।
परखां च पा के फेर मुड़,
कुंदन बनाए जाणगे ।
शहादत दे हर मैदान विच,
एने इह अग्गे आणगे ।
कि सिंघ 'कोमल'
इक दिन पातशह अखवाणगे ।'

- पढ़ो और सोचो -

किसी को भी तब तक अपने धर्म व दर्शन एवं इतिहास पर गर्व नहीं होता, जब तक कि वह अपने धर्म के इतिहास एवं महान शहीदों द्वारा की गई कुर्बानियों से भरा इतिहास न जान लें । यह एक कड़वी सच्चाई है कि हमारे नौजवान अपने गौरवमयी इतिहास की जानकारी से दूर जा रहे हैं ।

क्या हम अपनी इस अनमोल पीढ़ी को गुरु इतिहास से परिचित करांएगे ?

श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी का सार

-दिलीप सिंह छाबड़ा

पुरातन समय में भारत व भारत से बाहर अनेकों ग्रंथ अनेक विषयों पर लिखे गये, लेकिन पिछले एक हजार साल में श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी के अतिरिक्त, कोई ऐसा ग्रंथ नहीं लिखा गया, जिसमें सारी मानवता को बिना किसी जात-पात, सीमा काल, या रुप-रंग से बाहर रखकर लिखा गया है । जो सबका सांझा व, जन हितकर ग्रंथ हो । श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में लिखे शब्द ज्ञान को समझने के बाद, हर मानव फक्र से कह सकता है कि यह ग्रंथ मेरा अथवा हमारा है, क्योंकि इसमें सिर्फ ईश्वरीय महिमा, रब्बी इबादत, शांति, सन्तोष एवं सकून प्राप्ति के ही मार्ग बताए गए है जो हर मानव मात्र के लिए सांझी विरासत है ।

जहां सिख गुरु साहिबानों ने मानव समाज के लिए अनगिनत परोपकार एवं कुर्बानियां दी, वहीं शब्द गुरु श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी की रचना कर, कलयुगी जीवों पर एक विशेष उपकार किया है । बारहवीं से सतरवीं सदी तक के प्रमुख छतीस भारतीय महान विभूतियां-छः सिख गुरु साहिबान, पन्द्रह भक्तों, चार गुरु सिखों, गयारह भट्टों की वाणी श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में अंकित है जो अलग-अलग जाति प्रान्त व भाषावादी थे । जिनकी आत्माओं का वाहिगुरु (ईश्वर) के साथ एकमेव, एकासुर तथा लीन होकर प्राप्त किया, ज्ञान तथा अनुभव है, जिसका प्रकाश, उन्हें अर्न्तआत्मा से हुआ । उन सबकी वाणी को हर गुरु सिख बड़ी श्रद्धा व सत्कार के साथ सुनता व गायन करता है ।

श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में लिखित गुरु-वाणी उद्घोष हुई है, जो ईश्वरीय संदेश व आदेश लेकर आयी ।

(१) ***सतगुरु की वाणी सति सति कर जाणहु***
गुरु सिखों हरि करता आप मुहहु कढ़ाये जियों ।।
अर्थात् गुरु वाणी प्रभु द्वारा प्रेरित है जो सदीवी सत्य है ।

(२) ***हौऊं आपहु बोल न जाणदा ।।***
मैं कहिया सब हुकमाऊं जीऊ ।।

(३) ***जैसी मैं आवै खसम की बाणी ।।***
तैसड़ा करी गिआनु वे लालो ।। (७२२)
(मैं स्वयं कुछ नहीं कह रहा यह तो प्रभु संदेश है)

(४) ***धुर की बाणी आई ।।***
तिन सगली चिंत मिटाई ।।

गुरुबाणी में वाहिगुरु (ईश्वर) की परम भक्ति, ब्रह्मज्ञान, जीवन की अटल सच्चाई तथा अध्यात्मवाद के परम तत्व बयान किये गये हैं । श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में खालक (ईश्वर) की याद व खलकता की खिदमत वाले उपदेश सुदृढ़ करवाये गये हैं ।

खालक खलक खलक में खालक
पूर रिहया सभ थाईं ।।

(ईश्वर सर्वव्यापी है)

जब हम इस महान ग्रंथ साहिब जी में रचित वाणी की फिलोसफी एवं विचार धारा पर नजर डालते हैं तो पता लगता है कि गुरु साहिबान व भक्तों ने मध्यकालीन भारतीय मानव समाज के अन्दरुनी अथवा बाहरुनी कारणों से आत्मिक, धार्मिक, मानसिक, आर्थिक, राजसि विचारों में आई गिरावट का मुख्य कारण मनुष्य की आचरण

हीनता ही था, जिसे बाखूबी से श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में लिखी वाणी के रुप में दर्शाया गया है । ***कलि काती राजे कासाई धरम पंख करि उडरिया ।। कूड़ अमावस सच चन्द्रमां दीसे नाहीं कह चड़ियां ।।*** अर्थात्-इस कलियुग में राजे कसाई बन गये हैं । धरम पंख लगाकर उड़ गया है । झूठ अमावस के अंधेरे की तरह सब ओर फैला हुआ है । सच्चाई का चन्द्रमा किसी तरफ नजर नहीं आता । इन गिरावटों की सुधार के लिये मनुष्य में आत्मबल, मानसिक त्वाजन (ऊँचाई) व नाम भक्ति का होना बहुत ही जरुरी है जो इसी मुकदस ग्रंथ में बहुत ही अच्छे तरीके से बयान किया गया है ।

सेवा करत होए निहकामी
तिस को होत परापत सुआमी ।।

श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में सारी मानव जाति की निष्काम सेवा को ही धर्म माना है । जिस अकाल पुरख ने हमें पैदा किया है जो हमारी प्रतिपालना कर रहा है, जिसके हाथ में मारने व जिलाने की शक्ति है केवल उसी के नाम की ही अराधना की जाय तो ੧ੴ (एक ओंकार) अल्लाह, राम, शब्द रुप में उद्‌घोष हुआ है । ੧ੴ एक ओंकार श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी के प्रारंभ में बीजमंत्र के रुप में सुशोभित है ।

श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में रचित पहली वाणी जप जी साहिब के मूल में अध्यात्मवाद, सदाचार, यर्थाथवाद, दर्शनवाद, का अनंत खजाना छिपा हुआ है । जो इस प्रकार है -

-प्रारम्भिक उपदेश-

੧ੴ एक ओंकार सतिनामु करता पुरख निरभउ निरवैरु अकाल मूरति अजूनी सैभं, गुरु प्रसादि ।।

(१) दर्शनवाद (फिलोसिफी) :- मूल मंत्र में फिलोसिफी सूचक शब्द : एक ओंकार सतिनाम, कर्तापुरख, अकाल मूर्ति, अजोनि, सैभंग हैं । अर्थात् एक ओंकार सत चित अनन्द है । सर्व व्यापक प्रकृति स्वरुप है । इसी से जगत की उत्पति होती है और इसी मे ही समा जाता है, जो 'वाहिगुरु' गुरु मंत्र द्वारा भी संबोधन किया जाता है यह गुरुवाणी में अद्वैतवाद की फिलोसिफी है।

तूं करता पुरख अगम है
आप सृष्ट उपाईं ।।
तूं कर्ता पुरख अगम है रविया सब ठाई ।।

(२) सदाचार (नीति शास्त्र) :- धार्मिक, सामाजिक, आर्थिक, राजसी, चारों हलातों में सदाचार की नींव गुरुवाणी द्वारा निरभउ व निरवैरु पर रखी है, जो सर्व माननीय मानववाद का सूचक है।

निरभव निरंकार सच नाम
जाकां किया सकल जहान ।।
भै काहूं को देत नहि
नहि भै मानत आन ।।

यह समानता वाला, जीओ और जीने दो का सिद्धान्त है ।

(३) धर्म (रिलीजन) :- (गुरु) प्रसाद-कृपा व सभ्यचार का संबोधक है । यह सारे प्रभु परमपिता परमात्मा के गुण है जो गुरुवाणी द्वारा मानवता को मिले है । जो सारे मानव जाति के लिए सांझे व सर्वमाननीय है ।

श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी मानवीय एकता एवं सांझीवालता के एकमात्र प्रतीक हैं । आप में विशेषता व विलक्षणता यह भी है कि इनमें लिखी वाणी बिना किसी महजब, वर्ण, जाति तथा देशकाल के भेदभाव के दर्ज की गई है । संसार भर के विशाल हृदय धर्मनिरपेक्षता वाले उसूल (सिद्धान्त) सिर्फ श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में ही विद्यमान है ।

जहाँ हिन्दू भक्तों गुरु साहिबानों की वाणी इसमें दर्ज है । वहीं मुस्लिम सूफी संतों की वाणी भी अंकित की गई है जिसे हर गुरु का सिख मत्था टेक अथवा सजदा कर समान रुप में सम्मान करता है । ***न को बैरी नाहि बेगाना सगल संग हम को बन आई ।।*** वाले प्रेम सिद्धान्त ही इसमें दर्ज है ।

सिख धर्म देश काल की सीमा को नहीं मानता बल्कि मानवता को ही एक इकाई समझता हुआ सहअस्तित्व तथा इन्सानियत की बुनियादों को पक्का करता है । पहले पांच प्यारों का गठन अपने आप में एक उदाहरण है जो अगल-अलग प्रांत, जाति, भाषा के होते हुए भी श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी ने सबको एक ही बाटे (पात्र) में अमृतपान करा कर ***'मानस की जात सबै एकै पहिचान बो'*** का सबूत दिया । जो श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी के सिद्न्त पर आधारित है ।

सिख धर्म एक गैर साम्प्रदायिक एवं मानववादी होने का यह भी सबूत है कि श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में अंकित गुरुबाणी में सिन्धी, पंजाबी, मराठी, बृजभाषा, हिन्दी, संस्कृत, अरबी, फारसी आदि ६४ भाषाओं के शब्दों का उपयोग हुआ है । जो भारत के भिन्न-भिन्न प्रान्तों में बोली जाती है । जो हर सूबे में आसानी से समझी व जानी जा सकती है ।

श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी की सारी बाणी ३१ पुरातन भारतीय रागों में अंकित है। इन रागों द्वारा सिख धर्म की सारे भारतियों के साथ असीम निकटता बनी हुई है । यह भावनाओं तथा विचारों के मूल स्रोत हैं । जिस में रब्बी इबादत व आत्मिक शान्ति का अटूट समबन्ध है । यह बाणी का भण्डार नाम का खजाना व दैवी प्रेरणा है, इसमें आध्यात्मवाद, सदाचार, यथार्थवाद और दर्शनवाद के दर्शन दर्शाये गए है । यह भक्तिमय संगीत है, एक ईलाही विचार है इसमें अमर जीवन जीने का मार्गदर्शन कराया गया है। ***लोग जाणै इहु गीत है इहु तो ब्रहम विचार ।।***

यह सर्वव्यापक धर्म ग्रंथ है, यह ज्ञान की एक दिव्य देन है, जो सारे मानव जाति के लिए ज्ञान ज्योति बनकर आई । श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में लिखी गुरुबाणी अकाल पुरख (ईश्वर) का वह पवित्र ज्ञान है जिसने वाणी रुप में सतगुरु साहिबान व भक्तों के हृदय में प्रकाश किया । इसमें सारे मानव जाति को ईश्वरीय भक्ति, ज्ञान, वैराग्य, प्रेम, आत्मिक उन्नति, नेकी तथा विकास का संदेश दिया है । यह सच्चाई का प्रकाश आत्मिक शान्ति के लिए अमृत सी होंद है जो ईश्वरीय उपदेश है ।

गुरु शब्द वह तत्व ज्ञान है जो सतगुरु साहिबानों व भक्तों ने वाहिगुरु के साथ अपनी आत्माओं को एकचित तथा लिव लीन होकर प्राप्त किया, जो अटल सत्य है । गुरुबाणी में आत्मरस, विस्माद, कीर्तन तथा प्राचीन रागों की विशेष प्रधानता है । जिसमें केवल मानवता को ही धर्म की संज्ञा दी गई है ।

एकु पिता एकस के हम बारिक ।।

(अर्थात्-हम सब प्रभु परमपिता परमात्मा के पुत्र है)

एक नूर ते सभ जग उपजिया
कउन भले को मंदे ।।

(जब ईश्वरीय नूर से सबकी रचना हुई है तो तुम किसको अच्छा या किसको बुरा कहोगे)

श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में प्रभु मिलन की एक प्रमुख विधि अथवा वसीला बताया गया है वह है प्रभु के नाम का सिमरण, उसकी मीठी याद, उसके गुणों का जाप, जो सिर्फ अध्ययन,

श्रवण व मनन द्वारा ही जाना जा सकता है ।

सुणियां मनियां मन कीता भाउ ।।

प्रभु नाम में सुरति जोड़ना, मनन करना, मन में अपनाना ही जीवन का सार व साधना है, गुरुबाणी में आर्थिक पक्ष के लिए परिश्रम को ही सर्वोपरि माना गया है ।

घाल खाये किछ हथहु देई ।।
नानक राह पछाणहि सेई ।।

नाम जपना, ईमानदारी, मेहनत व मुशकत द्वारा की कमाई को बांटकर खाना ही जीवन का मूल मतंव है । ***जिथै नीच समालीयन तिथै नदरि तेरी बखसीस ।।*** प्रभु की कृपा दृष्टि वहीं पर है जहाँ बेसहारे व नीचों की सार ली जाती है ।

श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में लिखी गुरुबाणी में ईश्वर का नाम प्रभु से प्रेमा भक्ति, जीव मात्र की सेवा, एवं जीवन के गूढ़ तत्वों तथा भावों को व्यावाहरिक पक्ष में पेश किया गया है । गृहस्थ में रहकर शुभ कर्म ही जीवन की व्यवहारिकता है । जो हर मानव पर लागू होता है।

गुरुबाणी वह पवित्र रचना जिसके पीछे सतगुरु साहिबानों, भक्तों तथा सूफी संतों के पवित्र जीवन के आदर्श व आचरण काम करते हैं। उनके हृदय में जो सत् प्रकट हुआ उनका निजी अनुभव, व्यवहारिक जीवन वाहिगुरु तथा उसके ***हुकम रजाई चलना*** वाले आदेशों के साथ जुड़कर एवं एकसुर होकर पाया गया है ।

भक्त जैसे-जैसे प्रभु की सिफत सलाह में सुरति जोड़ता है, तैसे-तैसे प्रभु की बखशिश का दरवाजा उसके लिए खुलता चला जाता है तब जीव, जत, सत, धीरज, मति, ज्ञान, पवित्र प्रेम, सेवा की घाल घालता हुआ सच्चे दिल से परवरदिगार (प्रभु) की इबादत (भक्ति) में लीन होकर उसी में ही विलीन हो जाता है ।

जोति जोति रली संपूरन थीया राम ।।

श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में लिखी अरदास, प्रार्थना, प्रेयर सर्वमानव जगत की सामूहिक व सांझी अरदास है ।

नानक नाम चड़दी कला
तेरे भाणे सरबत दा भला ।।

अर्थात्-प्रभु भक्ति द्वारा ऊँचा उठकर सर्वजगत् के कल्याणर्थ प्रभु से अनुरोध की सर्वमान्य अरदास है । जो हर क्षण हर गुरु सिख करता है। गुरुबाणी रब्बी ईबादत व आत्म शान्ति में अटूट सम्बन्ध जोड़ती है । जो एक भक्तिमय संगीत व इलाही बंदगी है । जो! अमर जीवन जीने का मार्ग प्रदर्शित करती है । श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी सर्वलोक सैकुलर ग्रंथ है जिसे अन्तर्राष्ट्रीय ग्रंथ की संज्ञा दी गई है। जिसमें सभी राष्ट्रों धर्मों व जातियों के लिये सर्वसांझे उपदेश है ।

उपदेश चहुं बरनां कउ सांझा ।।
सगल मतांत केवल हरि नाम ।।

अर्थात् सभी मतों, मतांतों का एक ही सांझा लक्ष्य है । हरि, राम, अल्लाह, वाहिगुरु के नाम का सदीवी मनन करना ।

सचहु ओरे सभ को ऊपर सच आचार ।।

उच्च आचरण वाला व्यक्ति ही अकाल पुरख के दरबार में, सच्चा व सुच्चा माना जा सकता है । गुरुबाणी द्वारा प्रदर्शित मार्ग सच्चाई व प्रेम का ही मार्ग है, आचरण में सच्चाई, सदाचार में सच्चाई किरदार में सच्चाई, इंसाफ व वार्तालाप में सच्चाई पर आधारित ही सच्चा सचियारा जीवन जीना होगा, अन्यथा सचविहीन मानव जीवन एक चलती फिरती जिन्दा लाश है ।

गुरुबाणी साईन्टीफिक तथा सम्पूर्ण है ।

१) *केते इंद चंद सूर केते केते मण्डल देस ।।*
२) *ससि घर सूर समावे*
३) *पाताला पाताल लख अगासा आगास*
४) *धरती होरु परे होरु होरु*
तिसते भारु तले कवणु जोरु ।।
५) *भै विच सूरज भै विच चन्द*
कोह करोड़ी चलत न अन्त ।।

उपरोक्त गुरुबाणी की सच्चाई को साईन्सदानों ने भी सदीवी सच मानते हुए सजदा किया है ।

पांच खंड :- श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में रुहानी उपदेश जप जी साहिब द्वारा पांच खंडों में दिया गया है जिन्हें अध्ययन कर जीव प्रभु प्राप्ति को प्राप्त होता है ।

(१) **धर्म खंड** (फर्ज अदायगी) कर्तव्यपरायणताः ***राती रुती थिती वार.....नानक गइआ जापै जाए*** (३४वीं पोड़ी) यह जिज्ञासु की पहली मंजिल है जिसका साक्ष्यताकार उसके कर्तव्य से कराया गया है । अर्थात् मैं इस दुनिया में क्यों आया हूँ? यह सारा जगत कहां जा रहा है ? मेरे जीवन का कारवां कहां रुकेगा ? मेरे जीवन की आखिरी मंजिल कब, कहां और कैसे प्राप्त होगी ।

(२) **ज्ञान खंड :** ***गिआन खंड का आखहु करम...... नानक अंतु ना अंतु*** (३५वीं पोड़ी) इसमें विद्या व उच्च विचारों के बल पर जिज्ञासु ईश्वरीय रचित प्रकृति की विराटता के दर्शन कर, ईश्वरीय महिमा से अवगत होकर आत्मविभोर हो उठता है ।

(३) **सरम (श्रम) खंड :** ***सरम खंड की बाणी रुप..... सुरा सिधा की सुधि*** (३६वीं पोड़ी) यह आत्मिक विकास की तीसरी अवस्था है । जीव धर्म खंड से प्रेरित, ज्ञान खंड से आलौकित होकर सरम खंड द्वारा उद्यमशील होकर प्रभु भक्ति में लीन हो जाता है ।

(४) **करम (रहमत, बखशीश) खंड :** करम ***खंड की बाणी जोरु.....सचा मनि सोइ*** (३७वीं पोड़ी) इस खंड द्वारा जिज्ञासु खुद को परमात्मा की दया पर छोड़ देता है अर्थात् प्रभु को समर्पित हो जाता है, इससे उसे एक अनन्त बल व आत्मिक प्रसन्नता मिलती है ।

(५) **सच खंड :** ***सचखंडि वसै निरंकारु..... नानक कथना करड़ा सारु ।।*** इस खंड द्वारा जिज्ञासु परमात्मा के साथ एकसुर, एकरुप, हो जाने वाली आत्मिक (रुहानी) अवस्था में पहुँच जाता है । हर वस्तु में प्रभु ही नजर आता है । ऐसे मनुष्य की सुरति सदा प्रभु के गुण गायन करने में जुड़ी रहती है ।

श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में प्रयुक्त प्रभु के नाम और उनकी आवृत्ति संख्या इस प्रकार है :-

❋हरि ३४४ बार, ❋राम २५३३ बार, ❋प्रभु १३७१ बार, ❋गोपाल ४३१ बार, ❋गोबिंद ४७४ बार, ❋पारब्रह्म ३२४ बार, ❋ठाकुर २३ बार, ❋दाता १४१ बार, ❋सतनाम ५९ बार, ❋अल्लाह ४६ बार, ❋भगवान ३६ बार, ❋कृष्ण २१ बार, ❋वाहिगुरु १५ बार, ❋नारायण ८५ बार आदि कई प्रभु नामों का उल्लेख किया गया है ।

श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में लिखी गुरुबाणी रचना में लगभग एक हजार साल पहले की भारतीय सभ्यचार का निरुपण किया गया है। जिसके रचना क्रम में हर राग में पहले पद, अष्ट पदियां लंबी वाणी, छंद, वार आदि लिखे गये हैं।

श्री गुरु अरजन देव जी ने सारी वाणी को एकत्र कर १६०४ ई. अमावस्या के दिन भाई गुरदास जी द्वारा १५ महीनों में लिखाकर पूर्ण

किया था तथा भाद्रव सुदी १ वाले दिन अमृतसर श्री हरि मन्दिर साहिब में पहला प्रकाश किया । इस प्रथम संग्रह स्वरुप को ***पोथी परमेसर का थानु*** कहकर सम्मानित किया गया था । इसे **करतार पुर वाली बीड़** कहते हैं । इसमें ९७५ पृष्ठ है । ५४१ पृष्ठ पर छठीं पातशाही के पवित्र हस्ताक्षर है । इसमें पूर्व चारों गुरु साहिबानों के ज्योति ज्योत विलीन होने की तारीख भी लिखी है। इसमें ५७५१ शब्द, श्लोक, पौड़ियां आदि है। इसमें ३० रागों में शब्द लिखे है । दूसरी बीड़ साहिब **भाई बन्नो जी** वाली कहलाती है ।

दसवें गुरु श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी ने दमदमा साहिब में नवें गुरु साहिबान की वाणी को श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में सम्मिलित कर संपूर्णता प्रदान की जिसमें १४३० पृष्ठ व ५८९२ शब्द व श्लोक है जो ३१ रागों में है यह **दमदमा साहिब वाली बीड़** कहलाती है । जो भाई मनी सिंघ जी द्वारा लिखी गई थी । यही बीड़ साहिब शब्द गुरु स्वरुप है ।

दुनिया के धर्म ग्रंथों में सिर्फ एक श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी ही है जिनमें लिखी वाणी गुरु साहिबान व भक्तों की हूबहू स्वयं की लिखी हुई है । इसमें कोई भी शब्द किसी के द्वारा बदला नहीं गया है । यही एक श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी है जिन्हें गुरुता प्राप्त है । जिनका सत्कार सारा मानव जगत करता है ।

आसा महला ५ घर ६ ।।
जा तूं साहिब ता भऊ केहा........
नान्क के प्रभ सदा सुख दाते
मैं तानु मेरा इक नाऊ ।।४*।।७*।।४६*।।

इस शब्द में ४* बन्द (पद) है । प्रत्येक पद के अन्त में उसकी गिनती है, प्रथम अंक ४* इसे दर्शाता है । दूसरा अंक ७* है अंक पाँचवें गुरु जी के इस घर (छटे) में गाये गये ७* शब्दों का द्योतक है । तीसरा अंक पाँचवें गुरु जी के आसा राग में गाये शब्दों की संख्या है । अर्थात् श्री गुरु अरजन देव जी के आसा राग में यहां तक कुल ४६* शबद हैं । इसके बाद दिया गया अंक (यदि है तो) वहां तक उस राग में उससे पहले गुरुओं को सम्मलित कर उस राग में कुल शब्दों का योग है ।

इस संख्या बंदिश से श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में कोई भी अतिरिक्त शब्द नहीं जोड़ा जा सकता है ।

मुंदावणी महला ५ ।।
थालु विचि तिनि वसतू पईओ
सतु संतोखु विचारो ।।
अंम्रित नामु ठाकुर का पइओ
जिस का सभसु अधारो ।।
जे को खावै जे को भुंचै
तिस का होइ उधारो ।।
एह वसतु तजी नह जाई
नित नित रखु उरिधारो ।।
तम संसारु चरन लग तरीऐ
सभु नानक ब्रहम पसारो ।। (पृ.१४२९)

इस सम्पादकिय वचन मुंदावणी शिर्षक में 'थालु' शब्द श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी का व्यजंक (रुपक) है, जो मानवता के लिए आत्मिक, मानसिक, धार्मिक एवं सदाचारिक भोजन से परिपूर्ण है ।

इस थाल में तीन वस्तुयें हैं -१) सत्य, २) संतोष और ३) विचार । इन वस्तुओं के बीच है प्रभु के नाम रुपी अमृत जो कि सभी का आधार है । जो भी इनको खाता है, मनन करता है, उसका उद्धार हो जाता है । इन वस्तुओं का त्याग न करके हृदय में धारण करो । इस अन्धकारमय

संसार में शब्द गुरु के चरणों से जुड़ कर कल्याण हो सकता है ।

७ अक्तूबर १७०८ ई. को जब श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी का ज्योति ज्योत में विलीन होने का समय समीप आया तो आपने नांदेड साहिब में पांच प्यारों व गुरु संगत की मौजूदगी में ४ अक्तूबर १७०८ ई. में श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी को गुरुगद्दी प्रदान कर आदेश दिया - **पूजा अकाल पुरख की (ईश्वर), परचा शब्द का, दीदार खालसे का** अर्थात् पूजा एक ईश्वर की, जीवन पद्धति गुरुवाणी अनुसार तथा शारीरिक अगुवाई अब खालसे के रुप में पांच प्यारे ही करेंगे ।

आज्ञा भई अकाल की तबै चलायो पंथ ।
सभ सिखन को हुकम है गुरु मानियो ग्रंथ ।
गुरु ग्रंथ जी मानीओ प्रगट गुरां की देह ।
जो प्रभ को मिलबो चहै खोज शब्द में लेह ।

गुरुबाणी ही गुरु है

बाणी गुरु गुरु है बाणी
विच बाणी अमृत सारे ।।
गुरुबाणी कहै सेवकु जनु मानै
परतखि गुरु निसतारै ।।

गुरुबाणी सिमरण ही गुरु सिख के जीवन का एक मात्र आधार व केन्द्र बिन्दु है, जिसके साथ जुड़े रहना ही उसके जीवन का सच्चा सुच्चा व सही मनोरथ है ।

- लेखकों के प्रति सूचना-

सभी विद्वान लेखकों को विदित किया जाता है कि सचखंड पत्र (मासिक) में प्रकाशित करने के लिए भेजे जाने वाले लेखों में गुरुबाणी प्रमाण के साथ उन पंक्तियों का पृष्ठ क्रमांक (पन्ना नंबर) भी अवश्य लिखें, ता कि हमें उन्हें शुद्ध रुप में जांच करके प्रकाशित करने में आसानी हो । अपने लेख साफ अक्षरों में कागज के एक ओर लिखकर अथवा टाईप करवा कर भेजें ।

-संपादक

ENGLISH SECTION

Golden Thought For The Month

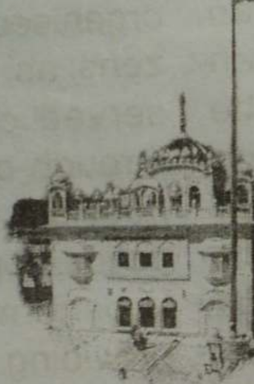

ਮਾਇਆ ਹੋਈ ਨਾਗਨੀ
ਜਗਤਿ ਰਹੀ ਲਪਟਾਇ ॥
ਇਸ ਕੀ ਸੇਵਾ ਜੋ ਕਰੇ
ਤਿਸ ਹੀ ਕਉ ਫਿਰਿ ਖਾਇ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਪੰਨਾ-੫੧੦)

Mammon is a she-serpent which
is clinging to the world.
He who serves her, she
ultimately devours him.

Role of the Police in the Celebrations

-Daljeet Kaur Matharoo,
P.R.O.-Gurdwara Sachkhand
Board, Nanded

Our eternal shabad guru is a repository of the wisdom of six sikh Gurus, fifteen Bhagats, eleven Bhats and four other great men close to Sikhism. It can truly be called a universal Granth drawing its sustenance from the collective wisdom of great men form all parts of India. Hence the religion it stands for surely has to be an eclectic religion, true to the spirit of the granth, preaching universal brotherhood.

That should be, and that was what we witnessed in the Guru-Ta-Gaddi celebrations in Oct-Nov-2008 in Nanded. It appeared as if Guru-Ta-Gaddi was not a celebration of the Sikhs alone but he entire people of Nanded. The reverence and devotion shown by the people of other religions was no less than the reverence we as Sikhs have for our Guru Granth Sahibji.

It is appreciable to note here that the government machinery which is entrusted with the responsibility of providing the infrastructure for such events went to the extent of sensitizing the people with various aspects of the celebrations, long before they commenced.

The police in particular held symposiums on the relevance of the celebrations for Nanded and sensitized the people about it. They had organised a group of 125 se ior citizens as well as youngsters who served on the 24 hour help line through out the event. All this was possible due to the efforts of the police in particular who in addition to performing their normal duties of providing security and maintaining law and order, went several steps further and undertook the responsibility of having deliberations with the people of chambers of commerce, merchants, businessmen, many NGOs, students, teachers and who ever else could be of help. They ensured the involvement of the people by assigning them various duties during the event. There was a sense of participation by one and all. The love, affection and reverence shown by Hindus, Muslims and people of other religions and castes in reception of the returning Jagruti Yatra to Nanded was incredulous.

The police force itself was given a new orientation in preparation for the event. They were educated about the new religious angle of policing which of course was imperative. The police force was made

to realize that they would be handling a mega religious event and not the normal law and order situation.

The preparations of the police in this regard were laudable. So meticulous was the planning that nearly six hundred police officers up to the ranks of Asst. Sub-Inspector were taught Gurumukhi which is most amazing. This was a preparation to the fact that the visiting sangat would be mostly Punjabi and communication with them should not be a problem. This people friendly approach of the police was much appreciated by one and all. In this disciplinary force, which attaches much importance to hierarchy, a team work spirit was infused which was the demand of the time.

A force of ten thousand odd police men was at the disposal of the superintendent of police Mr. Ravinder Kumar Singhal who ably supervised and monitored the entire event without a single untoward incident taking place. It was commendable that he ably handled the law and order situation and also provided security to all the VIPs including the president Mrs. Pratibha Patil, the P.M. Dr Manmohan Singhji, Mrs. Sonia Gandhi and other Central and State Ministers, who visited Nanded during that time. This was the most-stressful aspect of the entire event but he delivered positively.

As separate from the district administration the Superintendent of police had a core group for disaster management wherein boats were ready to take care of drowning cases at the Godavari Ghat and another group ready for prevention of stampede. Eight BDDS teams to cover various sensitive areas in and on the outskirts of Nanded were kept ready so that, they could reach any spot in the least possible time, in case of any exigency. Nanded city traffic department was also revamped, so that it could efficiently regulate the traffic of lacs of pilgrims.

All these preparations and efforts on the part of the district administration and the police department created a congenial atmosphere and facilitated the peoples' participation to the maximum extent possible. It wouldn't be inappropriate to say that the police did its job with total devotion and dedication.

The atmosphere in Nanded was suffused with the feelings of fraternity and brotherhood. Emotions went to the extent of ecstasy and this engulfed everyone into its fold. The same feelings of reverence and revelry oozing out of every Nandedite, quite manifest in their outward demeanour, forces one to pay heed to the broad mindedness of Indians, who cannot be intimidated by stray incidents of violence by fundamentalists or terrorists nor can they be lured by the divisive forces to the detriment of the unity of the country. The atmosphere dur-

ing the event was a point in case to prove that religious bigotry is not tenable in India. Indians do not believe in any kind of religious parochialism. In fact the acts of violence by the terrorists and religious fundamentalists are having the opposite effect by strengthening the feelings of Indianness among the people. Inidans in fact are uniting like never before leaving aside all their differences and the spirit of one nation is growing stronger by the day. This is the uniqueness of Indian culture and religious ethos.

The superintendent of police is much happy about the successful valediction of the event without any problems. He thanks the people for admiring and co-operating with the police in discharging their duties. He reminisces ve y good memories of the event and feels a sense of elation whenever he remembers it.

Read & Think

Join the society of a Saint and remember the Lord of creation, with love and affection. From a sinner you shall become holy.

Try it !

Shabad As Guru

-Dr. Sangat Singh Syalee

The world is undergoing an existential anguish because of the mystery of life, its meaning, purpose and goal. Speculation about the nature of Reality and methods of propitiation in order to achieve inner peace, tranquility, and freedom from suffering are endless. The human mind is constantly in flux, never under rest or peace. Faith based beliefs have been current in all cultures from antiquity but every new age brings new challenges and the mind is forced to reckon with new existential problems. All wars begin and end in the mind. There was no period of time when the world was not on the verge of chaos and precifice due to interfaith or intrafaith conflicts, values and disputes.

Teachings of Sri Guru Granth Sahib Ji bring us face to face with all new dispensations which cause disharmony. Disharmony is contingent upon the beliefs people deem important and dynamics that feed them. Time has come for the dissemination of Perfect Guru's teachings widely for bringing peace and harmony in the world.

Sri Guru Garnth Sahib Ji teaches knowing and experiencing One Ultimate Reality within our own self, which is all pervading in the whole cosmos. This revelation transcends all the previous revelations with the objective of reconciliation between differences and disputes bringing humanity close to the Truth. The Creator of the universe is beyond all ethnic, social, national or religious divisions but all creation is subject to His Order. It is the duty and responsibility of every man to know his Creator, abide by His Will and lead life as per divine Laws ingrained in his conscience.

God had granted prohepts to all nations intheir own tongues. All religiously based faiths are valid but as children need age related knowledge, man needs age related new knowledge. A message received in the antiquity and middle ages may not work in the twenty first century. With the growth of human intelligence and knowledge of the cosmos, requires changes and modifications. All previous messages contain truth but they may not be able to fulfill the needs of the period through which we are passing.

Every religion believes in its own superiority and also in its divine right to impose its version of truth upon others. Fundamentalists abound in every religion. There is no dearth of self serving corrupt elites in every society who cynically advance their personal interests and

steal resources from common people. All revelations have to be interpreted with reason and logic. Blind faith in orthodoxy is not justified. Religons being esoteric in nature acan easily be exploited by the politicians, clerics and despotic regimes.

Almost all major world religions believe that the universe had welled up from the sound of one word. This is held true by Hinduism, Buddhism and Jainism. All their prayers are invoked with this word. Logos (Word) a term used in the Greek Philosophy is used to describe divine reason and will imply in the order of the universe. It was adopted in later Judaism and used by Christian writers to define the role of Jesus Christ as the 'Word of God' made flesh, the active will of God and an embodied revelation of it to mankind. According to Holy Kuran God created the World by the Word 'Kun' meaning Be.

The number of languages spoken on our planet is estimated to be more than four thousand but in the universe, they may be beyond any count. During the last two decades by participating in various Interfaith dialogues, and taking part in all the three Parliament of World Religions I have come to realize, that no faith is willing to accept any dificiency in their beliefs. Primarily it is due to the conditioning of their minds from childhood to these faiths and secondly to the political power accrued from it. They claim that their faith is built on the 'Word of God' as revealed by their prophet or messengers of God. They are unable to realize that their faiths were based on the need of the time which was appropriate for the conditons prevailing then. As the people have moved from their original inhabitants to new environments they need a new orientation of their beliefs which can help them to live in peace and amity.

People are ready to give up their faith for money. Abuse of religion to dominate and gain more political power is rampant all over. It is not easy to comprehend God, the Father of the whole creation, One, Eternal, Incomprehensible, Formless, without physical features, who is Transcendent and Immanent, Indwelling in every heart, manifesting in the whole Cosmos. Man is capable of knowing only by his Mind and five sense organs but God is beyond these two faculties.

As per teachings of Sri Guru Granth Sahib Ji, God Ever exists in His Primal Void but whenever wants to manifest, He manifests as a brilliant conscious Light, known as Noor, Jyoti, Parkash. This Light permeates in all directions and forms the creative power of all Creation. All these three states are known as 'Shunya', Nirankar' and 'Ekankar'.

By the Word 'Oankar', God

creates five elements of nature. The Jyoti (Light) of God and the Sound of the Word Oankar are the two ground substances of God known as 'Veda' (Light) and 'Nada' (Word) which pervade and vibrate in the creation. Our mind can only comprehend the physical or material component which is visible to the eyes and comprehensible by the Intellect. The matter can be converted to energy and energy can be converted to Matter. God is Creator and Destroyer of the Universe as per His Will.

The Jyoti or Light of God is totally invisible to man because it is eclipsed by the 'Haumain', 'I am ness' or Egoism of man. It is only by the Enlightenment by the 'Guru' that the darkness of the mind can be lifted by the Grace of true Guru. God's light shines in the heart of all of us and is the indwelling spirit of all Creation. Nothing is hidden from God. He is omniscient, omnipotent and omnipresent in Creation. Brahma, Vishnu and Shiva represent three Gunas (Powers) of the Lord as Creation, Sustenance and Dissolution. God is unattached but gazes at His Creation with delight. He wishes the Creation to live in peace and amity but rare are those who know this mystery. Our minds are obsessed with the illusory Maya (Play) of the World and our Egos with our selfhood. Ignorance of the Lord and intricacies of existence, meaning and goal of life illude us.

'Nada' is the Divine Sound of the Lord which remains vibrating and produces various words of Languages. This is how we express our feelings. All Scriptures are composed of words but couched in enigmatic, allegoric or metaphoric language. The Scripture of Sri Guru Granth Sahib Ji is most comprehen sive and contains mystical knowledge of the Creator, nature of existence, life's meaning and goal. All knowledge of 'Veda' and 'Nada' are contained in it, which can dispel all ignorance and show us the path of God realization.

This brings me to the subject of 'Naam' which is the most fundamental and comprehensive system of meditation and of universal appeal. It is based on shared experiences of Saints from many cultures. By this process a totally ignorant and blind person can become fully Enlightened, in complete harmony with himself, with others and with God.

The basic constituents of Conscious Light of God and celestial music of the spheres can be harnessed by contemplating on the 'Word of the Guru' enshrined in Sri Guru Granth Sahib Ji and drinking the Nectar of inner bliss when the inner soul unites with all pervading spirit of the Lord during singing of the glory of God in the company of ture saints in the holy congrega-

tions.

The constant repetition of a mantra has been used to concentrate the mind on an object of meditation in Hinduism and Buddhism. Many such Mantras have been used in Sri Guru Granth Sahib Ji. All the mantras are based on some attributes of the Reality. God in Sri Guru Granth Sahib Ji has been defined either with numeral 1 or with Sat (Truth). This numeral is being wrongly interpreted as an adjective of Oankar. It is used in the whole text, indicative of the Unity of the Creator and as a Noun. Unmanifested God is nameless and formless and cannot be defined by any definition being beyond any description.

Some Western theologians have defined God as 'Unmoved Mover' or 'Logical Uncaused Cause'. There are many other definitions suggested. In Sri Guru Granth Sahib Ji the Mantra 'Waheguru' has been used which is a unique them meaning 'Lord of Wonderment' which creates a feeling of wonder, ecstasy, limitlessness and a vista of imagination of One manifesting in countless forms. This syllable is capable of illuminating the mind and can be accepted universally fostering unity and understanding the Prime Being.

The term 'Khalsa' was used by Sri Guru Gobind Singh Ji when a new Panth (Way) was created as per the dictates of the Lord. This Word is very significant after the term-Waheguru. The Word 'Khalsa' has been defined as Personal Property of the king, Lover of the God or Pure of the Pure. The creation of the Khalsa took two centuries of great trials and tests. This is our sacred heritage.

The true Khalsa is one who has surrendered his body, mind and soul to the Guru. He has transformed himself from a *manmukh* state to become *Gurmukh* and shed off all vices by the practice of Naam and merged his soul with the Lord, by singing the glory of the Lord, in the holy company of the Saints.

A *munmukh* is a person who is boastfull of his position, status, belonging to high caste or as a great Poet, Pandit, Yogi, Sanyasi or Gyani. He is dual minded and full of doubts, misgivings and having all the vices of lust, anger, deceit, greed, attachments and jealousy. Such a man has no true knowledge of his Creator or true purpose of life. It is only by coming in contact with a true saint of God or becoming a member of the congregation of perfect Guru. It is only after a Manmukh becomes a Gurmukh that he can call himself Khalsa. It is only from a True Guru that one can learn the process of contemplation and meditation when he partakes of true Love of God with celestial music resonating in his heart by listening to the holy hymns while uttering True

Name of God.

True religiousness is based on controlling the mind. Without controlling the mind no body can follow this path. It requires Grace of God which is either pre-destined or received through the blessings of the Guru. Name is the path. Name is the Grace. With Name the inner mind blossoms like a lotus and when dyed in the love of the Lord the entire time one gets feelings of ecstasy and mind stops wandering.

Conclusion :-

Sri Guru Granth Sahib Ji is an abode of God where His Name and glory vibrate in every word. When our mind is in tune with it, our consciousness gets illuminated with presence of God within and without. To share this experience with others and promote amity among people of other faiths is the serious duty enjoined upon true Sikhs of the Gurus.

Guru Gobind Singh Ji : Protector of the poor and destitute : in the protection of Akkalpurakh, and accepted in the Court of Waheguru. Guru Gobind Singh Ji is the repository of truth. Guru Gobind Singh Ji is the grace of the entire brilliance.

[From persian poetic Composition "Ganj Naama" by Bhai Nand Lal Ji (1633-1713)]

Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib Board, Nanded

Sadh Sangat Ji ---- Kind Attention

The Sadh Sangat, specially the NRI- Sangat is here by informed that we, on behalf of Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib Board Nanded, have not sent any of our Employees, Officers, Gyani or any other Saint /Person to collect the donations for the Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib Board, Nanded.

It is a request to the Sangat not to give their contributions to any such person who himself admits and shows any forged documents or photographs or Video Tapes/CDs to prove that he is being sent to collect the donations for the Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib Board, Nanded.

Hence, I request the Sangat to send their Contributions/Donations in favour of The Superintendent Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchal-nagar Sahib Board, Nanded-431601 (M.S.) India, by Cheque, Draft or M.O.

Superintendent,

Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur

Abchalnagar Sahib Board, Nanded-1 (M.S.) INDIA

Ph.-(02462)-234813,243559,241266,244166. Fax No.-02462-234812.

The Sword of Guru Gobind Singh Ji

-Prof. Puran Singh*

Every Sikh to wear His Sword. Not his own. Kirpan is a gift from the Guru. It is not an instrument of offerce or defence; it is mind made intense by the love of the Guru. The Sikh is to have a sword-like mind. It is the visible sign of an intensely sensitive soul.

The sword cuts so repidly, the mind can do so much in an instant. That common herd mentality with its drolly dullness, with utter incapacity to fly like the Eagles of Heaven cannot live together with the sword of Guru Gobind Singh Ji. It is but the symbol of the myriad personality of the Guru's Sikh, that knows no defeat, no disappointment, the personality, that is unconquerable in its hope, in its spiritual radiance. Guru Gobind Singh Ji says, "I will make my one dominate over a million." This dominion is of the illumined mind. The highly intensified and developed intellect naturally becomes overpowering, so much so that it becames fascinating and attractive in a physical sense. It gathers its own moths like the intense flame of a night lamp. The presense of a great spiritual man overpowers millions. What is mind if it has not the flash of the lighting and the sword. All conquests in the fields of life are mental and moral; physical conquests are no conquests. I think he, who wears the Gurus sword, is a spontaneous man fully grown in His Spirit, and is of His spirit. This is to say a great deal. Herd mentality wearing Guru's sword is as great a mockery as the lighting of oil lamps in brass plates before the stone idol of Jagan Nath, against which Guru Nanak sang His famous Arti. It is no use wearing His Sword, if one has not bacome wholly spiritual and the animal in man has not shrunk to a pretty pet or as st. Francis said, "his ass" or the forgotten shadow of a byegone self.

When He touched my hair and blessed me, how could I bear my hair being shorn. The Sikh is the dedicated. I nestly the fragrance of His touch in my tresses. I am the bride. They, of the modern era, have bobbed the birde but the Sacred Braids of Christ still remain the most beautiful adornment of man's or woman's head. I love the Guru's superstition. The lightning spark is concealed in the wool of the wandering cloud in the sky and the life spark of the Guru is hidden in this sheaf of hair. They say it is troublesome to carry it. But more trouble-

*41, Brockington Crescent, Nepean, ONK2G4K5, Canada.

some is a life of no inspiration. Body itself is not less troublesome. The daily toilet, powder and puff and rouge, and pearlcaps, and arranging of ear drops and shingles is in no way less troublesome. And when one is reconciled to such a thing as human body to such a thing as this impossible life, it is emptiness of soul, it is bankruptcy of love for God and for the Guru to think of the riddance of hair, the spiritual crown of humanity. The modern woman, as I have said elsewhere, has lost most of her soul by shingling her hair and putting an odorous reed in her rose-bub-like lips.

I heard a stupid Sikh preacher the other day, who was convincing a mass gathering of the Sikhs that the iron ring of the Guru worn on the wrist is a protection against lightning. He said "as large buildings are made safe against lightning by a rod of iron, so the Guru has saved man from the stroke of lightning." He was hopeless flinging his arms up and down to gather some straw of a reason to prove the retionale of the iron ring the Guru gave us as a gift. Coming to us from our personal God, dearer to us than our mother, father, sister or sweetheart, it comes to us as His Gift, as His Blessing. Fie on our manners that we argue over and over about it. He touched my hair, and I keep it; when I toss my arm up in the air and the iron ring shines, I am reinded of His wrist that wore it-one exactly like this. It this arm, by some stray gleam of the iron ring on my wrist, His ? Other religions live in an elaborated symbolism; I, the Sikh, have no religion. He loved me, He made me His own. The sword is the mind where Guru lives. The iron ring is the sign of His remembrance. the tresses of hair are as clouds round a snow peak-they always gather, gather-they always rain, rain. In my sacred tresses flwo Ganga, Jamna and Godavari. Have I got the comb, the Guru gave me ? Have I got His other gifts ? I may have lost them. But I cannot lose my tresses, I cannot loss my iron ring. Because, you remember how He called His disciple Bhai Gurdas from *Benaras.* The disciples went as bidden and brought him with his hands bound with a string from Benaras to Amritsar. Once the call of the Master was answered thus. Each one of us is called. We are of His Spiritual militia. We have to wear the ring whic his His gift, and we are the prisoners of Infintie love. These are the fetters of love; the price of our freedom. Each Sikh wears hair and the beard of Guru Gobind Singh Ji. We are moulded in His own image.

Those who do not have that great personal love for the Guru are still out of court. But our freedom is in Him and not anywhere without Him. Do not talk to us in that strain of the Sikh preacher. These are not

the symbols of a religion, nor essential rites of any religious discipline. They are the wedding gifts from the Bridegroom. He gave all these to us, and they are sacred. Superstitious? Yes. But which love hath not and where at all hath love not, its own superstition ?

Our Long Tresses

Don't you know the tresses of ours are the wandering waves of the sea of Illusion ? Guru Gobind Singh Ji gathered the waves of consciousness as the mother gathers the hair of the child. What is man but an ocean of consciousness. The Master washed them, combed them and bound them in a knot as the vow of the future manhood which shall know no caste, no distinction between man and man, and which shall work for the peace and amity of spiritual brotherhood. He who wears His knot of Hair is a brother of all men, freed of an ill-feeling of selfishness. He is to be on the beyonet's point to be of no separatist creed, no religion, nor of any national combine of men bent upon loot and plunder and the tyranny of subjugating other men.

Those who do not yet understand the Law of Love cannot and should not wear the Master's Knot of the sacred tresses, and those who do should wear it as a token of spiritual isolation from the herd. So did Guru Gobind Singh Ji command. And obedience to him is life. There is no life outside that Great Love. The aim of the Brothers of the Tress-knot of Guru Gobind Singh Ji is different, different the direction, different their pursuation.

We do not cancern ourselves with the condition of life. We glow lkie flowers on the thorny bed of velvet moss with equal joy, for facing Him and living in Him and breathing Him is our life. And all who desire to be Brothers of the Tress-knot of Guru Gobind Singh Ji come and be. This is Life of Love, not of any other Truth. All other Truths are of no concern to us ! We are now the Sangha of the Tress-knot of Guru Gobind Singh Ji, our purposes are as inscrutable as those of God of Destiny.

Those who do not care to observe the outer discipline of Keshas and other symbols are guilty of breaking the door and laying inside open to pilferage and pillage; while those who infringe the inner discipline are eating up the marrow.

Char Muey to Kya Hua
Jeevat Kaee Hazaar

"What if four be dead,
many thousand still live to carry on the crusade"

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਭੇਟਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

❖ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੩੧੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੪੧੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੧੩੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੧੧੦੦/-ਰੁਪੈ

ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਇਕੋ ਵਾਰ ਭਰੋ :-

❖ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੫੧੦੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੧੦੦੦੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੫੧੦੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੫੧੦੦੦/-ਰੁਪੈ

ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ :-

❖ ਵੱਡੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚੋਲਾ	੨੫੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਛੋਟੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚੋਲਾ	੨੧੦੦/-ਰੁਪੈ

ਲੰਗਰ ਬਾਰੇ :-

❖ ਸਾਦਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ	੧੫੧੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਮਿੱਠਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ	੨੫੧੦੦/-ਰੁਪੈ

ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਇਕੋ ਵਾਰ ਭਰੋ :-

❖ ਸਾਦਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ (ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ)	੧੦੦੦੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਮਿੱਠਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ (ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ)	੧੫੦੦੦੦/-ਰੁਪੈ

ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਦੇਗ ਬਾਰੇ :-

❖ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਲਈ	੩੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਪੂਰੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਦੇਗ	੭੧੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ	੩੬੫੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ (ਇਕ ਵਾਰ ਭਰੋ)	੩੬੦੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਪੂਰੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਦੇਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮੇਲੇ ਆਦਿ ਸਮੇਂ	੩੬੨੦੦/-ਰੁਪੈ

ਰਿਹਾਇਸ਼ ਬਾਰੇ (ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਰੀਸਰ ਕੰਪਲੈਕਸ) :-

❖ ਵੀ.ਵੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੧੧੦੦੦੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਗ੍ਰਾਉਂਡ ਅਤੇ ਫਸ਼ਟ ਫਲੋਰ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੭੦੦੦੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਸੈਕੰਡ ਫਲੋਰ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੫੦੦੦੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਐਨ.ਆਰ.ਆਈ. ਨਿਵਾਸ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੩੫੧੦੦੦/-ਰੁਪੈ
❖ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਭਵਨ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੫੦੦੦੦੦/-ਰੁਪੈ

ਹਸਪਤਾਲ ਫੰਡ ਬਾਰੇ :-

❖ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਹਸਪਤਾਲ (ਲਾਈਫ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ)	੫੧੦੦/-ਰੁਪੈ

ਮਾਇਆ ਭੇਜਣ ਦਾ ਪਤਾ

Superintendent

Gurdwara Board Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib, Nanded (M.S.) India

Ph.-02462-234813,243559,241266,244166,313517 (Press-231170) Fax No.-02462-234812.

E-mail:-Contact@hazursahib.com Visit us at:-http://www.hazursahib.com.

SACHKHAND PATRA Regd. With Registrar of News Papers for India Vide No.2288/74 Postal Regd.G-2/RN/NND-71/2009-11 FEBRU

੧ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਦੂ ਆਲਮ ਗਸ਼ਤ ਰੰਗੀ ਅਜ਼ ਤੁਫੈਲਸ਼ ॥ ਚੁ ਸ਼ਾਹਮ ਜਾਮਹ ਰੰਗੀ ਦਰ ਗੁਲੂ ਕਰਦ ॥ (ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਵਿਖੇ

ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ

ਮਿਤੀ ੯-੩-੨੦੦੯ ਤੋਂ ਮਿਤੀ ੧੨-੩-੨੦੦੯ ਤੱਕ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮਨਾਓ ਜੀ ।

ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ !

ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਤਿਯੁਗੀ ਤਪੋਸਥਾਨ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਬੜੀ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੋਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਦੇ ਰਮਣੀਕ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਵੱਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਾਂਦੇੜ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਾਵਨ ਚਰਨ ਛੋਹ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਇਥੇ ਹਰ ਸਾਲ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੋ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੁੱਜਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਅਸੀਮ ਰਹਿਮਤਾਂ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ ਜੀ ।

ਧਾਰਮਿਕ ਦੀਵਾਨ :- ਮਿਤੀ ੯-੩-੦੯ ਤੋਂ ੧੨-੩-੦੯ ਤੱਕ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਦੋਵੇਂ ਸਮੇਂ ਭਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਸਜਣਗੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਥ ਦੇ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਰਾਗੀ, ਢਾਡੀ ਗੁਰੂ ਜਸ ਸਰਵਨ ਕਰਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰਨਗੇ । ਹਰ ਸਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਿਗਲ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਮੁੰਬਈ ਵਲੋਂ ੧੧-੩-੦੯ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇਗਾ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ :- 'ਰਹਿਣੀ ਰਹੈ ਸੋਈ ਸਿਖ ਮੇਰਾ । ਓਹੁ ਸਾਹਿਬ ਮੈ ਉਸ ਕਾ ਚੇਰਾ ।' ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਸਮੇਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਹੋਵੇਗਾ । ਸੋ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੋ ਜੀ ।

ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ :- ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ੧੨ ਮਾਰਚ ੨੦੦੯ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ੪-੦੦ ਵਜੇ ਆਰੰਭ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘੋੜੇ, ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥੇ ਅਤੇ ਗਤਕਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਆਦਿ ਪੂਰੀ ਸੱਜ-ਧੱਜ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਇਸ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ੪-੦੦ ਵਜੇ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਸਲਾਮੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਲੰਗਰ :- ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਵਲੋਂ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਕਮਰੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਬਿਸਤਰੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਲਈ ਆਉਣ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ੨੪ ਘੰਟੇ ਖੁਲਾ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਅਤੁਟ ਵਰਤੇਗਾ ।

-ਬੇਨਤੀ ਕਰਤਾ-

ਡਾ. ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਸਰੀਚਾ I.P.S.(Retd.)
ਸਾਬਕਾ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ
ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਸਮਿਤੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ M.A.(Eco.),CAIIB,PGDPM&IR
ਸੁਪਰਡੈਂਟ
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਅਤੇ ਸਮੂੰਹ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਸਮਿਤੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ)

Printed & Published by **S. D.P. Singh** Superintendent for Gurdwara Board Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib, Nanded and Printed at Dushat Daman Printing Press, Nanded-431601 (M.S.)-India
Editor-Gyani Awtar Singh 'Sheetal'
Ph.-02462-234813,243559,241266,244166,313517 (Press 231170) Fax No.-02462-234812.
E-mail:-Contact@hazursahib.com Visit us at:-http://www.hazursahib.com.